

Jon

Jontä Jesu uwä Anutu täño nanaki yän niwoñärehta manbiñam ño kudän täñkuk

---

Jesu u Anutu täño Manbiñam

1 ^{1a} Manbiñam U mebäri-ken-inik yäput peñpän it yäpmän äbukotä itak. Uwä Anutu-kät itkumänopän u ini-tägän Anutu. ² U yäput peñpän Anutu-kät it yäpmän äbukotä itak. ^{3b} Manbiñam U Anutu-kät ket kubägan täñpän imaka kuduhtagän pewän ahänkuñ. Ukät nämowä imaka kubä nämö ahäwän. ^{4c} Uwä irit täño mähemi unitä ämawebeta peñyänñ yämik täyak. ^{5d} Täñpäkañ peñyänñeki unitä bipmän urani-ken peñyänñirän bipmän uranitä peñyänñek u däpän kumna yänkañ täñpän wak täkañ.

Ämatä Jesu not nämö täñ imiñkuñ

^{6-7e} Äma kubä wäpi Jon. Unitä peñyänñek unitäño manbiñam yänahänñirän nadänpän ämawebe kuduhtagän nadäkinik täneñta Anututä iniñ kireñkuk. ^{8f} Jon ini uwä peñyänñek mähemi nämö. U peñyänñek mähemi täño manbiñam yänahäkta äbuk. ^{9g} Täñpäkañ peñyänñek mähemi bureni uwä ämawebe komeni komeni peñyänñ yämik täyak unitä kome terak ahäkta keräp tañkuk.

^{10h} Eruk peñyänñek uwä komen ämawebe bämopi-ken ahänpän itkuk. Täñpäkañ ämawebe u ini-tägän pewän ahänkuñopän ämawebe uwä mebärini nämö kañpän nadänkuñ. ¹¹ Ini äbotken ahänkuko upänkañ

---

^a 1:1 Jon 17:5, 1Jo 1:1-2; Rev 19:13   ^b 1:3 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2   ^c 1:4 Jon 5:26

^d 1:5 Jon 3:19   ^e 1:6 Mat 3:1; Luk 1:13-17,76   ^f 1:8 Jon 1:20   ^g 1:9 Jon 8:12, 1Jo 2:8

^h 1:10 Jon 1:3, 17:25

äbot unitä not nämo täñ imiñkuñ. ^{12 i} Täñ, ämawebe ätu not täñ imiñpäñ nadäkinik täñ imiñkuño unita Anutu täño äperiye nanak itneñta kädet peñ yämiñkuk. ^{13 j} Täñpäkañ äperiye nanak ahäñkuño uwä ämatä ahäk täkamäj ude nämo ahäwani. Ba nädapitä nanak ahäkta epän täktäk kädet-ken nämo ahäwani. Uwä Anututä ini-tägän bäyañ yepmañpani.

^{14 k} Eruk, Manbiñam u äma äworeñpäñ bämopnin-ken ahäñpäñ ninkät penta it täñkumäñonik. Ahäñpäñ irirän wäpi biñam kehäromi nikek kañpäñ nadäñkumäj. Uwä Anutu täño nanaki-inik kubägän unita wäpi biñam u yäpuk. Uwä orakorak mähemi ba man bureni täño mähemi ahäñpäñ irirän kañpäñ nadäñkumäj. ^{15 l} Täñpäkañ äma unitäño mebarini Jontä gera terak ñode yäñahäñkuk; Näk äma unita ñode täwerat; Näkä jukun ahäñkuro upäñkañ äma u näk närepmetak. Imata, näk nämo ahäñjira äma u it yäpmäj äbukotä itak yäj yäñkuk.

^{16 m} Bureni! Manbiñam uwä orakorak mähemi. Unitä nin kuduhtagän imaka imaka gäripi nikek unitä käwut-ken nanik iron wari wari täñ nimik täyak. ^{17 n} Täñpäkañ bian Anututä Moses kerit terak бага man peñ nimiñkuk. Täñ, orakorak ba man bureni uwä Jesu Kristoken naniktä ahäj nimiñkuñ. ^{18 o} Ba ugän nämo. Äma kubätä Anutu nämoinik kañkuk. Upäñkañ Anutu täño nanaki bureni kubä-tägän nani dubini-ken it täyak unitä äpäñpäñ Anutu täño mebari kwawak pewän ahäj nimiñkuk.

Jontä iniken mebari yäwetkuk
Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17

¹⁹Täñpäkañ Jerusalem yotpärare-ken nanik Juda äma ekäni ekänitä bämop ämakät kudupi eñi täño watä äma ätu yäniñ kireñpewä Jonken kuñkuñ. Päñku Jon ñode iwet yabäñkuñ; Gäk netä? ^{20 p} Yäwäwä Jontä mebarini käbop kubä nämo peñpäñ ñode yäñahäñpäñ yäwetkuk; Näk Kristo, Anututä bian iwoyäwani u nämo! ^{21 q} Yäwänä iwetkuñ; Etäj, gäk netä? Gäk Elaija ba? Yäwäwä yäwetkuk; Näk u nämo! yäk. Yäwänä iwetkuñ; A, Gäk profet, Anututä api taniñ kirewet yäj yäñkuko u? Yäwäwä yäwetkuk; Näk profet u nämo yäk. ²² Jontä ude yäwänä iwetkuñ; Eruk bureni niwet! Gäk netä? Päñku äma niwet-pewä äbämäño u jide yäwetnayäj?

^{23 r} Ude yäwäwä Jontä profet biani wäpi Aisaia u meni-ken yäpmäñpäñ ñode yäwetkuk; Näk äma kubä, kome jopi-ken itkañ gera ñode yäj irani; Ekäni täño kädet täwitpäñ kañ yäpä-siwonñtañ imut! yäk. *Ais 40:3*

ⁱ 1:12 Gal 3:26   ^j 1:13 Jon 3:3-6; Jem 1:18, 1Pi 1:23   ^k 1:14 Ais 60:1-2; Gal 4:4;

Plp 2:7; Hib 2:14; Luk 9:32; Jon 2:11   ^l 1:15 Jon 1:27,30; Mat 3:11   ^m 1:16 Kol 2:10

ⁿ 1:17 Kis 34:28; Rom 6:14, 10:4   ^o 1:18 Kis 33:20; Jon 6:46, 1Ti 6:16, 1Jo 4:12; Mat 11:27

^p 1:20 Jon 3:28   ^q 1:21 Lo 18:15,18; Mat 11:14; Jon 6:14, 7:40   ^r 1:23 Ais 40:3

24-25^s Tänpäkaŋ äma Jonken äbuŋo uwä äma Parisi äma ätu bok itkuŋo unitä äneŋi iwet yabäkŋän tänpäŋ yänkuŋ; Näk Kristo nämo, Näk Elaija nämo ba Näk profet nämo yän niwetan upänkaŋ imata äma ume ärut yämik täyan? 26^t Yäwäwä Jontä ŋode yäwetkuk; Näkä äma umegän ärut yämik täyat. Upänkaŋ äma kubä bämopjin-ken itak ŋo, u inä nämo kaŋpäŋ nadäk täkaŋ yäk. 27^t Äma uwä mäden näwatta yäwani. Upänkaŋ näk närepmiŋpäŋ intäjukun it namitak unita äpani näk ŋodewanitä u dubini-ken itnaŋi nämo.

28^u Imaka ahänkuko u Betani yotpärare, Jodan ume udude käda täŋkuŋ. Jontä kome uken itkaŋ ämawebe ume ärut yämik täŋkuk.

Jontä Jesu täŋo mebäri yäwetkuk

29^v Patkuŋo yänewänä Jesu Jonken kuŋirän bankentä kaŋkaŋ Jontä ämawebe ŋode yäwetkuk; Udu kawut! yäk. Anutu täŋo tom bätaki äbatak! Ämawebe komeni komeni täŋo momi u äma uterak äroŋirän kotatak. 30^w Äma unita ŋode täwerat; Mäden äbatak unitä näk närepmiŋpäŋ intäjukun it namitak. Imata, äma u näk nämo ahänjira it yäpmän äbukotä itak yän täwerat. 31 Tänpäŋ näkŋa imaka, äma u nämo kaŋkut. Upänkaŋ Isrel ämawebe intä äma unitäŋo mebäri kämi nadäkta näk intäjukun äbä ume ärut tamik täŋkut.

32^x Jontä ude yänpäŋ yäwetgän täŋkuk; Näk bian Munapiktä känäram ude äpänkaŋ uterak maŋitpäŋ irirän kaŋkut yäk. 33^y Tänpäkaŋ näkŋa bian Kristo nämo käwa täreŋirä Anutu, ume ärut yämik-yämik epän yän namiŋkuko ugän ŋode näwetkuk; Munapiktä äpä gwäki terak irirän api käwen yäk. Äma unitä ämawebe Munapikpäŋ api uwäktän yämek yän näwetkuk. 34^z Näwetkuko udegän kaŋkuro unita ŋode yänahänpäŋ täwet täyat; Äma uwä Anutu täŋo nanaki bureni-inik.

Äma ätutä Jesu kaŋ-ahänkuŋ

35-36^a Patkuŋo yänewänä Jon-kät iniken iwaräntäki yarä kome ini ugän irirä Jesutä äbämaŋ yärepmiŋpeŋ kuŋirän kaŋpäŋ iwaräntäki yarä u yäwetkuk; Eruk kawun! Anutu täŋo tom bätaki kuyak u yäk. 37 Yäwerirän yarä u man u nadänpäŋ Jon teŋpeŋ mädegän Jesu iwatkumän. 38 Iwarirän Jesutä äyänutpäŋ yabänpäŋ yänkuŋ; Ek imata äbäkamän? Yäwänä iwetkumän; Yäwoŋärewani äma! Gäk eŋi de it täyan? (Yäwoŋärewani äma u iniken man terak Rabai yän iwetkumän). 39 Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Äbänkaŋ kawun! yäk. Yäwänä yarä uwä iwatkumän. Eruk 4'kirok bipäda eŋiken ahänpäŋ kaŋpäŋä kepma ugän Jesutä it täŋkuk-ken ugän penta itkuŋ.

^s 1:25 Mat 21:25; Jon 1:33   ^t 1:27 Jon 1:15; Apos 13:25   ^u 1:28 Mat 3:6;

Jon 10:40   ^v 1:29 Ais 53:6-7; Jon 1:40, 1Pi 1:18-19   ^w 1:30 Jon 1:15   ^x 1:32 Mat 3:16

^y 1:33 Luk 3:2-3   ^z 1:34 Mat 3:17, 17:5; Mat 27:54   ^a 1:36 Jon 1:29

40^b Äma yarä, Jon täño man nadänpäj Jesu iwatkumäno u kubä wäpi Andru, Saimon-Pita unitäño monäni u. 41^c Eruk Andru u bäräñej päñku tuäni Saimon ahäj imiñpäñ iwetkuk; Nek Mesaia käkamäk yäk. (Mesaia u mebäri Kristo, Anututä iwoyäwani.) 42^d Ude yäñpäñ Andru u tuäni Saimon yäñikjat yäpmäj Jesuken kuñkuk. Kuñirän Jesutä Saimon kañpäñ iwetkuk; Gäk Saimon, Jon täño nanaki. Upäñkañ gäk wäpka Kefas yäj gäwetat yäk. (Kefas u ninin man terak mobä.)

43^e Eruk, patkuño yäñewänä Jesu Galili komeken kwa yäñpäñä äma kubä wäpi Filip kañ-ahänpäj iwetkuk; Gäk näwat! yäk. 44 Filip uwä Andru kenta Pita täño yotpärare wäpi Betsaida, u nanik. 45^f Eruk, Filiptä noripak kubä wäpi Nataniel kañ-ahänpäj iwetkuk; Mosestä бага man terak kudän täwani, ba profet ätutä kudän täñpäñ Äma kubä api ahäwek yäj yäwani ukeño nadätan? Nin äma u kañ-ahäkamäj. Uwä Jesu, Josep täño nanaki, Nasaret yotpärare-ken nanik u yäk.

46^g Iweränä Natanieltä man kowata ñode iwetkuk; Kome täpuri Nasaret udewani-ken nanik imaka täga kubä täga ahäwek? Nämoinik! Ude yäwänä Filiptä iwetkuk; Päñku ka! yäk. 47 Ude iweränä Natanieltä päñku Jesuken ahäjirän kañpäñ Jesutä yäñkuk; Äma ñowä Isrel äma mebäri kubä yäk. Bänepi-ken jopman kubä nämö itak. 48^h Ude yäjirän Natanieltä Jesu iwetkuk; Gäk jide täñpäñ näka nadätan? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Filiptä näka nämö gäwerirän wama äyünken iriri gabät yäk. 49ⁱ Yäwänä Natanieltä ñode iwetkuk; Yäke! Yäwoñärewani äma, gäk Anutu täño nanaki, Isrel äma nintäño intäjukun äma yäk. 50 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wama mebäri-ken iriri gabät yäj gäwerapäj nadäj namikinik täyan? Nadätan, kañpäñ nadäk täyan ño täpuri yäk. Kämi, imaka bureni pähap ahäjirä api kañ yäpmäj kwen yäk. 51^j Ude yäñpäñ äma päke u ñode yäwetkuk; Näk bureni ñode täwera nadäwut; In kunum ajeñirän Anutu täño ajeñoniyetä Äma Bureni-inik terak äronkañ äpäc täñirä api yabäneñ yäk.

Jesu kudän kudupi yäput peñkuk

2 1^k Kepma yarä täreñirän Galili kome, yotpärare kubä wäpi Kana uken yanäpi yarä keräntäk täñirän äñnak-äñnak täñkuñ. Jesu täño miñi imaka, penta itkañ äñnañkuñ. 2 Täñpäñ äñnak-äñnak täño mähemitä Jesu-kät iwaräntäkiyeta yäñpewän äbäkañ bok itpäñ nañkuñ. 3 Näñtäko wain ume paoränkañ miñitä Jesu iwetkuk; E, wain ume paotak yäk. 4^l Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata peñ näwetan? Näkño kadäni

^b 1:40 Mat 4:18-20   ^c 1:41 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jon 4:25   ^d 1:42 Mat 16:18; Mak 3:16

^e 1:43 Mat 8:22; Mak 2:14   ^f 1:45 Lo 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

^g 1:46 Jon 7:41,52   ^h 1:48 Sam 32:2   ⁱ 1:49 Mat 14:33, 16:16; Mat 27:42; Mak 3:11

^j 1:51 Stt 28:12   ^k 2:1 Jon 1:43   ^l 2:4 Mat 12:48; Jon 19:26

nämo ahätak yäk. ^{5m} Ude yäwänä Jesu täño miñitā eñi unitäño epän watā äma yäwetkuk; Imaka kubäta täwerirän udegän kañ täñput yäk.

⁶ⁿ Täñpākañ eñi uken ume käbot mobäpäñ täñpani tañi-inik 6 ude itkuñ. Käbot kubä uken ume gwereno uwä 100 litas ude bumik täñpek. Juda ämatā бага man iwatkañ ume ärutna yäñpāñ ume käbot udewaniken gwerani. ⁷Eruk Jesutā epän watā äma yäwetkuk; Käbot ño gānañ ume piwā tokñewut yäk. Yäwänä udegän täñkuñ. ⁸Ude täñpawā yäwetkuk; Eruk, käbot-ken nanik ume ätu gwet päñku äñnak-äñnak mähemita imut yäk. Ude yäwänä udegän täñkuñ. ⁹Täñkañ äñnak-äñnak mähemi uwä ume u nañ yabäwän wain ume täñkuk. Wain ume u Jesutā täñpewän ahäñkuk yāñ nämo nadäñkuk. (Upäñkañ eñi epän watā äma u ini nadäñkuñ.) Mähemi uwä ume nañpäñ-nadäñkañ yanäpi keräntäk täñkumāno u äpita yäñpewän äbuk. ¹⁰Yäñpewän äbänä iwetkuk; E! yäk. Äma ätutā äñnak-äñnakken wain ume gäripi nitek ñodewaniwā intäjukun piñ yämik täkañ yäk. Täñpāñ ämawebetā nāñtäñgän täñguñ täñpāñ wain ume gäripi nämo upāñ yämik täkañ yäk. Ude tāk täkañ upāñkañ gähä wain ume gäripi nitek ñowā käbop pewi irakopāñ paot-paotta pewi ahätak yäk.

^{11o} Jesu kudän kudupi intäjukun uwä Galili kome Kana yotpärare-ken täñkuk. Kadāni uken Jesu kehäromini ba wäpi biñam kwawak pewän ahäñirän iwaräntäkiyetā kañpāñ nadäkinik täñ imiñkuñ.

Kudupi eñi u kudupi kañ irän

Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46

^{12p} Täñpākañ Kana yotpärare peñpeñ Jesu ini ba miñi ñoriye-kät, iwaräntäkiye penta Kapeneam yotpärareken kuñkuñ. Päñku uken kepma yarägän itkuñ. ^{13q} Itkañ Juda täño orekirit kadāni kubä wäpi Pasova u keräp täñkuko unita Jesu Jerusalem äronkuk. ¹⁴Päro kudupi eñi moräki-ken yabäñkuk; Äma ätuwā Anututa gupe kabäñi nitek ijiñ imikta sipsip, bulimakau, barak namiñ-gamiñ täñjit moneñ imaka, namiñ-gamiñ täñ irirä. ¹⁵Ude täñ irirä Jesutā yabäñpāñ yen yäpmāñkañ irin utpäñ äma u ba tom bok däpmāñpāñ yawat kireñpewän äpāmañ kuñkuñ. Äpāmañ kuñirä moneñ käbot yäpmāñ äreyāñ täñpāñ kuñkuñ. ^{16r} Täñpāñ äma barak suwañ itkuño u ñode yäwetkuk; Imaka ño yäpmāñ kut! yäk. In mäyäkjin nämo! Nana täño kudupi eñiken imaka jopi ño täñirä tuñum eñi nämo täñpek yäk. ^{17s} Jesutā ude täñirän iwaräntäkiyetā man kubä Anutu täño man ñode kudän täwani u juku piñkuñ; Gäkño eñi säkgämän irekta bänepna kädäp ijik täyak.

¹⁸Jesutā ude täñirän kañpāñ Juda äma ekāni ekānitā kokwawak nadäñkañ iwetkuñ; Netä gäweränpāñ ude täyan? Gäk ude tākta kehäromi

^m 2:5 Jon 7:30, 8:20   ⁿ 2:6 Mak 7:3-4   ^o 2:11 Luk 9:32; Jon 1:14, 4:54; Jon 11:40

^p 2:12 Mat 4:13   ^q 2:13 Kis 12:1-27; Jon 6:4, 11:55   ^r 2:16 Luk 2:49   ^s 2:17 Sam 69:9

pat gamitak yāŋ nadākta kudān kudupi kubā niwoŋārewi kāna! yāk. ¹⁹ Yāwāwā yāwetkuk; Intā kudupi eni ŋo kwirirākaŋ nākā edap yarākubā-tagān tāŋpāŋ āneŋi api tāŋ morewet yāk. ²⁰ Ude yāwānā yāŋkuŋ; Wa! Oranietā kudupi eni ŋo obaŋ 46 ude tāŋ yāpmāŋ āronŋtāŋgān tāŋ moreŋkuŋ! Upāŋkaŋ gākā edap yarākubātagān tāŋ morekta yāyan? yāŋ iwetkuŋ. ²¹ ^u Jesutā iniken gupita juku piŋkaŋ kudupi eni terak yāŋkuk. ²² ^v Tāŋpākaŋ māden, Jesutā kumāŋpāŋ akuŋirān iwarāntākiyetā man u nadāwā tumbuŋ. Nadāwā tumbāpāŋ man Jesutā yāŋkuko u ba Anutu tāŋo man kudān tāwani u nadāwā bureni tāŋkuŋ.

²³ ^w Tāŋpākaŋ Jesu Pasova orekirit kadāni uken Jerusalem yotpārarenken itkaŋ kudān kudupi māyap tāŋkuk. Tāŋirān āma māyaptā nadākinik tāŋ imiŋkuŋ. ²⁴ Upāŋkaŋ āma kudup tāŋo bānepi yabāŋpāŋ-nadāwani unita mebārini kudup nāmo yāŋahāŋpāŋ yāwetkuk. ²⁵ ^x Imata, Jesu ini uwā āma bānepi yabāŋpāŋ-nadāk tāŋpani unita āma bānepi-ken jide pātak u kudup yabāŋpāŋ-nadāŋkuk. Uwā bānep kakkak māhemi unita kubātā iwetnaŋi nāmo.

Nikodemus tāŋo manbiŋam

3 ¹ ^y Kome uken Parisi āma kubā wāpi Nikodemus. Nikodemus uwā Juda āma ekāni kubā. ² ^z Eruk bipani kubā Nikodemus pāŋku Jesu ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuk; Yāwoŋārewani āma, gāk yāŋpāŋ-yāwoŋārek āma Anutu-ken naniktā ābun yāŋ nadākamāŋ. Anutu-ken naniktā nāmo ābun yāwānāku kudān kudupi tāk tāyan u tāga nāmo tāk tāyen yāk.

³ ^a Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk bureni gāwera; Āma kubātā ahāk-ahāk kodaki nāmo ahāwayāŋ tāko uwā Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epān kehāromi tāk tāyak unitāŋo mebārini tāga nāmo kaŋpāŋ nadāwān tārewek. ⁴ Jesutā ude yāwānā Nikodemus kikŋutpāŋ iwetkuk; Ude nāmo! Āma tāgawanitā jide tāŋpāŋ nanak paki ude āneŋi āworewek? Āma kubātā nanak paki āworeŋpāŋ miŋi koki gānaŋ ahāwānkaŋ āneŋi miŋitā tāga bāyanaŋi nāmo! yāk.

⁵ ^b Yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk bureni gāwetat. Āma kubātā ume terak ba Munapik terak āneŋi kodaki nāmo ahāwayāŋ tāko uwā Anututā intājukun itkaŋ nāmo api kaŋiwarek. ⁶ ^c Āma miŋi koki gānaŋ ahāwani uwā kome tāŋo nadāk-nadāk uterakgān kuŋat tākaŋ. Tāŋ, Kudupi Munapiktā āma kubā tāŋo nadāk-nadāki tāŋkodak tāwayāŋ tāko uwā Munapiktā iniken nadāk-nadāk terak api kuŋarek. ⁷ Nāk kodaki ahāwen yāŋ gāwetat u nadāŋpāŋ nāmo kikŋuren. ⁸ ^d Ahākahāk kodaki Munapiktā

¹ 2:19 Mat 21:23, 26:61; Mat 27:40; Apos 6:14   ^u 2:21 1Ko 6:19   ^v 2:22 Luk 24:6-8; Jon 12:16, 14:26   ^w 2:23 Jon 7:31   ^x 2:25 Mak 2:8   ^y 3:1 Jon 7:50, 19:39

^z 3:2 Mat 22:16; Jon 9:16   ^a 3:3 Mat 18:3, 1Pi 1:23   ^b 3:5 Ese 36:25-27; Tai 3:5

^c 3:6 Sam 51:5; Jon 1:13   ^d 3:8 Sav 11:5

pewän ahäk täkaŋ uwä mänit ude bumik. Mänit uwä iniken gärip terak piäk täyak. Imaka imaka yepmänit täŋirän yabäk takamäj, upänkaŋ de ahänkaŋä de päŋku paotak yäj nämo kak takamäj. Täŋpakaŋ Munapik udegän, ini uwä kwawak nämo kak takamäj. Upänkaŋ äma Munapik täŋo irit kodaki niked uterak Munapik täŋo piäni ahänirän kak takamäj yäk.

⁹Jesutä ude yäwänä Nikodemustä iwetkuk; Yäkai! Näk jide täŋpän unitäŋo mebäri nadäwa täreneŋ? ¹⁰Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk Juda täŋo yänpän-yäwoŋärek äma ŋonitä man ŋonita imata täŋguŋ täyan? ¹¹^e Näk bureni gäwera; Imaka nadäk takamäj ba kaŋpän nadäk tak takamäj udegän Juda äma in täwetpän täwoŋärek tak takamäj. Upänkaŋ in nintäŋo manta bitnäk täkaŋ. ¹²^f Imaka komen äma terak ahäk täkaŋ unita täwerira nadäwä bureni nämo tak täkaŋ unita imaka kunum gänaŋ ahäk täkaŋ unita täwerawä jide täŋpän nadäwä bureni täŋpek? ¹³^g Kome terak nanik äma kubätä kunum gänaŋ nämo äroŋkuko unita kunum gänaŋ ahäk täkaŋ uwä äma kubä-tägän yabänpän-nadäk täyak. Uwä Äma Bureni-inik, kunum gänaŋ nanik äpuko u kubä unitägän kunum täŋo mebäri nadatak.

¹⁴^h Mosestä bian-inik kome jopi-ken gämok jikontä yokut iwat yäpmän äroŋpän ämawebe iŋamiken kwawak peŋkuko udegän Äma Bureni-inik uwä yäpmän äro punin kwawak pekta yäwani. ¹⁵ⁱ Ude täŋirä äma kubätä Äma Bureni-inik unitä täga täŋkentän namek yäj nadäkinik ude täŋpayän täko uwä irit kehäromi api kaŋ-ahäwek. ¹⁶^j Anututä komen ämawebeta nadän yämik-inikinik täŋkuko unita nanaki tepi kubägän u tewän äpuk. Ude täŋkuko unita ämatä u nadän imiŋpän kuŋatnayän täkaŋ uwä paot-inik nämo api täneŋ. Nämo, u irit kehäromi api kaŋ-ahäneŋ. ¹⁷^k Anutu uwä Nanakna komen ämawebe manken kaŋ yepmanpän yänpän nämo tewän äpuk. Nämo, u komen ämawebe yäpän tägakta yänpän nanaki kubägän-inik uwä iniŋ kireŋkuk. ¹⁸^l Unita äma kubätä Anutu täŋo nanaki u nadän imikinik täŋpayän täko uwä manken itta biŋam nämo. Täŋ, äma kubätä nadän imikinik nämo täŋpayän täko uwä manken itta biŋam. Imata, nadäkiniki Anutu täŋo Nanaki kubägän unita nämo tak täyak unita.

¹⁹⁻²⁰^{m n} Manken irit täŋo mebäri ŋode pätak; Peŋyänjek pähap Anutuken naniktä kome terak ŋo äpatak. Upänkaŋ komen äma kuŋat-kuŋari waki unita peŋyänjekta bitnäŋkaŋ bipmän uranita gäripi nadäk täkaŋ. Kädet wakini täŋo mebäri kwawak pewä ahäkta umuntak täkaŋ unita

^e 3:11 Jon 3:32, 8:26   ^f 3:12 Luk 22:67   ^g 3:13 Snd 30:4; Rom 10:6   ^h 3:14 Nam 21:9; Jon 8:28, 12:32   ⁱ 3:15 Jon 20:31   ^j 3:16 Jon 3:36, 10:28; Rom 5:8, 8:32, 1Jo 4:9-10
^k 3:17 Luk 19:10; Jon 5:22, 12:47; Apos 17:31   ^l 3:18 Jon 3:36, 5:24   ^m 3:19 Jon 1:5,9, 8:12   ⁿ 3:20 Efe 5:11-13

pejyänjek gänaŋ nämo ärok täkaŋ. ²¹ Täŋ, äma kubätä kädet bureni iwarayän täko uwä pejyänjek u gänaŋ itta nämo api bitnäwek. Nämo, äma udewanitä pejyänjek gänaŋ irirä ämawebe ätutä ñode api yabänpän-nadäneŋ; Bureni! Äma unitäño täktäki uwä Anutu täño mangän iwatpän täk täkaŋ yän api nadäneŋ.

Jontä Jesu täño mebäri yänkwawa taŋkuk

²² ° Jesutä man ude yän paotpänä iwaräntäkiye yämagut yäpmän Jerusalem yotpärare peŋpeŋ Judia gägäni käda kuŋkuŋ. Pänku itkaŋ ämawebe ume ärut yämiŋ itkuk. ²³ Ude täŋ irirän kadäni ugän Jon imaka, kome kubäken ämawebe ärut yämiŋ itkuk. Aenon kome, Salim yotpärare dubini-ken uken täŋkuk, ume taŋi kubä u itkuko unita. ²⁴ ^p (Kadäni uken Jon komi eŋiken nämo teŋirä epän u täŋkuk).

²⁵ Täŋpakaŋ Juda äma ekäni kubätä äbänpän Jon täño iwaräntäkiye-kät Anutu iŋamiken kuräki itta ume ärutärut täño käderita man wärät-wärät täŋkuŋ. ²⁶ ^q Ude täŋkaŋ Jon täño iwaräntäkiyetä kuŋpän Jon ñode iwetkuŋ; Yäwoŋärewni äma, äma gäkkät Jodan udude käda itkaŋ unitäño mebärini niwetkuno äma ukeño nadätan? Ämawebe mäyaptä äma uken kuŋirä ume ärut yämiŋ itak yäk.

²⁷ ^r Ude yäwäwä Jontä yäwetkuk; Nadäkaŋ? Kunum mähemitä äma kubäkubäta epän nimik täyak. Nimiŋirän epän nininta biŋam nimani ugänpän iwatpän täk takamän yäk. ²⁸ ^s Näk ñode täwetkuro upän imata täŋguŋ täkaŋ? Näk näkŋata Kristo nämo yän täwetkut. Näk Kristota kädet täwit imiktagän Anututä naniŋ kireŋkuk yäk. ²⁹ ^t Jontä ude yänpän ñode yäwetgän täŋkuk; In ñode nämo nadäkaŋ? Äma kubäta webe yän imineño uwä webe uwä äma ukengän kwek. Täŋpakaŋ äma unitäño noripakitä biŋam nadänpän täŋkentän imiŋpän bänep täga pähap nadän imek. Eruk, näk äma unitäño noripaki ude. Ämawebetä notnapak Jesu ukengän kukaŋ unita bänep täga nadän imitat. ³⁰ Unita näk ñode nadätat; Notnapak täño wäpitä äronirän näkño wäpnatä kaŋ äpän yäk.

Äma kubä kunum gänaŋ naniktä äpuk

³¹ ^u Jontä ude yänpän yäwetkuk; Äma kunum gänaŋ naniktä äpuko uwä äma kuduŋtagän yärepmitpän intäjukun-inik itak. Täŋpakaŋ nähä kome äma. Näk imaka imaka kome terak itkaŋ unitäño mebäriŋän nadäwa tärekaŋ. Täŋ, äma kunum gänaŋ naniktä äpuko unitä uyaku imaka kuduŋtagän nadäwän tärekaŋ. ³² ^v Äma unitä imaka kaŋpän nadäk täyak udegän yänahäk täyak. Upänkaŋ ämatä u nadäkta bitnäkö täkaŋ. ³³ Täŋ, äma kubätä man u nadänpän buramiwayän täko unitäño

° 3:22 Jon 4:1-2   ^p 3:24 Mat 4:12   ^q 3:26 Jon 1:26-34   ^r 3:27 Jon 19:11, 1Ko 4:7; Hib 5:4
^s 3:28 Jon 1:20,23; Mat 11:10   ^t 3:29 Mat 9:15   ^u 3:31 Jon 8:23, 1Jo 4:5   ^v 3:32 Jon 3:11

nadäk-nadäki-ken ñode pätak; Anutu u imaka bureniḡän tāk täyak ba yäk täyak. ^{34 w} Imata, äma Anututä ini tewän äpuko u Anutu täño man yäñahäk täyak. Anututä ini unita Munapik täño kehäromi tokñek-inik peñ imiñkuk.

^{35 x} Täñpäkañ Nani uwä Nanakita gäripi-inik nadäñpäñ kome terak ba kunum gänañ imaka imaka kuduptagän täño mäheми pähap teñkuk. ^{36 y} Urita äma kubätä Nanaki unita nadäñ imikiniñ täñpayäñ täko uwä irit kehäromi nitek api irek. Upäñkañ äma kubätä Nanaki täño man nämo buramiwayäñ täko uwä irit kehäromi nämoinik api kañ-ahäwek. Nämo, Anutu täño kokwawaktä äma udewani terak pen api it yäpmäñ ärowek yäk.

Jesu Samaria webe kubäkät man yäñkumän

4 ^{1 z} Kadäni uken Parisi ämatä manbiñam ñode nadäñkuñ; Jesu uwä ämawebe mäyap ume ärut yämik täyak, Jontä tāk täñkuko u irepmiñpäñ täyak. ² (Täñ bureni uwä Jesu ini ämawebe ume nämo ärut yämiñkuk. Iwaräntäkiye yäwerän unitä ärut yämik täñkuñ.) Täñpäkañ Jesutä Parisi äma Jesu epän ude täyak yäñ yäñpäñ-nadäk täñkuño manbiñam u nadäñkuk. ³ Manbiñam u nadäñpäñ Judia kome u peñpeñ Galili komeken äneñi äyänutpeñ kuñkuk. ⁴ Galili kädet u iwat yäpmäñ kuñtäñgän Samaria kome käda ahäñkuk. ^{5 a} Kuñtäñgän Samaria kome täño yotpärare täpuri kubä wäpi Sika uken ahäñkuk. (Yotpärare u kome Jekoptä bian-inik nanaki Josepta iniñ kireñkuko u dubini-ken itkuk.) ⁶ Jesutä kädet käroni kuñtäñgän kepma bämopi täñjirän gaña täñpäñ ume awañ Jekoptä bian-inik äneñpani u kañ-ahäñpäñ dubini-ken mañit itkuk. ⁷⁻⁸ Täñpäñ Jesu täño iwaräntäkiye ketem suwanayäñ yotpärare bämopi-ken kuñkuñopäñ Jesu inigän uken irirän Samaria nanik webe kubä ume gwerayäñ äbuk. Äbäñjirän Jesutä kañpäñ iwetkuk; Gäk ume ätu gwet nam yäk. ^{9 b} Ume gwet nam yäñ iwerirän webe unitä kikñutpäñ yäñkuk; Gäk Juda ämatä näk Samaria webeken imata umeta yäyan? (Juda naniktä Samaria nanikkät not nämo täñpeñ kuñat täñkuño unita webe unitä Jesu ude iwetkuk.)

^{10 c} Webe unitä ude iwerirän Jesutä iwetkuk; Gäk Anutu täño iron täño mebäri nämo nadätan, ba umeta gäweraro näkño mebäri u imaka, nämo nadätan. Nadäwi tärewän yäwänäku, irit kehäromi täño umeta näwet yabäñjiri gamitet yäk. ^{11 d} Yäwänä webe unitä iwetkuk; Wanotna, irit kehäromi täño umeta yäyan u depäñ yäpen? Ume awañ ño käroni-inik unita ume gweranika nämo uwä jide täñpäñ gweren? ^{12 e} Nadätan?

^w 3:34 Jon 1:32   ^x 3:35 Mat 11:27; Jon 5:20, 10:17   ^y 3:36 Jon 3:16-18, 1Jo 5:12; Luk 3:7
^z 4:1 Jon 3:22,26   ^a 4:5 Luk 9:52; Stt 33:19; Jos 24:32   ^b 4:9 Esr 4:1-5; Esr 9:1-10:44;
Luk 9:52-53   ^c 4:10 Jon 4:26   ^d 4:11 Jon 7:37-38; Rev 21:6   ^e 4:12 Jon 8:53

Oranin biani Jekoptä awañ käroni ño änenkuk. Tänpäkanj ini ba äbekiye oraniye, yawakiye ume ñogänpäñ nañ yäpmäj äbuñ yäk. Gäkä Jekop irepmitpäñ ume kodaki kubä kañ-ahawayäj yäyan?

¹³Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äma ume ño nak täkanj uwä nañirä umeta pen yek täkanj. ^{14f}Upänkanj äma ätu ume näkä yäyat u yäma nänayäj täño uwä umeta wari nämo api yeneñ. Ume uwä nañirä bänepi-ken ume dapuri ude ahänjirän äma uwä irit kehäromi nitek api itneñ yäk. ¹⁵Jesutä ude yäwänä webe unitä iwetkuk; Wära! Notnapak, ume yäyan u nami nañpäñ umeta wari neneñtawä! Ba umeta ño äbäk täyat uwä kañ pewa! yäk.

¹⁶Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, gäk päñku äpka yäwi äbun yäk. ¹⁷Yäwänä iwetkuk; Näk äpna nämo yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk äpna nämo yäj bureni näwetan. ¹⁸Upänkanj gäk äpkaye 5 ude yäpmänkanj yepmanpi kuk täñkuño u. Täñkanj apiño äma bok it täkamän uwä äpka bureni nämo. Unita bureni näwetan yäk.

^{19g}Jesutä ude yäwänä webe unitä yänjuk; Bureni! Gäk profet kubätä yäyan yäk. ^{20h}E, pom itkamak-ken ño oraniyetä Anutu iniñoret yäpmäj äbuñ yäk. Täñ, Juda äma inä ñode niwet täkanj; Jerusalem komeken Ekäni wäpi iniñoret tänañi yäk. ²¹Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, gäwera nadä. Kadäni keräp tañjirän in pom ñoken ba Jerusalem yotpärare-ken Anutu Nan wari nämo api iniñ oretneñ. ²²ⁱNämo, Samaria ämawebe intä Anutu täño mebäri ket nämo nadänkanj iniñoret täkanj. Täñ, Juda ämawebe ninä mebäri nadäna täreñjirä iniñoret täkamäj. Nadätan? Anututa biñam täktäk kädet u Juda äbot bämopi-ken ahänjuk. ²³Kadäni keräp tañjirän Anutu iniñoret-oret kädet kodaki api ahäwek. Kadäni ugän kome uken ba uken täne yäj nadäwätäk nämo api täneñ. Nämoinik! Kadäni uken ämawebe Anutu bureni iniñ oretnayäj täño unitä ñode api täneñ; Nan täño man bureni iwatpäñ Kudupi Munapik täño kehäromi terak api iniñ oretneñ. Kädet u iwatta kadäni ahätak uba. Anutu Nantä ämawebetä kädet ude iwatpäñ kañ naniñ orerut yäj gäripi nadäk täyak. ^{24j}Nadätan? Anutu uwä äma ude nämo. Anutu ini munapik unita äma kubätä iniñ orerayäj täko uwä iniken nadäk terak täga nämo iniñ orerek. Nämoinik, man bureni-inik bänepi-ken parirän Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anutu iniñ orerek yäk.

^{25k}Ude yäwänä webe unitä Jesu ñode iwetkuk; Ude käwep. Upänkanj näk ñode nadätat; Mesaia, Kristo yäj yäwani unitä ahänpäñ imaka kudup niwetpäñ niwoñarek api täñpek yäk. ^{26l}Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Etäj, uwäku näk ñobayäj yäk. ²⁷Ude iwerän täreñjirän iwaräntäkiye

^f 4:14 Jon 6:35   ^g 4:19 Jon 7:40, 9:17, 1Ko 14:24-25   ^h 4:20 Lo 12:5-14; Sam 122:1-5

ⁱ 4:22 2Kn 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5   ^j 4:24 2Ko 3:17; Rom 12:1; Plp 3:3

^k 4:25 Jon 1:41   ^l 4:26 Mak 14:61-62; Jon 9:37

äbuŋ. Äbänpän Jesu webe ukät man yänpän-nadäk täñirän yabänpän-nadawätäk täñkuŋ. Nadawätäk täñkuŋopän imatakenta iwetan, ba jideta iwetan yän nämo iwet yabänkuŋ.

²⁸Tänpakaŋ webe u ume käbot kämän paräpeŋ yotpärare-ken bäräŋeŋ pänku ämawebe ñode yäwetkuk; ²⁹In äbänkaŋ äma kubäta kawut! yäk. Unitä kädet bian täŋ yäpmän äburo u yänahän moretak. U Kristo käwep!
³⁰Yäweränkaŋ ämawebe yotpärare uken nanik Jesutä itkuk-ken ugän äbuŋ.

³¹Webe uwä kuŋkuko yotpärare-ken irirän iwaräntäkiyetä äbänpän Jesu peŋ iwetkuŋ; Yäwoŋärewni äma, ketem ätu näñä! yäk. ³²Ude yäwawä Jesutä yänkuk; Ude nämo! Näkŋo ketem mebäri kubä intä nämoinik nadäkaŋ u it namitak. ³³Ude yäwän nadänpän ini-tägän näwetgäwet ñode täñkuŋ; Ima ketemta yäyak? Äma kubätä ketem ätu käwep imän nakta yäyak yäk. ³⁴^m Ude yänjä Jesutä yäwetkuk; Näkŋo ketem bureni uwä ñode; Äma nepmanpän äpuro unitäŋo nadäk iwatta, ba epän man näwetkuko u tänpa täreкта gäripi nadätat yäk. ³⁵ⁿ Tänpakaŋ intä ñode nadäkaŋ; Ketem puget-puget kadäni nämo ahätak. Komepak 4 ude täreñirän uyaku ketem bureni täga api yäpne yän nadäkaŋ, ei yän? Upänkaŋ epän pähap ño dapun ijinpän ket yabäwut! Ketem bureni pugetta biŋam täkaŋ. ³⁶Äma ketem täŋ-tägañirä pugerani u epän täŋo gwäki yäpmänpän ketem puget itak. Ketem uwä irit kehäromita biŋam puget peyak. Ude täñirän äma ketem piwani ukät ketem bureni pugerani yarä u bok oretoret täga tädeŋ. ³⁷Unita man kubä ñode yäk täkaŋ u bureni yäk täkaŋ; Äma kubätä ketem yeri piwekopän kubätä pugerek. ³⁸Nadäkaŋ? In näkä ketem äma kubätä piwani u pugetta tepmanpa kuŋkuŋ. Ketem u intä nämo piŋkuŋ. Äma ätutä piŋkuŋopän intä pugetpän gwäki yäpmäk täkaŋ yäk.

Samaria ämawebe mäyaptä nadäkinik täñkuŋ

³⁹Tänpakaŋ Samaria ämawebe yotpärare uken nanik mäyaptä Jesuta nadän imiklinik täñkuŋ. Imata, webe ukeŋonitä biŋami ñode yäweränpän; Jesutä imaka bian täŋ yäpmän äburo u kumän yänahän moreŋkuk. ⁴⁰Biŋam u nadänkaŋ Jesuken kuŋpän man kehäromi ñode iwetkuŋ; Gäk kwentawä yäk. Ninkät ño kaŋ it täna. Iweräwä Jesutä mani buramiŋpän kome uken kepma yarä itkuk. ⁴¹U itkaŋ manbiŋam ätu yäwerirän nadänpän äma mäyaptä nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. ⁴²^o Ude tänpän webe ukeŋo iwetkuŋ; Pengän mani biŋam niwetkuno u nadänpän nadäkinik jop täñkumän yäk. Upänkaŋ apiŋowä ini-tägän dubinin-ken äbä yänahänirän kaŋpän nadäkinik täkamän. Apiŋo bureni kaŋpän nadäkamän; Äma ñowä ämawebe komeni komeni waki keriken nanikpän yäpmäkta biŋam iwoyäwani bureni yäk.

^m 4:34 Jon 6:38, 17:4   ⁿ 4:35 Luk 10:2   ^o 4:42 1Jo 4:14

Jesutä äma ekäni kubä täño nanaki yäpän tägaŋkuk

⁴³^p Eruk kepma yarä irän täreŋirän Jesu Samaria kome u peŋpeŋ Galili komeken kuŋkuk. ⁴⁴^q (Bian Jesutä ini kome unita yänpän ŋode yäŋkuk; Profet uwä ini kome kujat-ken wäpi biŋam nämo itak). ⁴⁵^r Eruk, kumaŋ paŋku Galili komeken ähänjirän ämawebe uken naniktä not täŋ imiŋpän iniŋ oretkuŋ. Jerusalem yotpärare, Pasova kadäni-ken Jesutä imaka imaka bureniŋän tänjirän kaŋkuŋo unita Jesuta nadänjirä ärowani täŋkuk.

⁴⁶^s Tänpäkaŋ Galili kome yotpärare kubä wäpi Kana, bian Jesutä ume jopi tänpewän wain ume äworeŋkuko uken kuŋkuk. Kome ukenä äma ekäni kubätä itkuk. Unitäño nanaki Kapeneam yotpärare-ken käyäm taŋi täŋ itkukonik. ⁴⁷^t Eruk, äma u Jesu Judia kome peŋpeŋ Galili komeken äbänjirän biŋam nadänpän Jesutä itkuk-ken kuŋkuk. Kuŋpän butewaki man ŋode iwetkuk; Jesu, gäk äbä nanakna kumbayän täŋ itak u täga yäpi täganayän? ⁴⁸^u Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wa! In imata kudän kudupi tänjirän kaŋpän nadänpän uyaku nadäkinik täne yän nadäk täkaŋ? ⁴⁹ Jesutä ude yäwänä äma ekäni unitä iwetkuk; Ekäni, nanakna kumbayän. Bäräŋeŋ äbi! yäk. ⁵⁰^v Yäwänä Jesutä iwetkuk; Eŋiken kuyi. Nanakka nämo kumbayän yäk. Yäwänä nadäwän bureni tänpäpän eŋini-ken kuŋkuk. ⁵¹ Kuŋtängän kädet miŋin epän watä ämaniye ätukät äbä peronpän iwetkuŋ; Nanakka nämo kumak. Tägaŋpän itak yäk. ⁵² Ude yäwäwä yäwet yabänkuk; Kadäni jideken tägak? Yäwänä iwetkuŋ; Kwep, l'kirok bipäda gupi bamtaŋ yäpmän kuŋjirä tägaŋkuk yän iwetkuŋ. ⁵³^w Yänjirä nanitä ŋode nadänkuk; Bureni! Kwep bipäda l'kirokken ugän Jesutä Nanakka nämo kumbayän yän näwetkuk. Ude nadänkuko unita nädamiŋi-nani kumän-tagän Jesuta nadäkinik täŋ imiŋkuŋ.

⁵⁴^x Tänpäkaŋ Jesu Judia komeken peŋpeŋ Galili kome äbuko u punin terak kudän kudupi mäyap täŋkuk. Upänkaŋ äm ekäni unitäño nanaki yäpän tägaŋkuŋo unitäwä kadäni yarä ude täŋkuk.

Jesutä Betsaida gwägu-ken äma kubä yäpän tägaŋkuk

5 ¹ Eruk Juda nanik täño orekirit kadäni keräp taŋjirän Jesu Jerusalem yotpärare-ken äroŋkuk. ² Tänpäkaŋ Jerusalem yewa pähap gänaŋ gwägu kubä wäpi Betsaida, yäma kubä wäpi Yawak täño Yäma u dubini-ken itkuk. Gwägu u gägäni-ken äyuŋta täŋpani eŋi 5 udetä it äyänutkuŋ. ³ Gwägu u dubini-ken äma käyäm ikek ba dapuri tumbani, kwäyähäneŋ ba nägäri kawuk täwani mäyap it täŋkuŋonik. [U imata, gwägutä wareŋ tänpän käna yänkaŋ itsämäk täŋkuŋonik. ⁴ Kadäni ätu Ekäni täño aŋero

^p 4:43 Jon 4:40   ^q 4:44 Mat 13:57   ^r 4:45 Jon 2:23   ^s 4:46 Jon 2:1-11   ^t 4:47 Mat 8:5-6

^u 4:48 Jon 2:18, 1Ko 1:22   ^v 4:50 Mat 8:13; Mak 7:29   ^w 4:53 Apos 16:14-15,31

^x 4:54 Jon 2:11,23

kubätä äbä tänpewän gwägu warej tänjirän äma kubätä jukun tärop taņpej äpmok täņkukonik. Ude tänpäj äma intäjukun tärop taņpej äpmok täņkuko uwä käyäm tägaņpej kuk täņkukonik.] ⁵ Ude täj yäpmäj kuņirä äma kubäwä pen pat it täņkukonik. Äma u käyäm täj yäpmäj äronjirän obaņ 38 ude täreņjuk. ⁶ Eruk, Jesutä äma u kaņpäj kadäni käreņi pat yäpmäj äbatak yäj nadäņkuk. Ude nadäņpäj iwet yabäņkuk; Gäk tägawayäj nadätan?

⁷ Yäwänä äma kwäyähäneņ täņpani unitä iwetkuk; Ekäni, äma netä it nameko unitä gwägu warej tänjirän bäreņeņ nepmaņpän äpmonņpam? Näkņa äpmonņpayäj tänjira ämatä bäreņeņ närepmiņpej äpmok täkaņ yäk. ⁸ Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Eruk, gäk aku! Iriņ patka ba ämet patka yäpmäņkaņ ku! yäk. ⁹ Yäwänä uterakgän gupi tägawäpäj akuņpäj teki pej bäyaņ yäpmäj kuņkuk. Täņpäkaņ kepma uwä Sabat kadäni. ¹⁰ Unita Juda äma ekäni ätutä äma yäpän tägaņkuņo u ñode iwetku; Wa! Apiņo Sabat kadäni-ken tekka pej bäyaņ yäpmäj kuņatan u deta yäjiwäran! yäk.

¹¹ Ude iweräwä äma unitä yäwetkuk; Äma nepmaņpän tägatat unitä iriņ patka ba ämet patka yäpmäņkaņ ku yäj näwet-pewän täyat. ¹² Yäwänä iwetku; Äma gäwerän äbätan u wäpi netä? ¹³ Ude iwet yabäwäwä guņ taņkuk, Jesu uwä äma päke itkuņo u bämopi-ken paotpej kuņkuko unita. ¹⁴ Eruk kämi, Jesutä äma u kudupi eņi gänaņ kaņ-ahäņpäj jukuman ñode iwetkuk; Gäk gupka tägaņkuņo u käyan? Eruk, imaka bärepi udewani äneņi nämo ahäņ gamekta momi wari nämo täņpen yäk. ¹⁵ Ude iweränkaņ äma u Jesu kawän tärewäpäj päņku Juda äma ekäni ekäni u ñode yäwetkuk; Äma nepmaņpän tägaņkuro uwä wäpi Jesu yäj yäwetkuk.

¹⁶ Täņpäkaņ Jesu uwä Sabat kadäni-ken epän udewani täk täņkuko unita Juda äma ekäni ekänitä iwan täj imiņku. ¹⁷ Tänjirä Jesutä ñode yäwetkuk; Nanatä epän täk täyak uwä itpäņ-nadäki nämo. Näk imaka, udegän täk täyat. ¹⁸ Ude yäjirän Juda ämatä nadäwä wawäpäj Jesu utta kädetta wäyäkņeņku. Imata, Jesu u Sabat täņo бага man irepmiņ täņkukonik. Ba ugän nämo, u Anututa Nana yäj yäņkuko unita ini Anutu ude äworek täņkukonik.

Jesutä irit bureni pewän ahäk täkaņ

¹⁹ Täņpäkaņ Jesutä ñode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Nanaki uwä iniken gäripi terak imaka kubä täga nämo täk täyak. Nanitä täņpän kaņkaņ uterakgän täk täyak yäk. Ba Nanitä täk

^y 5:8 Mat 9:6   ^z 5:10 Jon 9:14; Neh 13:19; Jer 17:21; Luk 13:14   ^a 5:14 Jon 8:11

^b 5:16 Mat 12:14   ^c 5:17 Jon 9:4   ^d 5:18 Mat 26:4; Jon 7:1,30; Jon 10:30,33

^e 5:19 Jon 5:30, 8:28

täyak udegän Nanaki tåk täyak. ^{20f} Tãñpãñ Nani uwä Nanakita gäripi pähap nadãñ imik täyak. Gäripi pähap nadãñ iminjirän epän tåk täyak udegän iwõñärek täyak. Upãñkañ epän ño tãñjira kak tãkañ ugän nämo. In nadãwätäk pähap tãñput yãñpãñ Nanatä imaka ärowani pähap näwõñärewän tãñjira api kañ-dãkñeneñ. ^{21s} Nanatä äma kumbani-ken nanik yãpmãñ aku kuñat-kuñat kodaki kuñarekta yepmak täyak. Udegän Nanakitä äma u ba u irit bureni yäma yãñpãñä api yämek. ^{22h} Tãñpãkañ Nani uwä äma kowata manken nämo yepmak täyak. Nämoinik, epän uwä Nanaki keru terak peñkuk. ²³ⁱ Epän ude tãkta wãpi biñam iminjukuko unita ämawebetä Nani orañ imik tãkañ udegän Nanaki api orañ imineñ. Tãñpãkañ äma kubätä Nanaki nämo orañ imayãñ täyak uwä Nani, Nanaki iniñ kireñkuko u nämo orañ imik täyak ubayä.

^{24j} Unita näk bureni-inik täwera nadãwut; Äma näkño man nadãñpãñ iyap tañpãñ, äma naniñ kireñkuko unita nadãñ imikinik tåk tãkañ uwä irit kehãromita biñam tãkañ. Äma ude wani uwä kowata mankenta biñam nämo. Nämo, uwä kumãñ-kumãñ tãño kãdet mãde ut iminjãñ irit kehãromita biñam tãkañ. ^{25k} Näk bureni-inik täwera nadãwut; Kadãni kubä kerãp täyak! Kadãni uken äma kumãñ-kumãñ tãño kãdet-ken kuñarani kubätä Anutu Nanaki tãño man nadãñ imayãñ tãko uwä kodak tañpãñ kuñat-kuñat kodaki nitek api kuñarek. Tãñpãkañ kadãni uwä ahãtak ñobayãñ! ²⁶ Nan uwä kuñat-kuñat kodaki tãño mãhemi. Tãñkañ Nanaki udegän kuñat-kuñat kodaki tãño mãhemi tãñpekta iniñ kireñkuk. ^{27l} Tãñpãkañ nanaki uwä Äma Bureni-inik itak unita Nanitã äma kowata manken yepmakta yãñ imani. ²⁸ Tãñkañ man yãyat ño nadãñpãñ-nadãwätäk nämo täneñ. Kadãni kubä pewani itak. Kadãni uken äma kumãñirã awañ äneñpanitã Nanaki tãño man kotãk api nadãneñ. ^{29m} Unitãño man kotãk nadãñpãñ awañ gãnañ nanik api ämneñ. Tãñpãñ irit kuñat-kuñat säkgãmãñ kuñaranitã irit kehãromita biñam api akuneñ. Tãñ, irit kuñat-kuñari wakitã kowata manken itta api akuneñ. ³⁰ⁿ Näk näkñaken nadãk-nadãk terak epän tãktãk tãño kãdet nämo pãtak. Nan tãño meni jinom ugãnpãñ iwatpãñ äma kowata biñam yãntãreñ yãmik täyat. Unita man epän tåk täyat u siwõñgãñ tåk täyat yãk.

Anututã Nanaki tãño mebãri kwawak pek täyak

^{31o} Tãñpãkañ näkña mebãrina yãñahãwero uwä ämatã nadãwã bureni nämo täneñ. ^{32p} Mebãrina uwä kubätã yãñahãk täyak. Äma unitã mebãrina yãñahãñirãñ bureni tåk täyak yãñ nadãtat. ³³ In Jon iwet yabãk tãñjirã

^f 5:20 Jon 3:35   ^s 5:21 Rom 4:17; Efe 2:5; Jon 11:25   ^h 5:22 Jon 3:17, 5:27; Jon 9:39; Apos 10:42   ⁱ 5:23 Plp 2:10-11, 1Jo 2:23   ^j 5:24 Jon 3:15-18; Jon 8:51, 1Jo 3:14

^k 5:25 Mat 8:22; Efe 2:5-6   ^l 5:27 Jon 1:4, 5:22   ^m 5:29 Dan 12:2; Mat 16:27; Jon 6:40; Apos 24:15   ⁿ 5:30 Jon 5:19, 6:38   ^o 5:31 Jon 8:13-14   ^p 5:32 Jon 5:36-37, 1Jo 5:9

näkŋo mebärina bureni yāŋahāŋkuk. ^{34^q} Upāŋkaŋ komen āmatā mebärina yāŋahākta nadāwa ārowani nāmo tāk tākaŋ. Nāmo, in mebärina nadāŋpāŋ kuŋat-kuŋat kodaki tāŋo kādet kaŋ iwarut yāŋpāŋ Jontā nāka yāŋahāŋkuko udegān tāwetat. ³⁵ Jon uwā bāmopjin-ken topān ude peŋyāŋeŋ tamīŋkuk. Tāŋjirān in kadāni kerāpi-tagān kaŋpāŋ gāripi nadāŋkuŋ.

^{36^r} Tāŋpākaŋ Jon uwā nākŋo mebärina tāga yāŋahāŋkuko upāŋkaŋ imaka kubātā mebärina kwawakinik pewān ahāk tāyak. Nadākaŋ? Nantā epān man nāwetkuk. Epān tāk tāyat unitā mebärina kwawak ŋode pewān ahāk tākaŋ; Nanatā nāwerān āput. ^{37^s} Ba Nan naniŋ kireŋkuko u imaka, mebärina yāŋahāŋkuk. Inā unitāŋo meni-ken man nāmo nadāk tākaŋ ba mājoni udegān nāmo kak tākaŋ. ^{38^t} Inā āma Nantā iniŋ kireŋkuko unitāŋo man māde ut imik tākaŋ unita mani biŋam bāneŋjin-ken tāga nāmo irek. ^{39^u} In irit kehāromi kaŋ-ahāna yāŋpāŋ Anutu tāŋo man kudān tāwani daniŋpāŋ nadāk bumta tāk tākaŋ. Eruk, man kudān tāwani unitā nākŋo mebärina yāŋahāk tāyak! ⁴⁰ Upāŋkaŋ in irit māhemi nākken irit kehāromi yāpmākta bitnāk tākaŋ.

⁴¹ Nāk komen āma in udewanitā wāpna yāpmāŋ akukta nāmo nadātat. ⁴² Nāmo, intāŋo mebāri nadākinik tāyat. Bāneŋjin Anutu-ken nāmo pek tākaŋ. ^{43^v} Nāk Nan tāŋo wāpi terak āburo upāŋkaŋ in nāka not nāmo tāŋ namik tākaŋ. Tāŋ, āma kubātā iniken gāripi terak ābāŋjirān u not tāŋ imiŋpāŋ mani nadāŋ imik tākaŋ. U inide kubā! ^{44^w} Injin-tāgān kowat yāniŋ oretta gāripi nadāŋkaŋ Anututā nintāŋo irit kuŋat-kuŋatta jide nadāk tāyak yāŋ nadāwātāk kubā nāmo tāk tākaŋ. Unita jide tāŋpāŋ nāka not tāŋpāŋ nadākinik api tāŋ namineŋ? Tāga nāmo!

^{45^x} Upāŋkaŋ in nāka ŋode nāmo nadāneŋ; Unitā Nanken tāktāknin tāŋo mebāri kāwep api yāŋahāŋ nimek yāŋ nāmo nadāneŋ. Ude nāmo! Mosestā ini Anutu-ken tāktākjin tāŋo mebāri api yāŋahāwek. In Moses wāpi terak kunum gānaŋ api ārone yāŋ nadāk tākaŋ upāŋkaŋ nāmo! ^{46^y} Nadākaŋ? Mosestā man kudān tāŋkuko u nāka kudān tāŋkuk. Unita inā unitāŋo man nadāwā bureni tāŋpān yāwānāku nāka udegān nadāwā bureni tākāneŋ. ^{47^z} Tāŋpākaŋ Moses tāŋo man kudānta bitnāk tākaŋ unita nākŋo man jide tāŋpāŋ nadākinik api tāneŋ?

Jesutā āmawebe 5,000 ketem yepmāŋ towiŋkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:32-44; Luk 9:10-17

6 ¹ Jesutā man ude yāŋ paotpāŋā Galili gwāgu (wāpi kubā Taibirias), u udude kāda kuŋkuk. ² Kuŋjirān āmawebe māyaptā Jesu iwarān

^q 5:34 Jon 1:19-34; Jon 3:27-30   ^r 5:36 Jon 3:2; Jon 10:25,38; Jon 14:11   ^s 5:37 Mat 3:17; Jon 5:32, 8:18   ^t 5:38 Jon 6:29   ^u 5:39 Luk 24:27,44; Apos 13:27, 2Ti 3:15-17, 1Pi 1:10-11
^v 5:43 Mat 24:5   ^w 5:44 Jon 12:43   ^x 5:45 Lo 31:26-27   ^y 5:46 Lo 18:15; Apos 3:22
^z 5:47 Luk 16:31

tänjukun, Jesutä käyäm ikek yäpän täganjirä yabänjukunjo unita. ³Eruk, kadäni uken Jesutä iwaräntäkiye yän-yäkñat yäpmän pom kubä terak äro itkun. ⁴^a Kadäni uwä Juda täño orekirit kadäni wäpi Pasova keräp tanjirän. ⁵Tänpakañ pom uterak äro ittängän yabänjuk; Ämawebe äbot päke u äbänjirä yabänpän Jesutä Filip ñode iwet yabänjuk; Filip, ämawebe päke ño yepmän towikta ketem imapän yepmän towinayän? ⁶Ini ude api täñpet yän nadänkañ Filip nadäkiniki kehäromi jide patkuko u yäwän kanpän nadäkta iwet yabänjuk.

⁷Ude iweränä Filiptä ñode iwetkuk; Äma ño yepmän towikta monej tanjipän ketem suwanpän yäminero upänkañ nämo nanpä tagawek yäk. ⁸Ude yäwänä iwaräntäki kubä wäpi Andru, Saimon täño monäni unitä yänjuk; ⁹Ironji kubä gwägu tom täpuri yarä, käräga 5 ude yäpmän kuñarirän käyat yäk. Ude wanipän ämawebe päke u jide tänpän yepmän towine? ¹⁰Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In ämawebe yäwerä manjirän täwut yäk. Ude yäweränä ämawebe yäwerä wädan terak manjirän tänjukun. Äma ekänigän 5,000 ude bumik unitä manjirän tänjukun, webe ironji penta itkunjo ukät nämo daniwani. ¹¹Eruk, Jesutä käräga u yäpmänpän Nani bänep täga man iwetpän ämawebe manjirän tänjukunjo unita yäpmän danjipän iniken gärip terak yäwäpän yäminätän kunjuk. Ude tänpän gwägu tom yäpmänpän udegän yäminätän kunjuk. ¹²Yäminjirän nabä tagawäpän Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Nanpani moräki moräki patpän wanenjo unita butuwut yäk. ¹³Ude yäweränä käräga 5 nanjukunjo unitänjo moräk-moräk butunpän yäk 12 daiwä tokñenjukun.

¹⁴^b Tänpakañ Jesutä kudän kudupi ude tänpän kanpän ämawebetä yänjukun; Wära! Ijo profet pähap kome terak ahäkta yäwani ukenowä ñobayän! yäk. ¹⁵^c Ude yänpän itgwäjipän Jesu injipän intäjukun äma it yämekta injinnayän tänjirä yabän umuntan inigän pom terak äronjukun.

Jesu gwägu terak yeñtän kunjuk

Mat 14:22-27; Mak 6:45-52

¹⁶Eruk, bipäda ugän Jesu iniken iwaräntäkiyetä Jesu tenpej Galili gwägu pomi-ken äpmonjukun. ¹⁷Äpmo Jesuta irä wawäpän Kapeneam yotpärare-ken äyänutpej kuna yänkañ gäpe terak äronpej kunjukun. U bipani kunjukun. ¹⁸Kuñirä mänit kehäromi piänjirän gwägu täñi tokätjukun. ¹⁹Ude tänjirän ehutpän gwägu bämopi-ken kuñirä Jesu gwägu terak yeñtän äbuk. Yeñtän äbäman iwaräntäkiyetä itkun-ken äbänjirän kanpän umun pähap tänjukun. ²⁰Ude tänjirä gera tänpän yäwetkuk; Ijo näkña äretat. Umuntänenjo! ²¹Ude yäwän nadänpänä bänep pidäm terak Jesu täñkentänpän gäpe terak tenjirä kome kukta nadänjukun-ken uken pengän ahänjukun.

^a 6:4 Jon 2:13   ^b 6:14 Lo 18:15; Jon 5:46   ^c 6:15 Jon 18:36; Mat 14:23

Ämatä Jesu yäjärok man iwetkuḡ

²²Täjnpäkaḡ ämawebe päke u gwägu udude parä yäjnejkuk. Parä yäjewänä ḡode yäjkuḡ; Gäpe kubä-tägän irirän kaḡkumäjopäj Jesu u iwaräntäkiye-kät nämo kuḡirän kaḡkumäj yäk. Iwaräntäkiye inigän kuḡkuḡ yäj nadäjkuḡ. Ude nadäjpäḡ Taibirias komeken nanik täḡo gäpe ätu Ekänitä yepmäj towiḡkuk-ken irirä yabäjkuḡ. ²³⁻²⁴^d Täjn päkaḡ kome uken Jesu inita ba iwaräntäkiyeta wäyäkḡewä wawäpäḡ gäpe uterak äronpäḡ Kapeneam komeken wäyäkḡejtäḡ kuḡkuḡ.

Jesu ini uwä ketem bureni

²⁵Wäyäkḡejtäḡ kuḡtängän kaḡ-ahäjpäḡnä iwet yabäjkuḡ; Yäwoḡärewani äma, gäk jidegän äbän? ²⁶^e Yäwäwä ḡode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Näk kudän kudupi täḡpewa ahäjirän kak täkaḡ unita nämo! Ketem tepmäj towiḡjira naḡ tokḡek täḡkuḡo unita näka wäyäkḡekaḡ. ²⁷^f Inä epän bureni täk täkot. Kome täḡo ketem, paot-paori nikek unita nämo yäyat. Nämo, irit kehäromi täḡo ketem paot-paori nikek nämo, unita piäni täk täkot. Ketem uwä Äma Bureni-iniktä täga tamek, Anutu Nantä wäpi biḡam imiḡkuko unita yäk.

²⁸Ude yäweränä kowata ḡode iwetkuḡ; Nin jide täḡpäḡ imaka Anututä gäripi nadäk täyak u täne? ²⁹^g Ude iweräwä Jesutä ḡode yäwetkuk; Anututä epän intä täkta nadäk täyak u ḡode; Iwerän äpuko unita nadäkinik täḡ imineḡ. Anutu täḡo gärip ude yäk. ³⁰^h Ude yäwänä kowata ḡode iwetkuḡ; Kudän kudupi jidewani kubä täḡiri gabäjpäḡ nadäkinik täḡ gamine? Imataken kubä täḡiri gabäjpäḡ-nadänayäj? ³¹ⁱ Nadätan? Äbekniye oraniyetä kome jopi-ken kuḡarirä Anututä ini ketem kubä wäpi mana yepmäj towiḡkuk yäk. Unita Anutu täḡo man ḡode kudän täwani; Anututä ketem kunum gänaḡ nanik yepmäj towiḡkuk. Eruk, kudän kudupi kubä udewani täḡiri kaḡpäḡ nadänayäj?

³²Ude yäwäwä Jesutä kowata ḡode yäwetkuk; Näk man bureni täwera nadäwut; Kunum gänaḡ nanik ketem uwä Mosestä nämo pewän ahäj tamiḡkuḡ. Nämoinik, Nantä kunum gänaḡ nanik ketem bureni tamik täyak. ³³Ketem bureni uwä äma kubä yäk. Kunum gänaḡ naniktä äpäḡpäḡ kome ämawebeta irit kodaki pewän ahäj yämik täyak unitä Anutu-ken nanik ketem bureni täyak yäk. ³⁴^j Yäwänä iwetkuḡ; Ekäni, gäk ketem yäyan u kadäni kadäni nimik täyi! yäj iwetkuḡ.

³⁵^k Ude yäwäwä yäwetkuk; Irit kehäromi täḡo ketem näkḡa ḡo. Äma näkken äbäk täkaḡ uwä nakta wari nämo api yeneḡ. Ba äma nadäj

^d 6:23 Jon 6:11   ^e 6:26 Jon 6:11-12   ^f 6:27 Jon 4:14; Jon 6:48-58   ^g 6:29 1Jo 3:23

^h 6:30 Mat 16:1; Jon 2:18   ⁱ 6:31 Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24   ^j 6:34 Jon 4:15

^k 6:35 Jon 4:14; Jon 6:48-58

namikinik tāk tākaŋ uwā umeta āneŋi nāmo api yeneŋ. ³⁶^l Nāk man tāweraro ukeŋo; Nāhā nabāk tākaŋ upāŋkaŋ nadāŋ namikinik nāmo tāk tākaŋ. ³⁷^m Tāŋ, Nantā āmawebe nāka biŋam yāpmāŋ danipŋāŋ namik tāyak u kuduŋtagān nākken api āmneŋ. Ābāŋirā nāmoinik api yāwat kirewet. ³⁸ⁿ Kunum gānaŋ naniktā āpuro u nākŋaken gārip iwatta nāmo āput. Nāmoinik, Nan tāŋo gāripŋān iwatta āput. ³⁹^o Tāŋkaŋ unitāŋo gārip uwā ŋode; Āmawebe Nantā namik tāyak u kubātā paorek yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat epān tāŋtāŋgān kadāni pāhapken kumbani-ken nanikpāŋ yāpmāŋ pāŋaku api yepmaŋpet. ⁴⁰^p Unita āma Anutu tāŋo Nanaki u tumbekū kuŋkaŋ nadāŋ imikinik tākaŋ uwā irit kehāromita biŋam api tāneŋ. Āma udewani uwā kadāni pāhapken tāŋpewa api kodak tāneŋ. Nana tāŋo nadāk u ude yāŋ yāwetkuk.

Jesu u irit kehāromi tāŋo ketem

⁴¹ Yāŋirān nadāŋpāŋ Jesu u kunum gānaŋ nanik ketem u nāk yāŋ yāŋkuko unita Juda āma ekāni ātutā man yāŋburu-buru yāŋkuŋ. ⁴²^q Man yāŋburu-buru yāŋpāŋ yāŋkuŋ; Jesu u āma jopi kubā yāk. U Maria Josep tāŋo nanaki. U ninā yabāŋpāŋ-nadāk tākamāŋ. Upāŋ imata nāk kunum gānaŋ naniktā āput yāŋ yāk tāyak?

⁴³ Ude yāŋirā nadāŋpāŋ Jesutā yāwetkuk; In unita nadāwāwak tāneŋo. ⁴⁴^r Āma kubā ini-tāgān nākken āmnaŋi nāmo. Nan naniŋ kireŋpewān āpuro unitāgān wādāŋpewān nākken ābākābāk kādet u itak. Āma udewani u kadāni pāhapken tāŋpewa api kodak tāneŋ. ⁴⁵^s Tāŋpākaŋ profet bianitā ŋode kudān tāwani pātak; Anututā ini āmawebe kudup yāwetpāŋ yāwoŋārek api tāŋpek. Unita Nantā iwetpāŋ iwoŋāreŋirān nadāweko unitā nākken ābek. ⁴⁶^t Tāŋkaŋ āma kubātā Nan u nāmo kaŋkuk. Anutu-ken naniktā āpani u kubā-tāgān kaŋkuk. ⁴⁷^u Unita nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Āma nāka nadākinik tāŋ namik tākaŋ unitā irit kehāromita biŋam api tāneŋ. ⁴⁸^v Tāŋpāŋ irit tāŋo ketem u nākŋa ŋo. ⁴⁹ Bureni, bian ābekjiye orajiye u kome jopi-ken mana naŋkuŋo upāŋkaŋ kumāŋ tāŋpā kuŋkuŋ. ⁵⁰ Tāŋ, kunum gānaŋ ketem āpuko u iŋamjin-ken itak ŋo. Āma kubātā ketem u naŋpāŋā nāmo api kumbek. ⁵¹ Irit kehāromi tāŋo ketem kunum gānaŋ naniktā āpani u nākŋa! Unita āma kubātā ketem ŋo naŋpāŋā nāmo kumāŋkaŋ pen api it yāpmāŋ ārowek. Tāŋpākaŋ ketem uwā tohatna. Komen āmawebetā irit kehāromi yāpneŋta u api taniŋ kirewet yāk. ⁵² Ude yāŋirān nadāŋpāŋ Juda āma ekāni ekāni ini-tāgān man wārāt-wārāt tāŋpāŋ yāŋkuŋ; U jide tāŋpāŋ tohari nimān nāne?

^l 6:36 Jon 20:29   ^m 6:37 Jon 17:6-8; Mat 11:28   ⁿ 6:38 Mat 26:39; Jon 4:34

^o 6:39 Jon 10:28-29; Jon 17:12   ^p 6:40 Jon 11:24   ^q 6:42 Mat 13:55   ^r 6:44 Jon 6:65

^s 6:45 Ais 54:13   ^t 6:46 Jon 1:18   ^u 6:47 Jon 3:15-16   ^v 6:48 Jon 6:31,58

⁵³Ude yāwāwā Jesutā ḡode yāwetkuk; Nāk bureni tāwera nadāwut; In Āma Bureni-inik tāḡo tohari nāḡāri nāmo nānayāḡ tāḡo uwā irit kehāromita biḡam nāmo api tāneḡ. ⁵⁴Tāḡ, āma tohatna nāḡātna nak tākaḡ uwā irit kehāromita biḡam tāḡpāḡ paot-paori nāmo api it yāpmāḡ āroneḡ. Tāḡpākaḡ kadāni pāhapken āma udewaniwā nākā tāḡpewa api kodak tāneḡ. ⁵⁵U imata, tohatnatā ketem bureni-inik tāyak unita. Ba nāḡātna udegān ume bureni-inik tāyak. ⁵⁶Āma nākḡo tohatna nāḡātna nak tākaḡ uwā nākkāt kowat kwasikorān tāk tākamāḡ. ⁵⁷^w Tāḡpākaḡ Irit tāḡo māhemi Nantā naniḡ kireḡpewān āpuro unita Nanta biḡam it tāyat yāk. Nāk imaka, irit māhemi unita āma nāk nak tākaḡ uwā irit kehāromita biḡam api tāneḡ. ⁵⁸Ketem bureni kunum ḡānaḡ nanik āpuko uwā ubayāḡ. Ketem wāpi mana ābekniye oraniyetā naḡkuḡo udewani nāmo. Ābekniye oraniye uwā ketem u naḡkuḡo upāḡkaḡ kumāḡ tāḡpā kuḡkuḡ. Tāḡ, āma ketem ḡo nak tākaḡ uwā tārek-tāreki nāmo api it yāpmāḡ āroneḡ.

⁵⁹Jesutā man ḡo Kapeneam yotpārare-ken kābeyā eḡi ḡānaḡ yāwetpāḡ yāwoḡārek tāḡkuk.

Āma māyaptā Jesu kaḡumuntaḡ kuḡkuḡ

⁶⁰Man ude yāḡirān āma Jesu iwarāntāk tāḡkuḡo ukāt nanik māyaptā nadāḡpāḡ yāḡkuḡ; Wāra, man ḡo nadāna siwoḡi nāmo tāyak. Man udewani netātā nadāwān bureni tāḡpek? ⁶¹Yāḡḡaḡa ḡaḡa yāḡkuḡo u Jesutā yabāḡpāḡ-nadāḡpāḡ ḡode yāwetkuk; Man ḡo nadāḡirā waki tāyak? ⁶²^x E tāḡ, Āma Bureni-inik u bian irani-ken āneḡi āroḡirān kaḡpāḡā jide api nadāneḡ? ⁶³^y In ḡode nāmo kāwep nadākaḡ; Kome guptā irit kodaki tāḡa pewā ahānaḡi nāmo. Nāmo, irit kodaki pewā ahāk-ahāk uwā Kudupi Munapik tāḡo epān. Nākā man tāwetat ḡowā Kudupi Munapik tāḡo irit kodaki nikek unita āma kubātā man u nadākinik tāḡpayāḡ tāko uwā irit kodaki u nikek api kuḡarek yāk. ⁶⁴^z Upāḡkaḡ inken nanik ātutāwā man tāwetat ḡo nadāḡirā bureni nāmo tāyak. (Jesu u āma netā unitā nāka api bitnāneḡ yāḡ uku intāḡukun yabāḡpāḡ-nadāḡkuk. Udegān, āma netātā iwan kerik-ken api nepmaḡpek yāḡ uku kaḡpāḡ nadāḡkuk.) ⁶⁵^a Ude yāḡpāḡ yāḡkuk; Mebāri unita yāḡpāḡ ḡode tāwetkut; Āma kubā Nantā bānēpi nāmo tāḡpidām taḡ imiḡirān āma u nākken tāḡa āmnaḡi nāmo.

⁶⁶Man yāwa ude tāreḡirān kadāni ugān āmawebe iwarān tāḡkuḡo u ātutā ḡaḡa tāḡpāḡ teḡpeḡ kuḡkuḡ. ⁶⁷Teḡpeḡ kuḡirā Jesutā iwarāntākiye 12 u ḡode yāwetkuk; In imaka, nepmaḡpeḡ kunayāḡ kāwep nadākaḡ? ⁶⁸Ude yāwānā Saimon-Pita unitā kowata ḡode iwetkuk; Ekāni! ḡāk

^w 6:57 Jon 15:4-5, 1Jo 3:24   ^x 6:62 Jon 3:13; Apos 1:9-11   ^y 6:63 2Ko 3:6

^z 6:64 Jon 13:11   ^a 6:65 Jon 6:44

gepmanpej netäken kune? Gäk kubä-tägän irit kehäromi täño man yäpmäj kuñat täyan yäk. ^{69b} Täñiri nin nadäj gamikinik täñpäj ñode nadäkamäj; Anutu täño Kudupi Äma uwä gäk ubayäj.

⁷⁰Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Näk in 12 näkñata biñam yäpmäj daniñkut. Upänkañ inken nanik kubätä satan äworetak yäk. ⁷¹Man uwä Saimon Kariot komeken nanik unitäño nanaki wäpi Judas unita yäñpäj yänkuk. Judas uwä iwaräntäkiye 12 ukät nanik kubä upänkañ mädenä, Jesuta mäde ut imiñkuk.

Orekirit kadäni kubäken Jesu Jerusalem kuñkuk

7 ^{1c} Ätu itpäñ Jesu Galili kome käda kuñatkuko upänkañ Judia kome käda kuñatta bitnäñkuk. U imata, Juda äma ekänitä utpewä kumäkta itsämbuñ. ^{2d} Täñpäkañ orekirit kubä wäpi Yottaba täño Ärawa Täktäk kadäni keräp tañkuk. ³Täñirän noriyetä Jesu man ñode iwetkuñ; Gäk kome ño penpej Judia komeken kuñkañ kudän kudupi täñiri gäwaräntäkayetä kañ gabäñpäj-nadäwut. ⁴Nadätan, äma kubätä mebärina kwawak ahäwän yäñpäj epän käbop täga nämo täñpek. Kudän kudupi bureni täk täyan u täñpäwä ämawebe äbot pähap inamiken kwawak täñiri kañ gabäñpäj-nadäwut yän iwetkuñ. ^{5e} (Butewaki, nägät moräkiyetä Jesuta nadäkinik nämo täñ imiñkuño unita man ño iwetkuñ.)

^{6f} Noriyetä ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ude nämo! In täño kudän uwä mebäri nitek nämo unita kadäni kadäni tagagän täk täkañ. Upänkañ näkño kadäni nämo ahätak. ^{7g} Komen ämawebetä inta iwan täga nämo täñ taminej. Upänkañ nähä komen äma täño irit kuñatkuñari waki u yänjahäñpäj kwawak pek täyat unita iwan täñ namik täkañ. ⁸Unita in ärawa unita kut. Kadänina nämo keräp täyak unita apiño nämo kwayäj yäk. ⁹⁻¹⁰Ude yäñpäj Galili kome ini ugän irirän noriyetä kuñkuñ. Eruk ätu itpäñ Jesu mäden ämawebe yabañ paotpäñ inigän uruñ kadagän kuñkuk. ^{11h} Täñpäkañ ärawa bägup-ken Juda äma ekäni ekänitä Jesuta Äma u de yän yänkañ yän-wäyäkñeñtän kuñatkuñ.

¹²Ude täñirä ämawebe jopi päke unitä näwetgäwet täñirä ätutäwä ñode yänkuñ; Äma uwä täga yäk. Yänirä ätutäwä yänkuñ; Nämo, ämawebe jop manman yän-yäkñat täyak yäk. ¹³ⁱ Man ude yänkuño upänkañ Juda äma ekäni ekänita umuntañpäj kwawak nämo yänjahänkuñ.

Jesutä ämawebe yäwetpäñ yäwönjerek täñkuk

¹⁴Täñpäkañ orekirit u kadäni bämopi-ken Jesutä kudupi eñi gänañ äronpäñ yäwetpäñ yäwönjerek täñkuk. ^{15j} Ude täñirän Juda äma ekäni

^b 6:69 Mat 14:33, 16:16; Mak 1:24; Jon 1:49   ^c 7:1 Jon 5:18   ^d 7:2 Wkp 23:34

^e 7:5 Mat 13:55; Apos 1:14   ^f 7:6 Jon 2:4   ^g 7:7 Jon 15:18   ^h 7:11 Jon 11:56

ⁱ 7:13 Jon 9:22, 12:42; Jon 19:38, 20:19   ^j 7:15 Mat 13:54; Luk 2:47

ekänitā nadānpāṅ jākjāk yāmānpāṅ yāṅkuṅ; Äma ḡowā nintāṅo nadāk-nadāk eṅiken nāmo ärowani upāṅkaṅ nadāk-nadāk ärowani ḡo de yāpuk? ¹⁶^k Ude yāṅjirā Jesutā ḡode yāwetkuk; Nāk man mebāri tāwetpāṅ tāwoṅārek tāyat uwā nākḡaken nāmo. Anutu, naniṅ kireṅkuko uken nanik. ¹⁷Äma kubätä Anutu tāṅo ḡārip iwatta bānep peweko uwā man yāk tāyat u Anutu ba nākḡaken manpāṅ yāk tāyat yāṅ yāpmāṅ daniṅpāṅ nadāwek. ¹⁸^l In nadākaṅ? Äma kubätä inita nadānpāṅ man yāweko uwā ḡup yāpmāṅ ärokārok kādet iwārek. Tāṅ, äma kubätä epān māhemi tāṅo wāpi yāpmāṅ akukta nadānpāṅ man yāweko uwā man bureni yāwek. U jopman kubā nāmo yāwek. ¹⁹^m Mosestā бага man bian tamiṅkuko upāṅkaṅ inkāt nanik kubätä man u nāmo buramik tākaṅ. In imata nāk nutta yāk tākaṅ?

²⁰ⁿ Ude yāṅjirān āmawebe päke unitā yāṅkuṅ; Netā gurayāṅ yāk tāyak? ḡāk mājo wāratā bānepka peṅ awāhutak yāk. ²¹^o Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāk kudān kudupi kubāḡān Sabat kadāni-ken tāṅkuro unita nadāwātāk pähap tākaṅ. ²²^p Unita ḡode tāwera nadāwut; Moses ba Moses tāṅo oraniyetā nanakjiye ḡupi morāk madāneṅta yāṅtāreṅ tamiṅkuk. Eruk nanak paki kubā tāṅo ḡupi morāki madāk-madāk kadāni Sabat ahāṅjirān бага irepmitne yāṅpāṅ nāmo madāk tākaṅ ba? ²³^q Nāmo! In Sabat kadānita nadāwātāk nāmo tāṅpāṅ ḡupi madāk tāk tākaṅ uwā! Bureni, in Moses tāṅo man buramiṅpāṅ Sabat kadāni-ken nanak paki tāṅo ḡupi morāk tāḡa madāṅ yāmik tākaṅ. Tāṅpākaṅ nāk äma kubā tāṅo ḡupi kuduṅtagān yāpa tāḡaṅjirā imata nebek tākaṅ? ²⁴^r Jop dapun-tāḡān kak tākaṅ unita jop manman kubā nāmo nāwetneṅ. Nadāwā tārewāpāṅ man bureniḡān nāwetneṅ.

Jesu u Anutu-ken naniktā äbuk

²⁵^s Tāṅpākaṅ Jerusalem āmawebe ätutā yāṅkuṅ; Jide? Äma ekāni ekänitā äma utpewā kumākta yāk tākaṅ uwā ḡo ba? ²⁶ḡo kawut! U man kwawakḡān yāṅahāṅtāṅ kuṅatak ḡo yāk. Yāṅahāṅtāṅ kuṅarirān imata nāmo iniṅ bitnākaṅ? Nintāṅo äma ekāni ekänitā U Kristo yāṅ bureni kāwep nadākaṅ. ²⁷^t Upāṅkaṅ ninā ḡode nadākamāṅ, äma ḡo Kristo nāmo yāk. Yotpārare u nanik yāṅ nadākamāṅ. Tāṅ, Kristo burenitā äbāṅjirān yotpārare uken naniktā äbātak yāṅ nāmo api nadāne yāk.

²⁸⁻²⁹^u Tāṅpākaṅ Jesu kudupi eṅi ḡānaṅ itkaṅ āmawebe päke u manbiṅam yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅpāṅ man kubā gera terak ḡode yāṅkuk; Bureni, in nāka nadākaṅ. Ba uken naniktā äbuk yāṅ nadākaṅ.

^k 7:16 Jon 12:49, 14:10   ^l 7:18 Jon 5:44, 8:50   ^m 7:19 Apos 7:53; Rom 2:21-24
ⁿ 7:20 Jon 8:48,52; Jon 10:20   ^o 7:21 Jon 5:16   ^p 7:22 Wkp 12:3; Stt 17:9-13
^q 7:23 Jon 5:8-10,16   ^r 7:24 Wkp 19:15; Ais 11:3-4; Jon 8:15   ^s 7:25 Jon 5:18
^t 7:27 Jon 7:41, 9:29   ^u 7:28 Mat 11:27; Jon 8:55

Upänkaŋ ɲode täwera nadäwut; Näk näkŋaken gärip terak nämo äbät. Anutu Nan, imaka bureniŋän täŋpani, unitä naniŋ kireŋpewän äput. In Nan uwä nämo nadäkaŋ. Täŋ, nähä ukät ittängän naniŋ kireŋpewän äpuro unita näk u nadätat yäk.

³⁰v Jesutä man ude yänjirän ämawebe ätutä iŋitpän manken tenayän täŋkuŋ. Täŋpakaŋ kadänini nämo keräp taŋkuko unita täŋpä wawäpän peŋkuŋ. ³¹w Täŋ, ämawebe jopi mäyaptä Jesuta nadän imikinik täŋpän ɲode yänkuŋ; Kristo äbäktä iwoyäwani unitä äbänpänjä kudän kudupi äma ɲonitä täk täyak u irepmitpän täga api täŋpek ba? Nämo!

Juda ämatä Jesu iŋitnayän täŋkuŋ

³²Ämawebetä man ude yänjirä Parisi äma ätutä nadänkuŋ. Nadänpän bämop äma intäjukun täŋpani ätukät yänpän-nadäk täŋpän Jesu iŋitta komi äma peŋ yäwet-pewä kuŋkuŋ. ³³x Täŋpakaŋ Jesutä ämawebe päke u yäwetkuk; Kadäni keräpigän inkät itkaŋ äneŋi äyänutpeŋ äma naniŋ kireŋpewän äbutken api kwet. ³⁴y Täŋjira in näka bumta wäyäkŋenayän täŋo upänkaŋ nämo api nabän ahäneŋ. Ba kome näkä pänku irayän tätken u in täga nämo api kuneŋ.

³⁵Ude yäweränä, Juda äma ekäni ekäni ini-tägän näwetgäwet täŋpän yänkuŋ; Äma ɲo de kuŋjirän unita api wäyäkŋena wanen? Juda äma notniye ätu Grik kome itkaŋ-ken u käwep api kweko unita yäyak. Uken kuŋpän ämawebe u nanik käwep yäwetpän yäwoŋärek api täŋpek yäk. ³⁶Wära! Mebäri jideta man ɲodewä yäk täyak; In näka wäyäkŋenayän täŋo upänkaŋ nämo api nabän ahäneŋ. In kome näkä pänku irayän tätken u täga nämo api kuneŋ yäk.

Kudupi Munapik u ume dapuri udewani

³⁷z Täŋpakaŋ Juda täŋo orekirit kadäni u irä tärenayän käbeyä pähap täŋjirä Jesutä ämawebe bämopi-ken akuŋpän man kubä gera terak ɲode yäwetkuk; Äma kubätä umeta iwäwä näkken äbänkaŋ kaŋ naŋpän! ³⁸a Anutu täŋo mantä yäyak ude; Äma näk nadän namikinik täk täkaŋ uwä irit kodaki täŋo ume bänepi-ken nanik ume dapuri abäkabäk täk täkaŋ ude api äbän irek. ³⁹b Jesutä man ude yänkuko uwä Kudupi Munapikta yänkuk. Kudupi Munapik u ämawebe Jesuta nadän imikinik täŋpani unitä yäpmäktä yäwani upänkaŋ kadäni uken Jesu kunum gänaj nämo äronkuko unita Kudupi Munapik nämo äpuk.

⁴⁰c Jesutä man yäk täŋkuko u ämawebe ätutä nadänpän yänkuŋ; Bureni-inik, äma ɲo Profet ahäktä yäwani ubayän yäk. ⁴¹d Yänjirä

v 7:30 Jon 7:44, 8:20; Jon 13:1 w 7:31 Jon 2:23, 8:30; Jon 10:42, 11:45; Jon 12:11,42

x 7:33 Jon 13:33 y 7:34 Jon 8:21, 13:36; Jon 17:24 z 7:37 Wkp 23:36; Ais 55:1;

Jon 4:10,14 a 7:38 Ais 58:11; Sek 14:8 b 7:39 Jon 16:7, 20:22; Apos 2:4 c 7:40 Jon 6:14

d 7:41 Jon 1:46, 4:29

ätutäwä yänkuḡ; Nāmo, uwä Kristo bureni yäk. Täḡpākaḡ ätutäwä yänkuḡ; Iḡo Kristo nāmo. Kristo u Galili komeken nāmo api ahāwek. ^{42 e} Anutu täḡo man kudäntä ḡode yäyak; Kristo u Betlehem yotpārare-ken Devittä äbotken ahäkta yāwani yäk. ^{43 f} Äma päke unitä man wärät-wärät ude täḡpāḡ duḡ-wenḡkuḡ. ^{44 s} Täḡ, ätutäwä Jesu iḡitpāḡ komi enḡiken tenayāḡ nadāḡkuḡo upāḡkaḡ äma kubätä Jesu nāmo iḡitkuk.

Juda äma ekänitā Jesuta nadākinik nāmo täḡkuḡ

^{45 h} Täḡpākaḡ komi äma Jesu iḡitnayāḡ Jesuken kuḡkuḡo uwä äneḡi äyāḡutpeḡ bāmop äma intājukun täḡpani ätukät Parisi ämaken penta kuḡkuḡ. Kuḡirä yāwetkuḡ; In imata Jesu nāmo iḡitpāḡ yāpmāḡ äbākaḡ? ^{46 i} Ude yāwāwä komi ämatä kowata ḡode yāwetkuḡ; Jesutä man yäk täyak u inipārik kubä. Bian äma kubätä man ude nāmo yäk täḡpani yäk. ⁴⁷ Ude yāwāwä Parisi ämatä yāwetkuḡ; Wa! In imaka, Jesutä bāneḡjin yāḡ-tākḡat täyak? ^{48 j} Unita in jide nadākaḡ? Parisi äma ba intājukun äma ninkät nanik netä kubätä äma unita ḡāripi nadātak? Nāmoinik! ⁴⁹ Upāḡkaḡ ämawebe äbot päke ḡonitā бага man nāmo nadāḡpāḡ Anutu iḡamiken waḡ moreḡkaḡ ḡeḡita biḡam tākaḡ yäk.

^{50 k} Ude yāḡirä Parisi äma noripaki kubä wāpi Nikodemus, bian Jesu-kät yāḡpāḡ-nadāk täḡkumāno unitä yāwetkuk; ^{51 l} E, nintāḡo бага man terak jide pätak? Äma kubä waki ude täyak yāḡ nāmo nadāḡkaḡ manken jop täga tene? Nāmoinik! Imaka täḡpeko unitāḡo mebārini yāḡahāwān kaḡpāḡ nadāḡpāḡ uyaku manken täga tene yäk. ^{52 m} Ude yāwān nadāḡpāḡ noriyetä sära ḡode iwetkuḡ; ḡāk imaka, Galili komeken nanik ba? Anutu täḡo man ket daniḡpāḡ nadāḡkaḡ ḡode nadāwen; Galili komeken profet kubä ahānaḡi nāmo yäk. ⁵³ Ude yāḡpāḡ-nadāḡkaḡ enḡi-ken kuḡtäḡpā kuḡkuḡ.

Webe waki täḡpani kubä Jesuken yāpmāḡ kuḡkuḡ

8 ^{1 n} Eruk Jesutä Olip pomken äroḡpāḡ u patkuk. ² Patkuko yāḡeḡirān tamimaḡ-inik u naniktä äpāmaḡ kudupi yotken äroḡirān ämawebe bumta it ḡwāḡiḡkuḡ. Itḡwāḡiḡirä Jesutä maḡitpāḡ manbiḡam yāwetpāḡ yāwoḡārek täḡkuk. ³ Täḡirān Baga man yāwoḡārewani ämakät Parisi ämatä webe äpi nikek kubä kubokāret täḡirān kaḡ-ahāḡkuḡo u yāpmāḡ Jesuken kuḡpāḡ ämawebe bāmopi-ken pimiḡ iwatkuḡ. ⁴ Täḡpāḡ Jesu iwetkuḡ; Yāwoḡārewani äma, webe ḡonitā äma kubākät kubokāret täḡirān kaḡ-ahāḡkumāḡ. ^{5 o} Moses täḡo бага mantä webe ḡodewanita mobätä kumāḡ-kumāḡ dāpmākta yāwani yäk. Unita ḡākä jide yāwayāḡ?

^e 7:42 Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mat 2:5-6 ^f 7:43 Jon 9:16 ^g 7:44 Jon 7:30 ^h 7:45 Jon 7:32

ⁱ 7:46 Mak 1:22 ^j 7:48 Jon 12:42 ^k 7:50 Jon 3:1-2 ^l 7:51 Lo 1:16 ^m 7:52 Jon 7:41-42

ⁿ 8:1 Luk 21:37 ^o 8:5 Wkp 20:10; Lo 22:22-24

6^p Jop Jesu iwet yabāñirā Jesutā man goret ba jide kubā yāwān kanpāñ buņep-ken kañ pena yāñpāñ Jesu iwet yabāk tāñkuñ.

Yāwāwā Jesu gwājijñ āpmonpāñ kome terak keritā kudān tāñkuk. 7^q Ude tāñirān iwet yabāk pen tāñ irirā Jesu dorāñpāñ yabāñpāñ ñode yāwetkuk; Inken nanik kubātā momini nāmo tāñpāwā unitā jukun mobātā urānkañ urut yāk. 8 Ude yāñpāñ āneñi gwājijñ āpmonpāñ kudān tāñkuk. 9^r Man ude yāñirān nadāñpāñ āma intājukun āmaniyetā kwā yabāñkañ yabāñit yabāñit kubākubā kudup kuñ moreñkuñ. Kuñ moreñirā webe uwā Jesu dubini-ken inigān itkuk. 10 Irirān Jesutā dorāñpāñ kanpāñ iwet yabāñkuk; Wanotna, āma manken gepmanayāñ tāño u de? Āma kubātā yāñtārek man nāmo gāwerak? 11^s Yāwānā webe unitā Nāmo yāñ yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk udegān, yāñtārek man nāmo gāwerayāñ. Gāk jop pāñku itkañā waki āneñi nāmo tāñpen yāk.

Jesutā iniken mebārini yāñahāñpāñ yāwetkuk

12^t Eruk ittāñgān kadāni kubā Jesutā āmawebe man ñode yāwetkuk; Nāk komen āmawebe intāño topān. Unita āma kubātā nāk nāwarayāñ tāko uwā bipmāñ urani gānañ nāmoinik api kuñarek. Uwā irit kehāromi tāño peñyāñek terak api kuñarek yāk. 13 Man ude yāñirān Parisi āmatā nadāñpāñ ñode iwetkuñ; Jop manman yāyan yāk. Eruk ño gākñā-tāgān mebārīka yāñahātan unita nadāñitna bureni nāmo tāyak yāk.

14^u Yāwāwā Jesutā ñode yāwetkuk; Ude nāmo. Nākñata siwoñi yāyat. U imata, nāk de naniktā ābut ba de api kwet yāñ unitāño mebāri nadāñkañ yāk tāyat. Unita nākñā mebārīna yāñahāñira jopi nāmo tāk tāyak. In ñowā nāka de naniktā ābuko āneñi de api kwek yāñ nāmo nadāk tākañ unita tāñguñtak tākañ. 15^v Inā āma gupigān yāpmāñ danik tākañ. Tāñ, nāhā āma nāmo yāpmāñ danik tāyat. 16^w Upāñkañ nākā āma yāpmāñ danipāñ yāwānāku bureni yāpmāñ danik tāyet. Imata, āma yāpmāñ danik-danik epān u nākñagān nāmo tāñpet. Nan naniñ kireñpewān āpuro unitā tāñkentāñ naniñirān bok tāde. 17^x In nadākañ? Baga manjin terak ñode patak; Āma yarātā kubā tāño mebāri yāñahāñirān bureni yāñ nadāwen. 18^y Tāñpāñ nāk mebārīna yāñahāñira Nan, naniñ kireñkuko unitā udegān yāñkentāñ namik tāyak. U kawut, nek āma yarātā mebārīna yāñahāk tākamāk!

19^z Man ude yāwerānkañ ñode iwet yabāñkuñ; Nanka de? Ude yāwāwā yāwetkuk; In nāka nāmo nadāwā tārewāpāñ nanta udegān nāmo nadāwā tārekañ. In nāka nadāwā tārewāpāñ uyaku Nanta udegān nadāwā tārekāneñ yāk. 20ª Jesu kudupi eñi gānañ āmawebe yāwetpāñ yāwoñārek

^p 8:6 Mat 22:15   ^q 8:7 Lo 17:7   ^r 8:9 Mat 22:22   ^s 8:11 Jon 5:14   ^t 8:12 Ais 49:6;
Jon 1:4-9, 9:5; Jon 12:46   ^u 8:14 Jon 5:31-32; Jon 7:28, 9:29   ^v 8:15 Jon 7:24,
12:47   ^w 8:16 Jon 5:30, 8:29   ^x 8:17 Lo 17:6, 19:15   ^y 8:18 1Jo 5:9   ^z 8:19 Jon 14:7
^a 8:20 Jon 7:30

tänjkuko ugän Parisi äma man u yäwetkuk. Monej irona pek tänpäni käwuri u dubini-ken itkañ man u yäwetkuk. Tänpäkañ kadänini nämö keräp tañkuko unita jide tänpäj manken tewäm.

Jesutä Juda äma jukuman yäwetkuk

21^b Tänpäkañ Jesutä ämawebe man kubä pen ñode yäwetgän tänkuk; Näk api tepmañpej kwet yäk. Tepmañpej kuñira näka api wäyäkñenej. Tänpäj wakiwakijin nitek kuñattängän api kumneñ. Täñkañ näkä päñku irayäj tätken uken in täga nämö api kuneñ yäk. 22^c Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yänkuñ; Näkä päñku irayäj täyat-ken uken täga nämö api kuneñ yäj yäyak u imata yäyak? Ini gupi utpäñ kumäkta yäyak ba jideta yäyak? 23^d Ude yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; In komen äma nämö nadäkañ. Inä komen umude käda nanik. Nähä punin unude käda nanik. Inä kome terak nanik. Nähä kome terak nanik nämö. 24 In wakijin nitek kuñatkä kumneñ yäj täwerat. Bureni, mebärina näkña itat yäj täwet täyat u nadäkinik nämö täneño uwä wakijin pat tamiñirän mät kumneñ. 25 Yäwänä iwet yabänkuñ; E täñ, gäk netä? Yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Mebärina uku, umunitä täwet yäpmäj äbäro ugän. 26^e Näkä in manken tepmañpäñ mebärijin yänahäkta kehäromina nitek. Upänkañ mebärijin nämö yänahawayäj. Naniñ kireñkuko u meni-ken nadänkuro ugänpäñ kome terak ño yänahänpäñ täwet täyat. Naniñ kireñkuko unitä man bureni yäk täyak yäk.

27 Tänpäkañ Nanita ude yäweränkañ nämö nadäwä täreñkuñ. 28^f Nämö nadäwä täreñkuño unita Jesutä ñode yäwetkuk; In Äma Bureni-inik yäpmäj aku punin peñkañ mebärina näkña itat yäj api nadäwä täreneñ. Tänpäkañ näkñaken nadäk-nadäkpäj imaka kubä nämö täk täyak. Nämö, Nantä näwoñäreñkuko man ugänpäñ yäk täyat. U imaka, api nadäwä täreneñ. 29^g Naniñ kireñkuko uwä näkkät itkamäk. Näk kadäni kadäni imaka yäk täyat ba täk täyat unita gäripi nadänpäñ näk nämö nepmak täyak yäk. 30^h Tänpäkañ Jesutä man ude yänirän Juda ämawebe mäyaptä nadäj imikinik täñ imiñkuñ.

Abraham täño nanakiye

31 Tänpäj Juda ämawebe Jesuta nadäkinik täñ imiñkuño u ñode yäwetkuk; In näkño man terakgän kuñatnayäj täño uwä näkño näwaräntäknaye bureni-inik api itneñ. 32 Ude tänpäj näkño man bureni nadäwä täreñirä man bureni unitä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpäñ tepmañpäñ säkgämän api kuñatneñ yäk. 33ⁱ Jesutä ude yäweränä Juda äma ekäni ekäni unitä iwetkuñ; Wära! Nin Abraham täño

^b 8:21 Jon 7:34,36; Jon 13:33   ^c 8:22 Jon 7:35   ^d 8:23 Jon 3:31   ^e 8:26 Jon 7:28, 12:49
^f 8:28 Jon 3:14, 5:19   ^g 8:29 Jon 8:16, 16:32   ^h 8:30 Jon 7:31   ⁱ 8:33 Mat 3:9

oraniye unita säkgämän itkamäj yäk. Äma kubä täño topmäk-topmäkken nämoinik it yäpmäj äbäkamäj. Ba äbot kubäta watä epän nämö täñ imiñ yäpmäj äbäkamäj. Upäj imata topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpäj tepmañpän säkgämän api itneñ yäj niwetan?

^{34j} Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; In kudup waki täño watä kuñat-kuñat äma ude itkañ yäk. Äma momi täk täkañ uwä waki täño watä kuñat-kuñat äma ude täk täkañ. ³⁵ Täñ äma kubä täño watä kuñaranitä ekänini täño äboriye-kät täga nämö kuñarek yäk. Nanaki uyaku nägät moräki unita nani täño äboriyekät pen it yäpmäj ärowek yäk. ³⁶ Unita Nanaki unitäwä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpäj tepmañpayäj täko uwä säkgämän-inik api kuñatneñ. ^{37k} E, nin Abraham täño äboriye itkamäj yäj näwetkañ u nadätat. Täñpäkañ in mannata bitnäk täkañ unita kumäj-kumäj nutnayäj nadäk täkañ. ³⁸ Näk Nantä näwoñärek täñkuko ugänpäj täwet täyat. Upäjkañ inä injinken nanjintä täwoñärek täñkuko upäj täk täkañ yäk.

^{39l} Ude yäwänä iwetkuñ; Nin täño nanin u Abraham! yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In Abraham täño oraniye yäwänäku ini bumik äworekänneñ. ⁴⁰ Näk Anutu-ken nanik man bureni nadäñkuropäñ täwerakañ inä nutnayäj yäk täkañ. Abrahamtä imaka udewani kubä nämö täñkuk. ^{41m} Unita bureni ñode täwera nadäwut; Inä kädet injinken nanjintä iwatkuko udegän iwat täkañ yäk. Jesutä ude yäwänä Juda äma unitä iwetkuñ; Wa! Ninä kubokäret täñpäj bäyawani nämö! Nanin Anutu kubägän yäk.

Satan täño nanakiye

⁴²ⁿ Yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Nanjin Anutu yäwänäku näka not täñ namikäneñ. Näk Anutu-ken naniktä äput, näkñaken nadäk-nadäkna terak nämö äput. Anututä naniñ kireñpewän äput. ^{43o} Mebäri imata näkño mantä bänepjin-ken nämö yäput täyak? U ñodeta; Näk man yänjira in jukuñin peñpäj täga nämö nadäk täkañ unita. ⁴⁴ In-täño nanjin Satan. Unitäño kädet iwatta gäripi nadäk täkañ. U bian äma däpmäk-däpmäk täk täñkuko unitä pen täñ yäpmäj äbäk täyak. Uwä man bureni mäde ut imiñkuko unita bänepi-ken man bureni kubä nämoinik pat täyak. Uwä jop manman täño mähe-mi-inik unita äma jop yäkñatta gäripi pähap nadäk täyak.

⁴⁵ Upäjkañ nähä man bureni-inik täwet täyat unita manna bitnäk täkañ. ^{46p} Jide? Inken nanik kubätä näkño momi täga kañ-ahäwek? Nämoinik. Täñpäkañ näk man bureni täwerira imata näkño man nadäwä

^j 8:34 Rom 6:16,20, 2Pi 2:19 ^k 8:37 Jon 5:18 ^l 8:39 Mat 3:9 ^m 8:41 Lo 32:6; Ais 63:16, 64:8 ⁿ 8:42 1Jo 5:1; Jon 16:28 ^o 8:43 Rom 8:7, 1Jo 3:8 ^p 8:46 2Ko 5:21, 1Pi 2:22, 1Jo 3:5

bureni nämo täk täkaŋ? ^{47^q} In nadäkaŋ? Äma ba webe Anututa biŋam kuŋat täkaŋ uwä Anutu täŋo man nadänpäŋ buramik täkaŋ. Täŋpäkaŋ inä Anututa biŋam nämo täkaŋ unita mani bitnäk täkaŋ.

Jesu ini ba Abrahamta yänkuk

^{48^r} Ude yäwän nadänpäŋ Juda ämatä koki bumta wawäpäŋ Jesu iwetkuŋ; Gäk Samaria äma! Mäjo wakitä kotawänkaŋ ba yäyan! yäk. ⁴⁹ Ude yäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Näk mäjäotä nämo kotatak. Näk Nan oraŋ imik täyat upäŋkaŋ inä näk nabäŋ äwaräkuk täk täkaŋ. ^{50^s} Näk wäpna biŋamta nadäwätäk tänpäŋ nämo täwet täyat. Wäpna biŋam yänhäk-ahäk u Äma kubä täŋo epän. Äma unitä äma mäde ut namik täkaŋ uwä api yäpmäŋ daniwek. ^{51^t} Näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näkŋo man buramiŋpäŋ yäpmäŋ kuŋat täkaŋ uwä paot-inik nämo api täneŋ. Nämoinik!

⁵² Ude yäwänä Juda ämatä ŋode iwetkuŋ; Man ude yänjiri bureni ŋode nadäkamäŋ; Gäk mäjäotä magätäk! yäk. Abraham uwä kumbuk, ba profet biani udegän kumäŋ moreŋkuŋ. Upäŋkaŋ gäk ŋode yäyan; Äma näkŋo man yäpmäŋ kuŋat täkaŋ unitä paot-inik nämo api täŋpek yän yäyan! ^{53^u} Jide? Gäk oranin pähap Abraham u irepmiŋpäŋ yäyan? U kumbuk, ba profet biani u imaka udegän kumbuŋ. Upäŋkaŋ gäk jidewani unitä äma u yärepmiŋpäŋ wäpka yäpmäŋ äronpäŋ yäyan? ⁵⁴ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näkŋa-tägän wäpna yäpmäŋ äronjira nämo tägawek. Nämö, Nan, nintäŋo Anutunin yän iwet täkaŋ unitä oraŋ namik täyak. ^{55^v} Anutunin yän iwet täkaŋ upäŋ mebärini nämoinik nadäkaŋ. Täŋ, näkŋawä nadäwa tärekaŋ. Nämö nadäwa tärekaŋ yänjä, imata yäwet? Jop man ude yänpäŋ ingän äworewet. Ude nämö! Näk Nanta nadäwa tärewäpäŋ mani biŋam yäpmäŋ kuŋat täyat. ⁵⁶ Orajin Abraham uwä näkŋo äbäkäbäk kadäni u api käwet yänkaŋ oretoret terak kuŋattängän kaŋpäŋ wisikinikna! yän yänkuk.

⁵⁷ Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yänkuŋ; Wära! Gäk obaŋ 50 ude nämo täreŋkukopäŋ Abraham kaŋkun? ^{58^w} Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Abraham nämo ahäwani-ken itkuro unitä itat yäk. ^{59^x} Ude yäwänä mobä yäpmäŋpäŋ utnayän täŋjirä Jesu uwä äma itkuŋo u gänaŋ paotpeŋ kuŋkuk.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaŋkuŋ

9 ¹ Kädet miŋin kuŋtängän Jesutä äma kubä miŋi koki gänaŋ dapuri tumbanitä ahäwani u kaŋ-ahänkuk. ^{2^y} Kaŋ-ahännpäŋ Jesu

^q 8:47 Jon 18:37, 1Jo 4:6   ^r 8:48 Mak 3:21-22; Jon 7:20   ^s 8:50 Jon 5:41   ^t 8:51 Jon 5:24; Jon 6:40,47   ^u 8:53 Jon 4:12   ^v 8:55 Jon 7:28-29   ^w 8:58 Jon 1:1   ^x 8:59 Jon 10:31
^y 9:2 Kis 20:5; Ese 18:20; Luk 13:2,4

iwaräntäkiyetä iwet yabänkuḡ; Yäwoḡjärewani äma, netä täḡo momita äma u dapuri tumbani ahänkuḡ? Iniken ba miḡi nani täḡo? ^{3z} Yäwäwä Jesutä yäwetkuḡ; Ude nämo. Iniken ba miḡi nani täḡo momita nämo. Anututä epän kehäromi äma ḡo terak kwawak ahäwekta Anututä inide teḡkuḡ. ^{4-5a b} Nadäkaḡ? Näk kome terak irayän täyat udegän komen ämawebe täḡo topän ude api ired. Täḡpäkaḡ Nan, naniḡ kireḡkuko unitäḡo epän kepma irayän täyat-ken ugän täk täkäna. Bipmāḡ urani kadäni keräp täyak. Kadäni uken epän täga nämo api täne yäk.

^{6c} Jesutä ude yänḡpāḡ kome terak iwit utpāḡ awähutpewän okä täḡkuḡ. Okä täḡpākaḡ yäpmāḡpāḡ äma dapuri tumbani u dapuri-ken gatänkuḡ. ^{7d} Gatänpāḡ ḡode iwetpāḡ peḡ iwetkuḡ; Gäk kuḡkaḡ Siloam gwägu-ken garok ḡo ärut yäk. (Siloam uwä ninin man terak peḡ iwet-pewän kwani.) Jesutä ude peḡ iweränä äma u pänku gupi ärutpāḡ dapun ijiwän kwäpāḡ eḡiken kuḡkuḡ. ⁸ Eḡiken kuḡjirän noriye ba äma ätu ketem ba monēḡtä yänapik täḡkuko-ken unitä kaḡpāḡ yänkuḡ; U kawut! Äma imaka imakata ninken yänapik täḡkuko unitä ba äbätak? ⁹ Ude yänjirä ätutä yänkuḡ; Ini u! yäk. Ba ätutä yänkuḡ; Nämo yäk. Udewani bumik yäk. Ude yänjirä ini yäwetkuḡ; Näkḡa äbätat! yäk.

¹⁰ Ude yäwänä iwet yabänkuḡ; Jide täḡpāḡ dapun ijitan? ¹¹ Yäwäwä äma unitä yäwetkuḡ; Äma kubä wäpi Jesu unitä okä dapuna-ken gatänkaḡ ḡode näwerak; Gäk Siloam gwägu-ken kuḡkaḡ gupka ärut yän näwerak. Näweränkaḡ näk u pänku ume ärutkaḡ eruk dapun ijit yäk. ¹² Ude yäwänä iwet yabänkuḡ; Äma u de itak? Yäwäwä yäwetkuḡ; Näk nämo nadätat yäk.

Parisi ämatä man wärät-wärät täḡkuḡ

¹³ Ude yäwänkaḡ ämawebetä dapuri tumbani u yänḡkḡat yäpmāḡ Parisi äma ätuken kuḡkuḡ. ^{14-15e} Kepma Jesutä okä awähutpāḡ dapuri-ken gatänkuko u Sabat kadäni-ken täḡkuko unita Parisitä äma u iwet yabänkuḡ; Dapun jide täḡpāḡ ijin? Yäwäwä yäwetkuḡ; Äma u dapuna-ken okäpāḡ gatänjirän pänku ume ärutpāḡ ukengän dapun ijit yäk. ^{16f} Ude yänjirän Parisi äma ätutä yänkuḡ; Äma uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä orekiritnin irepmitak yäk. Ude yänjirä ätutä yänkuḡ; Uwä momi äma yäwänäku imaka kudupi udewani täga nämo täyek yäk. Ude yänḡpāḡ initäḡän man wärät-wärät täḡkuḡ.

^{17g} Täḡpāḡ äma uwä äneḡi ḡode iwet yabänkuḡ; Äma dapunka täḡpewän ijino u gäkä unita netä yän yäyan? Ude yäwäwä yänkuḡ; U profet kubä yäk. ¹⁸ Ude yäwänkaḡ Juda äma ekäni ekäni unitä äma u

^z 9:3 Jon 11:4   ^a 9:4 Jon 5:17,20; Jon 11:9, 12:35   ^b 9:5 Mat 5:14; Jon 8:12

^c 9:6 Mak 8:23   ^d 9:7 2Kn 5:10   ^e 9:14 Luk 13:14   ^f 9:16 Jon 3:2, 7:43; Jon 9:31-33

^g 9:17 Jon 4:19

bureni dapun tumäk itkukopän dapun äneji ijik yän nämo nadänkuḡ. Tänpän miḡi nani yämagut yäpmän äbuḡ ¹⁹Yämagut yäpmän äbänpän yäwet yabänkuḡ; Äma ḡo nanakjek bureni? Dapuri tumbani yän iwet täkamän u ḡo? U jide tänpän dapun ijik? ²⁰Yäwäwä miḡi nanitä ḡode yäwetkumän; Uwä nanaknek yäk. Nek nadäkamäk, u bian dapuri tumbani inide ahänkuk yäk. ²¹Upänkaḡ jide tänpän dapun ijik, ba netätä dapuri täwirak yän nämo nadäkamäk yäk. U bian tägaḡkuko unita ini iwet yabäwäkaḡ täwerän yäk. ²²⁻²³^h Uwä Juda ämata umuntaḡpän ude yänkumän. Juda äma ekäni ekänitä man ḡode yänpän uku yänkehärom taḡkuḡ; Äma kubätä Jesu u Kristo yän yäwänä äma u kudupi eni gänaḡ ärokta api yäjiwätne yän yänkuḡ. ²⁴ⁱ Tänpäkaḡ äma dapuri tumbani u äneji ḡode iwetkuḡ; Gäk Anutu iniḡ orepän man bureni yä! Ninä äma unitäḡo mebäri nadäkamän. U momi äma yäk.

²⁵Yäwäwä ḡode yäwetkuk; Uwä momi äma ba momi äma nämo yän nämo nadätat. Upänkaḡ näk ḡode nadätat; Näkä dapun tumäk itkuropän dapun ijitat ḡo yäk. ²⁶Yäwänä Juda äma unitä iwetkuḡ; Jide tänpän dapunka tänpewän injin? ²⁷Yäwäwä yäwetkuk; Näk täweraro u nämo nadän? Imata äneji niwerän yänkaḡ yäkaḡ? Inä iwaräntäkiye täna yänpän ba yäkaḡ? ²⁸Ude yäwänä yänärok man ḡode iwetkuḡ; Gäkḡa uyaku iwaräntäki täyan. Ninäwä Moses täḡo iwaräntäkiye yäk. ²⁹^j Moses uwä Anututä man iwetkuko u nadäkamän. Upänkaḡ äma uwä äma jopi kubä yäk. Uken naniktä äbäk yän nämo nadäkamän!

³⁰Yänjirä äma unitä man kowata ḡode yäwetkuk; Intä ude yänjirä inide kubä nadätat yäk. Dapunna tänpewän ijiro upänkaḡ imata äma u deken naniktä äbäk yän nämo nadäkaḡ? ³¹^k Ninä ḡode nadäk täkamän; Anutu uwä äma momi nitek nämo täḡkentän yämik täyak. Tänpän kubätä iniḡ orepän mani buramiwänä täḡkentän imek yäk. ³²Äma kubätä dapun tumäk ahäwani kubä dapuri tänpewän ijinkuk yän biḡam udewani bian umu-kentä kubä nämo nadän yäpmän äbumän. ³³^l Unita äma uwä Anutu-ken naniktä nämo äpuk yäwänäku epän udewani jide tänpän tänpän? ³⁴^m Yäwänä koki wawäpän ḡode iwetkuḡ; Wa! Wakiinik-ken naniktä ahäwani gäk! Gäk ḡonitä manbiḡam yänpän täga niwoḡärewen? Ude yänpän iwet kireḡkuḡ.

Bänep bipmän urani täḡo manbiḡam

³⁵Iwat kireḡjirä Jesutä biḡam u nadänkaḡ kaḡ-ahänpän ḡode iwet yabänkuḡ; Gäk Äma Bureni-inik nadän imitan? ³⁶Yäwänä äma unitä iwetkuk; Ekäni, gäkä äma yäyan u netä? Näwoḡäreḡiri kaḡpän nadän imikinik täḡpa! yäk. ³⁷ⁿ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nabänjiri man

^h 9:22 Jon 7:13 ⁱ 9:24 Jos 7:19 ^j 9:29 Jon 8:14 ^k 9:31 Sam 34:15; Sam 66:18; Ais 1:15; Snd 15:29 ^l 9:33 Jon 9:16 ^m 9:34 Sam 51:5; Jon 9:2 ⁿ 9:37 Jon 4:26

gäwetat ŋo näkŋa yäk. ³⁸Yäwänä yänkuk; Ekäni, bureni! Näk nadän gamikinik täyat yäk. Ude yänpän gämori-ken gukut imäpmok tänpän iniŋ oretkuk. ³⁹ Tänjirän Jesutä yänkuk; Näkä komen äma mebarijin kwawak yäpmän danikta äpuro unita dapuri tumbanitä dapun ijik-ijik täneŋ. Täŋ, dapuri ijiwanitä dapun tumäk täneŋ yäk. ⁴⁰^p Ude yäwänä Parisi äma bok itkunjo unitä nadänpän yänkuk; Ai! Ninta dapun tumäk yän yäyan? ⁴¹^q Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In dapun tumäk yäwänäku momijin nikek nämo itkäneŋ. Upänkaŋ nin dapun ijiwani yän yäk takaŋ unita momijin mät pat tamek yäk.

Jesu uwä yawak täŋo mähemi tägagämän

10 ¹Jesutä man ude yänpän äneŋi kubä ŋode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä yawak täŋo yewa gänäŋ ärowa yänpän yäma siwoŋi-ken nämo äronpän jopi-ken tädotpeŋ äpmonpeko uwä kubo äma. ²Tän äma yäma pewani-ken siwoŋi äroweko uwä yawak täŋo mähemi. ³Mähemitä äbänä yewa watä äma irani unitä yäma dät imek. Yäma dät imän äronpänä iniken yawakiye wäpi terakgän gera yänjirän nadäneŋ. Tänpän dubini-ken äbänjirä yän-yäkŋat yäpmän yäman äpämaŋ kwek. ⁴^r Äpämaŋ yäman kumaŋ intäjukun kuŋjirän yawakiyetä mähemi kotäki nadänit iwatneŋ. ⁵Yawak u äma kudupi kubä täga nämo iwatneŋ. Nämo inik, kudupi kotäk nadänpän metänpeŋ kuneŋ yäk. ⁶^s Jesutä man wärani ude yäwerirän mebari nämo nadäwä täreŋkuk.

⁷Man wärani täŋo mebari nämo nadäwä täreŋkukunjo unita Jesutä man yäpurärätpeŋ ŋode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut. Nähä yawak täŋo yäma bureni-inik. ⁸^t Äma intäjukun äbänpän yawakta watä epän täk täŋkukunjo uwä kubo äma unita yawak u mani nämo buramik täŋkuk. ⁹^u Tänpäkaŋ nähä yäma bureni-inik. Äma kubätä yäma näkä itat-ken ugän yewa gänäŋ ärokta äbayän täko uwä äronpän säkgämän api irek. Kuŋ äbäk täŋkaŋ ketem tägagämän api nak täŋpek. ¹⁰Tänpäkaŋ kubo äma uwä imaka kubäta nämo äbek. U yawak kubo täŋit kumän-kumän däpmänit täŋpek. Upänkaŋ nähä yawak irit kuŋat-kuŋat gäripi nikek yämikta äbut.

¹¹^v Näk yawak täŋo mähemi tägagämän. Näk yawaknaye säkgämän kaŋ irut yän nadänpän gupnata nämo iyap tänpän api iniŋ kirewet. ¹²^w Tänpäkaŋ äma yawak watäni itkaŋ gwäki yäpmäk täkaŋ uwä mähemi bureni nämo. Aŋ komi kubä yawak yewayän äbänjirän äma uwä kaŋpän umuntaŋpeŋ yawak yabä kätänpän metänpeŋ kwek. Metänpeŋ kuŋjirän aŋ komi u yawak däpmänpän yäwat kireneŋ. ¹³Imata, äma uwä yawakta

^o 9:39 Jon 3:17; Jon 8:15-16; Mat 13:11-15   ^p 9:40 Mat 15:14, 23:26   ^q 9:41 Jon 15:22

^r 10:4 Jon 10:27   ^s 10:6 Jon 16:25   ^t 10:8 Jer 23:1-2; Ese 34:2-3   ^u 10:9 Sam 118:20;

Jon 14:6   ^v 10:11 Sam 23:1; Rev 7:17   ^w 10:12 Apos 20:29

gäripi-inik nämo nadäk täkaŋ. U gwäki yäpmäk-tagän yawak watäni it täkaŋ unita umuri kubä ahäŋ yämiŋirän metänpeŋ kuk täkaŋ.

¹⁴⁻¹⁵ ^{x y} Upänkaŋ näk yawak täŋo mähe mi bureni-inik. Nantä näka nadäŋ namikinik täk täyak udegän näk yawaknayeta nadäŋ yämikinik täk täyat. Tänpän näk Nanta nadäŋ imikinik täk täyat udegän yawaknayeta nadäŋ namikinik täk täkaŋ. Yawaknayeta yänpän gupna iniŋ kirekta nämo bitnätat. ¹⁶ ^z In nadäkaŋ? Yawaknaye ini ŋo nanik-gänpäŋ nämo yabän yäwat täyat. Nämo, yawaknaye ätu kome ätuken itkaŋ. U yämagurira näkŋo man kotäk nadänpän näwat yäpmän äbänirä äbot kubägän api yepmaŋpet. Yepmaŋpa kubä-kengän irirä mähe mi kubä-tägän api yabän yäwarek.

¹⁷ ^a Tänpäkaŋ näk gupna api iniŋ kirewero upänkaŋ äneŋi pengän itkuro ude api äworewero unita Nantä näka gäripi nadätak. ¹⁸ ^b Äma kubätä näkŋo irit jop nadäŋ täga nämo nomägarek, näkŋa yäwakaŋ uyaku. Näkŋa-tägän gupna täga iniŋ kirewet. Gupna iniŋ kirekta ba äneŋi yäpmäkta u kehäromina pätak. Ude täkta Nantä kehäromi peŋ namiŋkuk yäk.

¹⁹ ^c Jesutä man ude yänirän Juda äma ekäni ekänitä nadänpän äneŋi nadäk yarä nikek iŋitkuŋ. ²⁰ ^d Tänpän äma ätutäwä yänkuŋ; Mäjotä magäriŋirän nadäk-nadäki paoränkaŋ man ŋodewä yäyak! Man yäyak u nadäneŋo! yäk. ²¹ Ude yänirä äma ätutäwä yänkuŋ; Ude nämo! Mäjotä magäriŋirän jide tänpän man säkgämän udewani yäwek? Äma mäjotä magäranitä äma dapuri tumbani täga nämo yäpän täganenŋ yäk.

Juda ämatä Jesu iwan täŋ imiŋkuŋ

²² Tänpäkaŋ Juda täŋo orekirit kubä keräp taŋkuk. Orekirit uwä kudupi eŋi kodaki tänpän yäma bian dätkuŋo u nadäkta pewani. Mänit kadäni-ken täk täŋkuŋonik. ²³ Eruk orekirit u keräp taŋirän Jesu kudupi eŋi gänaŋ äronpäŋ kumaŋ kukŋi käda wäpi Solomon täŋo Itpän-nadäk Bägup ukäda päŋku itkuk. ²⁴ ^e Uken irirän Juda äma ekäni ekänitä äbä itgwäjiŋpäŋ iwet yabäk ŋode täŋkuŋ; Gäk jidegän mebärika siwoŋi api niweren? U nadäna yänpäŋ nadäwätäk terak kuŋatkamänŋ yäk. Eruk siwoŋi niwet; Gäk Kristo ba Kristo nämo?

²⁵ ^f Ude iwet yabäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Näk uku täwetkuro upänkaŋ in nadäwä bureni nämo täŋkuŋ. Kudän kudupi Nana täŋo wäpi terak täk täyat unitä mebärina kwawak pewän ahäk täkaŋ. ²⁶ ^g Upänkaŋ inä näkŋo yawak nämo unita nadäŋ namikinik nämo täk täkaŋ.

^x 10:14 Jon 10:27, 2Ti 2:19   ^y 10:15 Mat 11:27; Jon 15:13, 1Jo 3:16   ^z 10:16 Ais 56:8; Jon 11:52, 1Pi 2:25; Ese 34:23; Ese 37:24   ^a 10:17 Plp 2:8-9   ^b 10:18 Jon 5:26, 14:31; Jon 19:11   ^c 10:19 Jon 7:43   ^d 10:20 Jon 7:20, 8:48   ^e 10:24 Apos 3:11, 5:12; Luk 22:67
^f 10:25 Jon 4:26, 5:36; Jon 10:38   ^g 10:26 Jon 6:64, 8:45

27^h Nākŋo yawaknaye uwä manna nadänpäj näwat täkaŋ. Näwarirä yabänpäj-nadäk täk täyat. 28ⁱ Tänpäj irit kehäromi yämik täyat unita nämoinik api kumnej. Ba äma kubätä ketna-ken nanik täga nämö api nomägarek. 29 Yawaknaye uwä Nanatä näka naniŋ kireŋkuk. Nana täŋo kehäromitä imaka kuduŋtagän täŋo kehäromi yärepmitak unita äma kubätä yawaknaye Nana täŋo kerik-ken nanik täga nämö api kubo täwek. 30 In nadäkaŋ? Nana-kät nek kubägän yäk.

31^j Ude yäjirän nadänpäj Juda äma ekäni ekäni unitä Jesu utnayäj mobä porinŋuŋ. 32 Täŋirä Jesutä yäwetkuk; Näk Nana täŋo kudän tägatäga mäyap täŋ yäpmäj äbätat. Kudän jide u täŋira kaŋpäj nutnayäj täkaŋ? 33^k Yäwänä iwetkuŋ; Ude nämö. Imaka kubä terak nämö gutnayäj täkamäj. Gäk Anutu yäjärok man iwet täyan unita täkamäj yäk. Gäk äma jopi kubä upäjkaŋ Näk Anutu yäj niwet täyan!

34^l Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In-täŋo бага man kudän täwani terak man Anututä yäjkuŋo u nämö daninŋpäj nadäk täkaŋ? Uterak Anututä ŋode yäjkuŋ; Näk täwetat, in anutu. 35^m Eruk, nin nadäkamäj, man kudän Anutu täŋo man terak kudän täwani kudup uwä bureniŋän. Täŋ, ämawebe Anutu täŋo man buramiŋkuŋo unita 'In anutu' yäj yäwetkuŋo u imaka, bureniŋän. 36 Unita näk Anutu täŋo nanaki yäj täwerira in imata gäk Anutu yäjärok man iwetan yäj näwet täkaŋ? Anututä ini näk iwoyänpäj kome terak naniŋ kireŋpewän äput. 37 Unita näk Nana täŋo kudän bureni nämö täk täyat tänpäwä näka nadäwä bureni nämö täŋpek. 38ⁿ Upäjkaŋ näk Nana täŋo epän bureni-inik täk täyat. Unita man yäk täyat unita nadäwä bureni nämö tänpäwä imaka imaka täŋira nabäk täkaŋ unita nadäwä bureni-inik täŋput. Ude täŋkaŋ uyaku näk Nana-kät kowat kwasikorän täk täkamäk yäj u täga api nadäwä tumnej yäk.

39° Jesutä ude yäwänä äneŋi inŋitnayäj täŋkuŋ. Täŋkuŋopäj kerik yokut tänpän kwäpeŋ kuŋkuk. 40^p Keri yokut tänpän kwäpäj äneŋi äyäjutpeŋ kome Jontä bian ume ärut yämiŋkuk-ken Jodan ume kuŋŋi udude päŋku itkuk. 41 Päŋku u irirän ämawebe mäyap äbä ahäj imiŋkuŋ. Ahäj imiŋpäj yäjkuŋ; Bureni-inik, Jontä ini kudän kudupi kubä nämö täŋirän kaŋkumäj. Upäjkaŋ imaka äma uterak bureni api ahänej yäj niwetkuŋo u bureni ahäkaŋ! 42^q Tänpäkaŋ kome uken ämawebe mäyaptä Jesu nadäj imikinik täŋkuŋ.

^h 10:27 Jon 8:47, 10:3   ⁱ 10:28 Jon 3:16, 6:39; Jon 18:9   ^j 10:31 Jon 8:59

^k 10:33 Wkp 24:16; Mat 26:65; Jon 5:18   ^l 10:34 Sam 82:6   ^m 10:35 Mat 5:18

ⁿ 10:38 Jon 14:10-11   ^o 10:39 Luk 4:30; Jon 8:59   ^p 10:40 Jon 1:28   ^q 10:42 Jon 7:31

Lasarus kumbuko unitäño manbiñam

11 ^{1 r} Tãñpãkañ äma kubä wãpi Lasarus käyãm tãñ itkuk. U Betani komeken, wanoriat Maria kenta Matakät it tãñkuñonik. ^{2-3 s t} Maria uwä Jesu kuroñi-ken ume kãbãñi tãga nïkek ärut imiñpãñ gwãki pujiñipãñ kuroñi tãñ-kohoyãñkuko u. Tãñpãkañ noripaki Lasarus käyãm tãñi tãñjirãn Maria kenta Matatã Jesuken manbiñam ñode pewãn kuñkuñ; Ekãni, äma gãkã unita gãripi-inik nadãk tãyan uwä käyãm tãñi tãyak yãk.

^{4 u} Eruk, Jesutã manbiñam u nadãñpãñ yãñkuk; Käyãm tãyak u nãmo api kumbek. Käyãm uterak Anutu tãño wãpi biñam api ärowek. Ba käyãm uterak Anutu Nanakitã wãpi biñam api yãpek yãk. ⁵⁻⁶ Tãñkañ Jesutã Mata Maria-kät noripaki Lasarus unita gãripi-inik nadãk tãñkuko unita Lasarus u käyãm tãyak yãñ nadãñpãñ bãrãñeñ pãñku nãmo yabãñkuk. Itkukken u kepma yarãkät itkuk. ⁷ Kepma yarã itpãñã Jesutã iwarãntãkiye yãwetkuk; Eruk, Judia komeken äneñi kuna yãk.

^{8 v} Ude yãwãnã iwarãntãkiyetã kikñutpãñ iwetkuñ; Yãwoñãrewani äma, ude nãmo! Kome uken Juda äma ekãni ekãnitã mobãtã gutnayãñ tãñkuño ukenjo nãmo nadãtan? U bian nãmo upãñ imata äneñi kwayãñ yãyan? ^{9 w} Ude yãwãwã Jesutã kowata ñode yãwetkuk; Jide? Kepma kubã edaptã kadãni kãroñi, 12 auas udetã nãmo ijik tãyak? Unita äma kubãtã kepma tãño peñyãñek-ken kuñareko uwä nãmo mañurek. Peñyãñek gãnañ kwawakgãn kuñareko unita. ^{10 x} Upãñkañ bipani kuñareko uwä bipmãñ urani unita ñoba-ñoba tãñtãñ kuñarek. ^{11 y} Ude yãñpãñ yãwetkuk; Notninpak Lasarus uwä dãpmon pãtak. Dãpmon parirãn pãñku yãwa kikñurayãñ yãk. ¹² Ude yãwãnã iwarãntãkiyetã iwetkuñ; Ima yãyan? Dãpmongãn patpãñã äneñi tãgañpãñ ini tãga akwek! yãk. ¹³ Jesutã Lasarus dãpmon pãtak yãñ yãñjirãn iwarãntãkiyetã Lasarus dãpmon bureni pãtak yãñ nadãñkuñ. Upãñkañ Jesutã ini uwä Lasarus kumak yãñ nadãñpãñ dãpmon pat itak yãñ yãñkuk. ¹⁴ Tãñpãñ iwarãntãkiye tãñguñtañ irirã Jesutã siwoñi ñode yãwetkuk; U kumak yãk. ¹⁵ Nin dubini-ken nãmo iritna kumako unita bãnep tãga nadãtat. Imata, nãk imaka kubã tãñjira in kañpãñ nadãñpãñ nadãñ namikinik api tãneñ. Eruk pãñku kãna! ^{16 z} Ude yãñjirãn Tomas wãpi kubã Didimus unitã Juda ämatã Jesu api utneñ yãñpãñ noriye yãwetkuk; Penta kunakañ kañ nidãput! yãk.

Kumbani-ken nanik akukakuk tãño mebãri u Jesu

¹⁷⁻¹⁹ Eruk Jesu iwarãntãkiye-kät Jerusalem peñpeñ pãñku kãdet kerãpi 3 kilomitas ude kuñpãñ Betani yotpãrãre-ken ahãñkuñ. Ahãñpãñ

^r 11:1 Luk 10:38-39   ^s 11:2 Jon 12:3   ^t 11:3 Jon 11:36   ^u 11:4 Jon 9:3, 11:40

^v 11:8 Jon 8:59   ^w 11:9 Jon 9:4-5   ^x 11:10 1Jo 2:11   ^y 11:11 Mat 9:24   ^z 11:16 Mak 14:31

yabänkuḷ; Kome uken nanik ämawebe mäyaptä äbänpän Mata kenta Maria bänepi täḅ-kawataкта penta irirä yabänkuḷ. ²⁰ Ude täḅjirä Mata Jesu äbätak yän nadänpän Maria eniken ugän irirän ini uwä Jesu imagurayän kädet miḅin pänku kaḅ-ahänkuk. ²¹^a Kaḅ-ahänpänjä iwetkuk; Ekäni, gäk ḅo itkun yäwänäku wanotna nämo kumbän. ²² Upänkaḅ näk nadätat, gäk imaka kubäta Anutu-ken iwet yabänjiri täga nadän gamayän yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadäwätäk täḅpeno. Wanotka kodak täḅpän äneḅi akwayän yäk. ²⁴^b Ude iweränä Matatä yänkuk; Bureni, kadäni pähapken kodak täḅpän api akwek yän nadätat. Kadäni uken ämawebe kuduptagän api akuneḅ yäk. ²⁵ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadätan? Kumbani-ken akukakuk unitäḅo mebäri ba irit kehäromi täḅo mebäri u näk. Äma kubäta näk nadän namikinik täḅpeḅ kuḅarayän täko uwä kumbayän täko upänkaḅ äneḅi api kodak täḅpeḅ akwek. ²⁶^c Bureni, äma kubäta nadän namikinik täḅpän kuḅarayän täko uwä nämoinik api kumbek! Mata, man yäyat ḅo nadänjiri bureni täyak ba nämo? ²⁷^d Ude yäwänä Matatä iwetkuk; Ekäni, näk bureni nadätat; Gäk Kristo, Anutu täḅo Nanaki. Anututä kome terak äbäкта bian iwoyänkuko u gäk yäk.

²⁸ Matatä ude yänpän pänku noripaki Maria u inigän yänḅkḅat pänku teḅpän jiap man terak ḅode iwetkuk; Yänpän-yäwoḅärek äma äbäko itkaḅ gäka yäyak yäk. ²⁹^e Mariatä ude nadänpänjä bäränḅek terakgän akumaḅ Jesuken kuḅkuk. ³⁰ Jesuwä yotpärareken nämo ahänkuk, bägup Matatä pengän kaḅ-ahänkuk-ken ugän irirän.

³¹ Täḅpäkaḅ Juda ämawebe penta Maria-kät enḅi gänaḅ ugän itkaḅ konäm butewaki täḅ itkuḅonik. Täḅ ittänḅän kaḅkuḅ; Maria bäränḅek terak akumaḅ yäman umu kuḅirän kaḅkuḅ. Kaḅpän ḅode nadänkaḅ iwat yäpmän kuḅkuḅ; U wanori äneḅkuḅ-ken u korayän kuyak yän nadänkuḅ.

³²^f Eruk, Maria Jesutä itkuk-ken u ahänpänjä Jesu dubini-ken pänku gukuri imän äpmonpänpän konäm butewaki terak ḅode iwetkuk; Ekäni, gäk ḅo itkun yäwänäku näḅḅo wanotna ḅo nämo kumbän yäk. ³³ Ude iwerirän Jesutä Maria u ba Juda ämawebe Maria-kät äbuḅo u konäm korirä yabänpän bänepi ägekoräpän butewaki pähap nadänkuk. ³⁴ Ude täḅpän yäwetkuk; Eruk, in komegup de äneḅkuḅ? Ude yäwänä iwetkuḅ; Ekäni, äbänkaḅ ka yäk. ³⁵⁻³⁶^g Ude iweräwä Jesu konäm kotkuk. Täḅjirän ämawebe päke unitä kaḅpän yänkuḅ; ḅḅo kawut! Äma kumbuko unita gäripi-inik nadäk täyak unita butewaki nadänpän kotak yäk. ³⁷^h Ätutä ude yäwäkaḅ ätutäwä yänkuḅ; Äma ḅowä äma dapuri tumbani yäpän tägaḅ yämik täyak. Upänkaḅ äma ḅo käyäm täḅ itkuk-ken ugän täḅkentän iminaḅi täḅjirän kumbuk yäk.

^a 11:21 Jon 11:32   ^b 11:24 Jon 5:29   ^c 11:26 Jon 8:51   ^d 11:27 Jon 6:69

^e 11:29 Jon 11:20   ^f 11:32 Jon 11:21   ^g 11:35 Luk 19:41   ^h 11:37 Jon 9:6

Jesutä Lasarus äneji yäpmäj aku teŋkuk

38ⁱ Tänpäkaŋ Jesutä bänepi-ken butewaki pähap nadänpäj Lasarus äneŋkuŋ-ken u kuŋkuk. Awaŋ u mobä taŋi kubäpäj äneŋpani. Täŋkaŋ mobä kubäpäj awaŋ meni tänpipiwani. 39° Kuŋpäjä yäwetkuk; Mobä awaŋ meni tänpipiwani ŋo yäpmäj kewewut. Ude yäwänä Lasarus wanori wäpi Mata unitä iwetkuk; Ekäni, ŋo kumbänpäj äneŋkaŋ kepma yaräbok-yaräbok itkamäj unita kábäŋi wakiinik ŋo piätak yäk. 40^j Matatä ude yäwänä, Jesutä ŋode iwetkuk; Näk pengän ŋode gäweraro u nämo nadätan? Gäk nadäj namikinik tänpäjä Anutu täŋo kudän kehäromi nitek ahäŋirän täga käwen yäj gäwerat. 41^k Eruk, mobä taŋi awaŋ meni peŋpipiwani u yäpmäj kewewäkaŋ Jesutä kunum gänaŋ dapun iŋiŋpewän ärowäpäj ŋode yäjkuŋ; Nan, gäk näkŋo yäŋapik manna uku nadäj namino unita gäka bänep täga nadäj gamitat. 42^k Tänpäkaŋ Nan, gäk näkŋo yäŋapik manna nadäj namik täyan u nadätat upäjkaŋ ämawebe itkaŋ ŋonita yäjpäŋ man ŋowä gäwetat. Gäkä näk nepmaŋpi äput yäj kaŋ nadawut yäjpäŋ man ŋo yäyat.

43^l Ude yäjpäŋ gera terak ŋode yäjkuŋ; Lasarus, gäk akumaŋ äbi!
44^l Jesutä gera ude yäwänä, eruk äma kumbani tek keru kuroŋi ba iŋami dapun uwäk täwani nitek unitä akumaŋ äbuk. Äbänä Jesutä yäwetkuk; Tek u wärämut imiŋpäŋ tewä kwän yäk.

Jesu utpewä kumäkta man topuŋ

Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

45^l Jesutä ude tänpäkaŋ Juda äma Mariaken äbuŋo unitä Jesutä imaka kudän kudupi täŋkuko u kaŋpäjä nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. 46^m Nadäkinik täŋ imiŋkuŋo upäjkaŋ ätutäwä päŋku Parisi äma Jesutä kudän täŋkuko u yäwetkuŋ. 47ⁿ Tänpäkaŋ bämop ämakät Parisi ämatä päŋku Juda äma ekäni ekäni u yäwetkuŋ; Äma kudän kudupi mebäri mebäri täk täyak ŋonita jide api täŋ imine? 48ⁿ Kaŋäwaräkuk täŋitna udegän täŋ yäpmäj kuŋtäyon ämawebe kuduŋtagän unita biŋam täneŋ yäk. Tänpäkaŋ Rom täŋo komi ämatä äbänpäj iwan täŋ nimiŋpäŋ kudupi yotkät ämawebe äbotniye api täŋpä waney yäk.

49° Ude yäwäkaŋ uken nanik bämop äma intäjukun täŋpani kubä wäpi Kaifas unitä yäwetkuk; Ude nämo! 50ⁿ In ŋode nämo nadäkaŋ? Ämawebe kumän-tagän paotneŋo udetä äma kubä-tägän kaŋ kumbän yäk. 51-52^{o p} Kaifastä man ude yäjkuŋo u iniken nadäk-nadäkpäj nämo yäjkuŋ. Nämo, kadäni uken bämop äma ude itkuko unita manitä imaka ŋode api

ⁱ 11:38 Mat 27:60   ^j 11:40 Jon 11:4,23-26   ^k 11:42 Jon 12:30   ^l 11:45 Jon 4:48, 7:31

^m 11:46 Luk 16:31   ⁿ 11:50 Jon 18:14   ^o 11:51 Stt 50:20   ^p 11:52 Jon 10:16, 17:21, 1Jo 2:2

ahäwekta yäwani u uwäk täñkuk; Jesutä kumäñpäj Juda ämawebe api täñkentäwek. Täñpäkañ Juda ämawebe täñkentäj yämik-tagän nämo. Uwä kumäñpäj Anutu täño nanakiye uken-uken ittäj kukañ u äbot kubägän api yepmañpän itnej. Man Kaifastä yäñkuko uwä uwäk täñkuk.

⁵³ ^q Eruk kepma uken yäput peñpäj yäñkañ Jesu utpewä kumäkta man epän täñtäj kuñkuñ. ⁵⁴ ^r Ude täñjirä Juda ämawebe bämopi-ken Jesu kwawak nämo kuñatkuk. Kome u peñpeñ gägäni käda kome jopi dubini-ken yotpärare kubä wäpi Efraim uken päñku iwaräntäkiye-kät itkuñ. ⁵⁵ ^s Eruk, Juda nanik täño orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pasova u keräp täñkuko unita ämawebe kome uken-uken nanik kuduhtagän Jerusalem yotpärare-kengän kuñ moreñkuñ. ⁵⁶ ^t Kuñpänä Jesu kañ-ahäna yäñpäj kudupi eñi gänañ äronpäj ini-tägän man ñode yäñkuñ; In jide nadäkañ? U nintäjno orekirit kadäni ño nämo käwep päbä käwek yäk. ⁵⁷ ^u Täñpäkañ Juda äma ekäni ekäni-kät Parisi ämatäwä ñode yäñahäñpäj yäwetkuñ; Äma kubätä Jesu u uken itak yäñ nadäñpänä yäñahäwänkañ päñku inñitpäj komi eñi gänañ kañ tena yäñ yäñkuñ.

Mariatä Jesu kuroñi ärutkuk

Mat 26:6-13; Mak 14:3-9

12 ¹ ^u Täñpäkañ Pasova Orekirit kadäni kepma 6 ude keräp täñjirän Jesu Betani yotpärare-ken kuñkuk. Betani uwä Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädäj tädotkuko unitäño kome. ² ^v Täñpäkañ kome uken Jesu iniñ oretta äñnak-äñnak pähap täñkuñ. Eruk ketem nänayäj Matatä ketem gwet yämän Lasarus ba noriye ätukät Jesukät ketem penta nañkuñ. ³ ^w Nañ irirä Mariatä päbä ume gwäki ärowani, kábäñi säkgämän ikekpäj Jesu kuroñi-ken piñ ibatkuk. Piñ ibatpäj gwäki puñpäj kuroñi täñ-kohoyäñkuk. Täñjirän ume unitäño kábäñi äma päke itkuño u nadäñkuñ.

⁴ ^x Täñpäkañ, iwaräntäki kubä wäpi Judas Kariot, Jesu iwan kerä terak pekta yäwani unitä kábäñi u nadäñpäj yäñkuk; ⁵ ^y E! Ume u gwäki ärowani, äma moneñ epän obañ kubäta täñpäj yäpmäk täkañ ude. Ume u yäpmäñpäj ämata yämiñkañ moneñ yäpmäñpäj äma jäwärita yäminañi yäk. ⁶ Judas uwä äma jäwärita butewaki nämo nadäñ yämani. Uwä kubo äma unita man ude yäñkuk. U Jesu-kät iwaräntäkiye täño moneñ watä itkañ kubota täk täñkukonik.

⁷ ^z Eruk, Judastä man ude yäñjirän Jesutä nadäñpäj iwetkuk; Ibeweno! Ume kábäñi nikek inñirako u inñit yäpmäj kuñjirän näkño kumäk-kumäk kadäni ahäñjirän piñ nabatta yäwani. ⁸ ^a Täñkañ äma jäwäri uwä inkät

^q 11:53 Jon 5:18   ^r 11:54 Jon 7:1   ^s 11:55 2Sto 30:17; Apos 21:26   ^t 11:56 Jon 7:11

^u 12:1 Jon 11:1,43   ^v 12:2 Luk 10:40   ^w 12:3 Luk 7:37-38   ^x 12:4 Jon 18:3

^y 12:5 Mat 19:21   ^z 12:7 Jon 19:40   ^a 12:8 Lo 15:11

kadäni käroni api it yäpmän äronerj. Upänkañ nahä inkät kadäni käroni nämo api it yäpmän ärone yäj yänkuk.

^{9 b} Tänpäkañ Jesu Betani komeken itak yäj biñam nadänpän äma mäyap käna yänkañ päñku ahäj imiñkuñ. Täñkañ Jesugän kakta nämo kuñkuñ. U Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädän tädotkuko u imaka, bok yabänayäj kuñkuñ. ^{10-11 c} Jesutä Lasarus täñkentän imiñkuko u nadänpän Juda nanik mäyaptä bämop äma yabä kätänpeñ Jesuta nadäkinik täñkuñ. Ude täñirä bämop äma unitä kokwawak nadänpän Lasarus kumäj-kumäj utta man topuñ.

Jesutä intäjukun äma ude Jerusalem äronkuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

¹² Eruk, patkuño yäjewänä ämawebe bumta Pasova Orekiritta Jerusalem kuñkuño u Jesu ño äbätak yäj manbiñam nadänkuñ. ^{13 d} Nadänpän imuk yeñ yäpmänpäñ Jesutä kädet äbayän täñkuk-ken päñku itpäñ gera ñode yänkuñ;

Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ñonita iniñ oretna!

Isrel täño intäjukun äma iniñ oretna!

Man ude yänkuñ.

¹⁴ Tänpäkañ Jesu ini uwä doñki gubañi kubä kañ-ahänpäñ uterak päro mañitkañ äbuk. Ude täñirän manbiñam ñode bian kudän täwani u bureni ahänkuk;

¹⁵ Jerusalem ämawebe, umuntäneño!

Intäjukun ämajin äbäj tamitak ño.

U doñki gubañi terak mañitkañ äbätak ño! yäk. *Sek 9:9*

^{16 e} Man ude kudän täwani päkañ Jesu täño iwaräntäkiyetä man uwä pengän nadäwä nämo tärenkuñ. Täñkuñopän Jesu kunum gänañ äronpäñ wäpi biñam ikek iränkañ mäden man u nadänpän imaka ñokeno ämawebetä täñ imiñkuño unitäño mebäri nadäwä tärenkuñ.

^{17 f} Tänpäkañ Jesutä Lasarus awañ gänañ nanik yänpewän akuñkuko kadäni ugän ämawebe mäyaptä kañpäñ nadänkuñ. Kañpäñ nadänkañ manbiñam u yänahäntän kuñkuñ. ¹⁸ Yänahäntän kuñirä ämawebe mäyaptä kudän kudupi unitäño manbiñam nadänkañ Jesu doñki terak äbätak yäj nadänpän känayän kuñkuñ. ^{19 g} Ude täñirä Parisi ämatä yabänpäñ ini-tägän yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Wära, u kawut! Ämawebe kuduhtagän iwatkañ yäk. Injtnayän nadämäño ukeño täna wakañ ubayän. Man ude yänkuñ.

^b 12:9 Jon 11:43-44   ^c 12:11 Jon 11:45   ^d 12:13 Mat 27:42; Jon 1:49   ^e 12:16 Jon 2:22

^f 12:17 Jon 11:43-44   ^g 12:19 Jon 11:48

Jesu ini kumäkta yänku

²⁰ Ämawebe Pasova Orekiritta äbuño ukät nanik ätu Grik äma, guñ äbotken nanik. ²¹ ^h Grik äma unitä päñku Filip, Galili kome, Betsaida yotpärareken nanik u kañ-ahäñpän iwetkuñ; Notninpak, nin Jesu känayän äbäkamän yäk. ²² Eruk, ude iweräwä Filiptä päñku Andru iweränkañ bok päñku Jesu iwetkumän.

²³ ⁱ Täñpän Jesutä yäwetkuk; Äma Bureni-iniktä wäpi biñam yäpmäkta kadäni ahätak ño. ²⁴ ^j Unita näk bureni täwera nadäwut; Saguom mujipi kome gänañ peñirä nämo waweko jide täñpän kärük tädorek? Nämo. Täñ, mujipi u kome gänañ peñirä waweko uyaku kärük tädotpän äbänjirän bureni mäyap ahän-bumbum täneñ yäk. ²⁵ ^k Ude yänpän yänkuk; U udegän äma iniken irit kuñat-kuñarita iyaptak täkañ uwä api paotneñ. Täñ, äma irit kuñat-kuñari kome terak ño mäde ut imik täkañ uwä irit kehäromi, paot-paori nämo u api kañ-ahäneñ. ²⁶ ^l Täñpakañ in kubätä watä epän ämana ude irayän nadänpänä näk kañ näwarän. Ude täñpänä näkä it täyat-ken bok api itde. Nadäkañ? Äma täñkentän namik täkañ u Nanatä api orañ yämek.

²⁷ ^m Ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Bänepna-ken bäräpi pähap nadätat. Unita jide yäwet? Nan, gäk nadän namiñiri bäräpi ahän namayän täyak u äbä närepmirän yän yäwet? Ude nämo, bäräpi ude ahän namikta yäwani. Mebäri udetagän äput. ²⁸ ⁿ Unita Nan, täñpewi wäpka biñam tañi kañ ahän parän! Ude yänjirän man kotäk kubä kunum gänañ naniktä ñode äpuk; Wäpna biñam täñpewa tañi ahänkuko udegän api täñpet yäk. ²⁹ ^o Man kotäk ude yänjirän äma päke itkuño unitäwä iromänätä yäyak yän yänkuñ. Täñ ätutäwä Nämo yäk. Añerotä yäyak yän yänkuñ.

³⁰ ^p Ude yänjirä Jesutä yäwetkuk; Man kotäk ahänjirän nadäkañ u näka nämo. U intä nadäwut yänpän yäyak. ³¹ ^q Apiño Anututä kome ämawebe täño irit kuñat-kuñari yäpmän daniwayän. Täñpän kome ñonitänjo intäjukun äma u pimiñ mañpän kwayän. ³² ^r Kadäni keräp tañjirän ämatä näk yäpmän päñaku punin api nepmaneñ. Kadäni uken ämawebe kome ni kome ni kudup yänporiñ päbä dubina-kengän api yepmañpet yäk. ³³ ^s Jesutä jide täñ imiñirä api kumbeko unitänjo man wärani ude yänkuk.

³⁴ ^t Eruk, Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke itkuño unitä yänkuñ; Ude nämo. Nin Baga man terak ñode daniñpän nadäk täkamän; Kristo ahäwayän täyak uwä nämo api kumbek. U pen api it yäpmän ärowek

^h 12:21 Jon 1:44; Luk 19:3, 23:8 ⁱ 12:23 Jon 13:31-32; Jon 17:1 ^j 12:24 1Ko 15:36

^k 12:25 Mat 16:25 ^l 12:26 Jon 14:3, 17:24 ^m 12:27 Sam 6:3, 42:5; Mat 26:38 ⁿ 12:28 Mat 3:17

^o 12:29 Apos 23:9 ^p 12:30 Jon 11:42 ^q 12:31 Jon 9:39, 14:30 ^r 12:32 Jon 3:14

^s 12:33 Jon 18:32 ^t 12:34 Sam 89:4,36; Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14

yäk. Unita imata Äma Bureni-inik kämi yäpmäj päŋaku punin api tenej yäj yäyan? E, Äma Bureni-inik yäyan uwä netäta yäyan?

³⁵ ^u Ude yäwäwä Jesutä äneŋi ŋode yäwetkuk; Peŋyänek inkät kadäni keräpigän irayäj täyak unita inä peŋyänek uterakgän kaŋ kuŋarut. Bipmäj uranitä in uwäk täwekta. Äma kubä bipmäj urani-ken kuŋareko uwä kädet ude kuyat yäj nämo nadäŋkaŋ kwek. ³⁶ ^v Unita apiŋo inken peŋyänek itak unita peŋyänekta nadäkinik täkot. Ude tänayäj täŋo uyaku peŋyänek täŋo nanakiye bureni api itneŋ yäk. Jesutä ude yäŋpäj yepmaŋpeŋ päŋku käbop itkuk.

Ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik nämo täŋkuŋ

³⁷ Täŋpakaŋ Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe iŋamiken täŋkuko upäŋkaŋ nadäkinik nämo täŋ imiŋkuŋ. ³⁸ ^w Ude täŋirä man profet Aisaiatä ŋode kudän täŋkuko u bureni ahäwekta täŋkuŋ;

Ekäni, nin manbiŋam yäŋahäŋitna netätä nadäwän bureni täŋkuk?

Ba netätä gäŋŋo kehäromika kawän täreŋkuk? *Ais 53:1*

³⁹ ^x Täŋkaŋ Jesu täŋo man nämo nadäŋ imiŋkuŋo uwä Aisaiä täŋo man kudän kubä ŋode pätak;

⁴⁰ Anututä dapuri ba bänepi täŋpipiŋkuk.

Mebäri unita, dapuritä näŋŋo mebärina nämo nabäwä tärek täkaŋ.

Ba mebäri unita bänepitä imaka kak täkaŋ uwä bäräŋeŋ nämo nadäwä tärewäpäj bänepi nämo sukurek täkaŋ.

Ude nämo täk täkaŋ unita momini nämo peŋ yämik täyat yäk. *Ais 6:10*

⁴¹ ^y Aisaiatä man yäŋkuko uwä, imaka u nämo ahäŋirän Jesutä wäpi biŋam ikek api ireko u nadäŋpäj uterak yäŋkuk.

⁴² ^z Täŋpakaŋ Juda äma ekäni ekäni mäyaptä Jesuta nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. Upäŋkaŋ Parisita umuntaŋkuŋo unita nadäkiniki käbop peŋkuŋ. Parisitä kudupi eŋi gänaŋ äneŋi ärokta niniŋ bitnäneŋ yäŋpäj umuntaŋkuŋ. ⁴³ ^a Ude täŋkuŋo uwä ämatä wäpi biŋam yäniŋ oretta gäripi nadäŋpäj Anututä wäpi biŋam yäpmäj akukta bitnäŋkuŋ.

⁴⁴ ^b Eruk, Jesutä gera terak ŋode yäŋkuk; Äma kubätä näk nadäŋ namiŋpäjä uwä näkagän nämo. U naniŋ kireŋpewän äburo u bok nadäŋ imik täyak. ⁴⁵ ^c Täŋkaŋ äma u näk nabäŋpäjä naniŋ kireŋpewän äpuro käyak ubayäj. ⁴⁶ ^d Imata, ämawebe näk nadäŋ namikinik täŋpäj bipmäj urani gänaŋ wari nämo itneŋta kome terak ŋo peŋyänek ikek ude äput.

⁴⁷⁻⁴⁸ ^{e f} Täŋ, äma kubätä man yäk täyat u peŋpäj kowata api yäpek.

Upäŋkaŋ näkä äma u manken nämo api tewet. Nämo, näk komen ämawebe

^u 12:35 Jon 7:33, 8:12, 1Jo 2:10-11   ^v 12:36 Efe 5:8   ^w 12:38 Rom 10:16

^x 12:39 Mat 13:15   ^y 12:41 Ais 6:1   ^z 12:42 Jon 7:48, 9:22   ^a 12:43 Jon 5:44

^b 12:44 Mat 10:40   ^c 12:45 Jon 14:9   ^d 12:46 Jon 8:12, 12:35   ^e 12:47 Jon 3:17, 8:15

^f 12:48 Hib 4:12

yāmagutta āput. Tānpākaŋ āma nāka bitnānpāŋ nākŋo man nāmo buramik tākaŋ u yāpmāŋ danikta āma kubā itak. Tārektārek kadāni-ken nāk kome terak itkaŋ man yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkuro unitā āma u manken api yepmaŋpek. ⁴⁹Nadākaŋ? Man yāk yāyat uwā nākŋa bānepna-ken nanikpāŋ nāmo yāk tāyat. Nāmo, Nana naniŋ kireŋkuko unitā man yāŋahāwetta nāwetpāŋ nāwoŋārek tāŋkuk. ⁵⁰ Tānpākaŋ nāk ŋode nadāk tāyat; Mani biŋamtā āmawebeta irit kehāromi yāmik tāyak. Unita man yāk tāyat uwā Nanatā yāŋtāreŋ namiŋkuko udegān yāk tāyat yāk.

Jesutā iwarāntākiye kuroŋi ārut yāmiŋkuk

13 ¹ Tānpāŋ Juda tāŋo orekirit pāhap wāpi Pasova kerāp tāŋirān Jesutā kome ŋo peŋpeŋ Nanaken kukta kadāni ahātak yāŋ nadāŋkuk. Tānpāŋ iniken iwarāntākiyeta ban umunitā pen nadāŋ yāmikinik tāŋ yāpmāŋ ābāŋirān kumāk-kumāki kadāni ahāŋkuk.

² Eruk bipāda uken Jesu ini ba iwarāntākiye penta ketem naŋ itkuŋ. Tānpākaŋ ketem kāmi nānayāŋ tāŋirā Satantā jukun Saimon-Kariot tāŋo nanaki wāpi Judas, Jesu māde ut imikta nadāk-nadāk imiŋkuk. ³ Nadāk nadāk u imiŋirān Jesutā kaŋpāŋ nadānpāŋ-nadāwātāk nāmo tāŋkuk. Nāmo, u ŋode nadāŋkuk; Nanatā kehāromi, nadāk-nadāk ba imaka kudup ketna terak peŋ moreŋkuk. Ba nāk Anutu-ken naniktā āburo unita āneŋi iniken api kwet yāŋ nadāŋkuk. ⁴ Ude nadānpāŋ Jesutā ketem peŋpāŋ tek punin nanik yāŋopmānpāŋ tek, gupi tāŋ-kohoyāwani kubā yāpmānpāŋ yabuk. ⁵ Ude tānpāŋ ume gāpe gānaŋ piŋkaŋ gwetpāŋ iwarāntākiye kuroŋi ārut yāmiŋpāŋ tek gupi tāŋ kohoyāwani yabuko ugānpāŋ pitpāŋ tāŋkohoyāŋ yāmiŋkuk.

⁶ Ārut yāmiŋtāŋ ābātāŋgān Pita kuroŋi ārurayāŋ tāŋirān Pitatā iwetkuk; Wa! Ekāni, gāk kuroŋna ārurayāŋ ba tāyan? ⁷ Yāŋirān Jesutā kowata ŋode iwetkuk; Gāk nākā kādet tāyat ŋo nāmo nadāwi tumāŋkaŋ. Kāmi uyaku api nadāwi tumneŋ yāk. ⁸ Ude yāwānkaŋ Pitatā iwetkuk; Nāmoinik! Gāk kuroŋna ārureno. Kāmi imaka, nāmoinik api ārut namen yāk. Yāwānā Jesutā iwetkuk; Gāk nāmo nadātan. Nāk kuroŋka nāmo ārut gamawā gāk ābotna gānaŋ tāga nāmo api iren yāk. ⁹ Jesutā ude iwerānā Pitatā kowata iwetkuk; Wāra! Ekāni, gāk kuroŋnagān ārureno. Gwākna ketna, gupna kumān ārut nami! yāk.

¹⁰ Ude yāwānā Jesutā ŋode yāŋkuk; Āma kubā gupi kudup ume ārurani uwā pakigān itak. U kuroŋigān āneŋi ārurek. In pāke ŋo pakigān itkaŋ. Upāŋkaŋ kubāgān nāmo yāk. ¹¹ Man ude yāŋkuko uwā āma iwan kerī terak api peweko unita nadānpāŋ yāŋkuk. Mebāri unita ābotnaye inken nanik kubā-tāgān pakigān nāmo itak yāŋ yāŋkuk.

^s 12:50 Jon 8:26,28 ^h 13:1 Jon 7:30, 12:23; Jon 15:13, 1Jo 3:16; Plp 2:8 ⁱ 13:2 Luk 22:3; Jon 13:27 ^j 13:3 Jon 3:35, 16:28 ^k 13:10 Jon 15:3; Jon 6:64,70-71

¹² Eruk, iwaräntäkiye kuroñi ärut moreñpänj teki äneñi täñkañ mañitkuk. Mañitpänj ñode yäwet yabänkuk; In näkä täñ tamitat ñonitänjo mebäri nadäkañ ba nämo? ^{13^l} In näkä yänppänj-yäwoñäreka äma ba ekäni yän näwet täkañ u bureni näwet täkañ. ^{14^m} Unita ño nabäwut; Ekänijin, yänppänj-yäwoñäreka ämajin näkä kuroñjin ärut tamitat. Unita in udegän kowata kowata kuroñjin äruttäñ kañ kuñarut. ^{15ⁿ} Näk jop nämo ärut tamitat. Nämo, näk kädet täga täñppänj-täwoñäreka täyat. Unita näkä täñ tamitat ñodegän kañ täk täñput. ^{16^o} Unita näk bureni-inik täwetat; Epän äma kubätä Ekänini nämo irepmittpänj kuñarek. Ba manbiñam yänahäwani äma kubätä äma peñ iwet-pewän äbeka u nämo irepmittpänj kuñarek. ^{17^p} Eruk, apiño in kädet bureni u nadäkañ unita kädet u iwatnayänj täño uwä Anutu täño oretoret terak api kuñatneñ yäk.

Jesu ini kumäkta yäwetkuk

Mat 26:22-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

^{18^q} Täñpakañ in kudupta nämo yäyat. Äma näkñata biñam iwoyänjkuro unitänjo mebärini nadänj moretat. Upänkañ man kubä Anutu täño manbiñam kudän täwani ñode uwä bureni kañ ahäwän; Äma näkkät ketem bok näñpanitä iwan täñ namitak. ^{19^r} Täñkañ imaka uwä bureni nämo ahänjirän täwet kiretat. Unitänjo bureni uwä kami ahänjirän näkña äma u ubayänj^s yän nabänppänj-nadäneñta. ^{20^t} Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä näkño epän ämana kubäta not täñ imayänj täko uwä näka udegän not api täñ namek. Täñppänj näka not täñ namayänj täko uwä näk naniñ kireñkuko unita udegän not api täñ imek yäk.

^{21^u} Eruk, ude yäwän täreñjirän, Jesu bänepi-ken bäräpi pähap nadänppänj kwawak ñode yänahänppänj yäwetkuk; Bämopjin-ken nanik kubätä näk iwan kerit terak nepmanppayänj yäk. ²² Yänjirän nadänppänj iwaräntäkiyetä kowat kawän täñppänj netäta yäyak yänppänj nadäwätäk täñkuñ. ^{23^v} Täñpakañ iwaräntäki kubä, Jesutä unita gäripi pähap nadänj imik täñpani uwä Jesu dubini-ken itkuk. ²⁴ Irirän Saimon-Pitatä inam wära täñppänj jiap terak iwetkuk; Iwetpänj ka; Netäta yäyan? ²⁵ Ude täñjirän äma Jesu dubini-ken itkuko unitä Jesu tubeñ kuñppänj iwetkuk; Ekäni, netäta yäyan? yän iwetkuk.

²⁶ Ude iwet yabäwänä Jesutä iwetkuk; Näkä ketem moräki tokätpänj tokän gäpe gänañ yäputpänj imayänj täyat äma unitä iwan täñ namayänj yäk. Jesutä ude yänppänj ketem moräki tokätpänj gäpe gänañ yäputpänj

^l 13:13 Mat 23:8,10   ^m 13:14 Mat 20:28; Luk 22:27   ⁿ 13:15 Plp 2:5; Kol 3:13, 1Pi 2:21
^o 13:16 Mat 10:24   ^p 13:17 Mat 7:24; Jem 1:25   ^q 13:18 Sam 41:9   ^r 13:19 Jon 14:29, 16:4
^s 13:19 Jesutä näkña äma u ubayänj yän yäkuko u Anutu. Moses päya karäni gänañ mebet täñkuko ugänañ ahänj iminppänj wäpi näkña itat yän iwetkuko unita juku piñppänj man ño yänkuk. Ude yänkuko uwä näk Anutu itkurotä itat ubayänj yän yänkuk.
^t 13:20 Mat 10:40   ^u 13:21 Jon 12:27   ^v 13:23 Jon 19:26, 20:2; Jon 21:7,20

Judas, Saimon-Kariot nanaki unita imiŋkuk. ²⁷w Imiŋirän uterakgän Satantä Judas kotaŋkuk. Täñjirän Jesutä Judas iwetkuk; Imaka täñpayän täyan u bäräñeñ täyi yäk. ²⁸Ude yänjirän äma Jesu-kät ketem penta nañ itkuno uwä Jesutä man yänkuko u täga nämo nadäwä täreñkuñ. ²⁹x Judas uwä iwaräntäkiye täño moneñ watä äma ude itkuko unita iwaräntäkiye ätutä ñode nadänkuñ; Pänku äñnak-äñnak pähap ahäwayän täyak unita ketem yäpmäkta käwep iwet-pewän kuyak yän nadänkuñ. Täñpäñ ätutäwä ñode nadänkuñ; Ba äma jäwärita moneñ yämän yänpäñ käwep iwet-pewän kuyak yän nadänkuñ. ³⁰Täñpakañ ketem moräki Jesutä Judasta imiŋkuko u yäpmäñpäñ uterakgän äpämañ kuñkuk. U kome bipmäñ urirän täñkuk.

Pitatä Jesu wäpi käbop api pewek

Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

³¹y Täñpakañ Judas äpämañ kuñjirän Jesutä ñode yänkuk; Eruk, apiño Äma Bureni-iniktä wäpi biñam yäpayän. Täñjirän uterak Anututä wäpi biñam udegän yäpayän. ³²z Bureni! Anututä ini Äma Bureni-inikta wäpi biñam imayän. Täñkañ bäräñeñ imayän.

³³a Jesutä ude yänpäñ yäwetkuk; Nanaknaye, näk inkät kadäni karoñi nämo api itne. In näka api wäyäkñeneñ. Upänkañ man Juda äma ekäni ekäni yäwetkuro udegän täwetat; In kome näkä kwayän täyat-ken u täga nämo api kuneñ.

³⁴b Unita apiño бага man kodaki kubä ñode täwetat; In kubäkubätä notjiye ñonita gäripi kowata kowata nadän yämik täneñ, näkä inta nadän tamiñ yäpmäñ äburo udegän. ³⁵Täñpakañ in kubäkubätä notjiye ätu näkño äbotken nanik unita gäripi nadän yäminayän täño uwä ämawebetä ñode api tabänpäñ nadäneñ; Bureni-inik, ñowä Jesu täño iwaräntäkiye äbot bureni yän api nadäneñ.

³⁶c Täñpakañ Saimon-Pita unitä Jesu ñode iwet yabänkuk; Ekäni, gäk de api kwen? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Kome näkä kwayän täyat-ken u gäk täga nämo api näwat yäpmäñ kwen. Upänkañ kämi uyaku api näwat yäpmäñ kwen. ³⁷Ude yäwänä Pitatä äneñi iwet yabänkuk; Ekäni, imata näk apiño täga nämo gäwaret? Näk gäk täñkentänpäñ kumäkta nadätat! ³⁸Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk näk täñkentänpäñ kumäkta bureni nämo yäyan. Unita bureni ñode gäwera nadä; Kadäni puruptä gera yäwayän keräp täñjirän gäk näka nämo nadätat yän yaräkubä api yäwen.

^w 13:27 Jon 13:2   ^x 13:29 Jon 12:6   ^y 13:31 Jon 12:23   ^z 13:32 Jon 17:5

^a 13:33 Jon 7:33-34   ^b 13:34 Jon 15:12,17, 1Jo 3:23, 2Jo 5   ^c 13:36 Jon 7:34; Jon 21:18-19

Anutu-ken kukkuk kädet uwä Jesu

14^{1d} Jesutä iwaräntäkiye man äneji ñode yäwetgän täñkuk; In butewaki nadäwätäk pähap nämo täneñ. Nämo, nadäk-nadäkjin Anutu-kengän pekot. Täñkañ näka imaka, nadäkinik täñ namikot.

²Imata, Nanatä eniken ämawebetä itneñta bägup mäyap itkañ. Ude bureni nämo itneño uwä in man ñode täga nämo täweret. Täñpäkañ näk inta bägup täñket urayäñ kuyat. ^{3e} Näkä päñku bägup ket utkañ äneji päbä näkkät itta tämagut yäpmäñ irayäñ täyat-ken api kwet.

⁴Täñpäñ kome näkä kwayäñ täyat-ken unitäño kädet uwä nadäkañ.

⁵Ude yäwänä, Tomastä iwetkuk; Ekäni, kome kwayäñ täyan u nämo nadäkamäñ unita jide täñpäñ kädet u nadäne? ^{6f} Yäwänä Jesutä ñode yäwetkuk; Näkña-tägän kädet. Ba man bureni täño mäheми u näk. Ba irit kodaki täño mäheми u näk. Unita äma kubätä Nanken kwayäñ yäñpäñä kädet kubä nämo iwarek. Nämo, Nanken kukkuk kädet uwä näk kubägän. ^{7g} In näk siwoñi nabäñpäñ-nadäwä tärewäwä Nanta udegän api nadäneñ yäk. Täñpäkañ apiño yäput peñpäñ in Nan täño mebari kañpäñ nadäkañ. Ba Nan kakañ yäk.

⁸Ude yäwänä Filiptä ñode iwetkuk; Ekäni, gäk Nan niwoñäreñiri kañpäñ nadäna tärewut! ^{9h} Yäwänä Jesutä yäñkuk; Filip, kadäni käronji näk inkät it yäpmäñ äbäkamäñ upäñkañ gäk imata näkño mebarina nämo nadätan? Äma kubätä näk nabäk täyak uwä Nan kak täyak ubayäñ. Gäk jide unita Nan niwoñäre yäñ yäyan? ¹⁰ⁱ Gäk ñodeta nadäwi bureni nämo täk täkañ? Näk Nan bänepi-ken itat, udegän Nan uwä näk bänepna-ken itak. Nankät nek kubägän itkamäk. Täñkañ man täwet täyat uwä näkñaken nadäkpäñ nämo täwet täyat. Nämo, Nan näkken itkañ iniken epän täk täyak. ^{11j} Unita näk man ñode yäñjira in nadäwä bureni täyon; Näk Nankät nek kubägän itkamäk. Ba näkä kudän täk täyat u kañpäñ bureni yäñ nadäñpäñ näka nadäkinik täñ namikot.

^{12k} Näk bureni ñode täwera nadäwut; Äma näka nadäwä bureni täñpäpäñ nadäkinik täk täkañ uwä näkä epän täk täyat udegän api täk täneñ. Ba näk Nanken kuyat unita epän näkä täñkuro u irepmitpäñ api täk täneñ. ^{13l} Täñkañ Nan täño wäpi biñam ärowani kwawak ahäñpäñ tokneñ pärekta Nanaki näkä ñode api täñpet; Imaka kubäta näk wäpna biñam terak yäñapinayäñ täño uwä api nadäñ tamik täñpet. ¹⁴Bureni-inik täwetgän täñpa; Imaka kubäta näk wäpna biñam terak yäñapinayäñ täño uwä api nadäñ tamet yäk.

^d 14:1 Jon 14:27   ^e 14:3 Jon 12:26, 17:4   ^f 14:6 Jon 11:25; Rom 5:1-2; Hib 10:20

^g 14:7 Jon 8:19   ^h 14:9 Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3   ⁱ 14:10 Jon 12:49, 14:24

^j 14:11 Jon 10:38, 14:20   ^k 14:12 Mak 16:19-20   ^l 14:13 Mat 7:7; Jon 15:16

Jesutä Kudupi Munapik äpäkta yäwetkuk

^{15 m} Eruk man kubä pen ɲode täwera nadäkgän täkot; In näka gäripi-inik nadänpänjä näkɲo man buramiñpän api kuɲat täneɲ. ^{16 n} Ude täñirä näk Nanken yänapiñira täñkentäk äneñi kubä api taniñ kirewek. Täñkentäk taniñ kirewayän täyak uwä inkät tärek-täreki nämo itneñta. ^{17 o} Täñkentäk u Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewän ahäwani u. Täñpäkañ komen ämawebetä Munapik u nämo kañpän nadäk täkañ unita bänepitä not täga nämo täñ imineñ. Täñ, inä unita nadäk täkañ. Bureni, Munapik uwä inkät it täyak unitä kämi bänepjin-ken api irek.

^{18 p} Näkä tepmañpeñ kuñirawä in kodäñani ude nämo api itneñ. Nämo, inken äneñi api äbet. ^{19 q} Kadäni keräpi itkañ komen ämawebetä näka api ijiwä waneñ. Upänkañ intäwä api nabäneñ. Näk irit kodaki täño mäheми unita in udegän irit kodaki nitek api kuɲatneñ. ^{20 r} Täñpän kadäni näk kumänpän äneñi kodak tañpän akumañ kuñarayan täyat-ken uken ɲode api nadäwä täreneñ; Näk Nana bänepiken itat. Ba näk in bänepjin-ken irira inä näk bänepna-ken itkamän yän api nadäneñ. ^{21 s} Täñpäkañ äma näkɲo man inñipän säkgämän buramik täkañ uwä näka gäripi nadäk täkañ. Täñkañ äma näka gäripi nadäk täkañ uwä Nanatä udegän äma unita gäripi api nadäwek. Ba näkä udegän, bänep iron täñ yämiñpän näkɲaken mebäri kwawak api peñ yämet yäk.

^{22 t} Jesutä ude yäwänä Judas kubä (Judas Kariot u nämo), unitä Jesu ɲode iwetkuk; Ekäni, gäk imata komen ämawebetä ahän yämikta bitnäñpän nin-kengän ahän nimikta yäyan? ^{23 u} Ude yänjirän Jesutä kowata ɲode yäwetkuk; Äma näka gäripi-inik nadäk täkañ uwä näkɲo man säkgämän iwat täkañ. Täñirä Nantä äma udewanita gäripi udegän nadänjirän Nankät nek äma ukät kentänpän bok itpäñ api kuɲatne. ^{24 v} Täñ, äma näka gäripi nämo nadäk täkañ uwä näkɲo man nämo iwat täkañ. Täñpäkañ man yänjira nadäkañ ɲo näkɲa-kenpäñ nämo yäyat. Nämo, uwä Nan, naniñ kireñpewän äburo unitäño.

²⁵ Näkɲa inkät itpäñ unita man ɲo täwet yäpmän äbätat. ^{26 w} Upänkañ Täñkentäk unitä imaka kuduɲtagän api täwetpäñ täwoñärewek. Ude täñjirän man täwet yäpmän äburo unita api juku pineñ. Täñkentäk uwä Kudupi Munapik, Nantä wäpna biñam terak taniñ kirewayän täyak u.

^{27 x} Näk tepmañpa yänpän bänep kwini tamitat. Bänep kwini komen ämawebetä nadäk täkañ udewanipän nämo tamitat. Nämo, bänep kwini näkɲa nadänpän kuɲat täyat upän tamitat unita butewaki nadäwätäk

^m 14:15 Jon 15:10, 1Jo 5:3   ⁿ 14:16 Jon 14:26, 15:26; Jon 16:7   ^o 14:17 Mat 10:20;

Jon 16:13; Rom 8:26   ^p 14:18 Jon 14:3   ^q 14:19 Jon 16:16   ^r 14:20 Jon 17:21-23

^s 14:21 Jon 15:10, 16:27   ^t 14:22 Apos 10:41-42   ^u 14:23 Mat 18:20; Jon 13:34, 2Ko 6:16; Efe 3:17   ^v 14:24 Jon 7:16   ^w 14:26 Jon 14:16   ^x 14:27 Jon 14:1, 16:33; Plp 4:7

tānpānj umun terak nāmo kuṇatneṅ. ²⁸^y Tāṅkaṅ nāk tepmaṅpeṅ kuṅkaṅ inken āneṅi api ābet yāṅ uku tāwerira nadāṅ. Upāṅkaṅ in imata nāk Nanaken kukta naniṅ bitnākaṅ? In bāneṅjin nākken bureni pekaṅ yāwānāku Nanaken api kwet yāṅ tāwerira nadāwā tāgawām. Nan u nāk nārepmetak unita tāga, kuyi yāṅ nāwetnaṅi. ²⁹^z Imaka tāwetat u kwawak nāmo ahānjirān intājukun tāwet kiretat ṅo. Unita kāmi, bureni ahānjirān kaṅpāṅā bureni yāṅ api nadāneṅ. ³⁰^a Tāṅpākaṅ nāk inkāt man yāṅpāṅ-nadāk kadāni kāroṅi nāmo tānayāṅ. Nāmo, kome ṅonitāṅo māhemi ābayāṅ. Unitā nākṅo kehāromina kubā tāga nāmo yāpmāṅ āpek. ³¹^b Upāṅkaṅ komen āmawebetā nāk Nanta gārīpi pāhap nadatak yāṅ ude nadāwā tāreneṅta epān man Nanatā nāwetkuko udegān tāyat.

Eruk, kome ṅo peṅpeṅ kuna!

Jesu u wain pāya, ninā kānani

15 ¹Tāṅpākaṅ Jesutā man pen ṅode yāwetgān tāṅkuk; Nāk wain pāya bureni-inik. ²^c Tāṅkaṅ Nana uwā wain epān tāṅo māhemi. Nākā terak kānani yāput peṅpāṅ bureni nāmo pat tākaṅ uwā Nantā taniṅpāṅ yāpmāṅ tāṅpān kuk tākaṅ. Tāṅpāṅ kānani bureni wādāk tākaṅ uwā bureni taṅigān kaṅ wādāwut yāṅkaṅ tāṅket taṅpāṅ ket utpāṅ pek tāyak. ³^d Tāṅpākaṅ inā, manna biṅam tāwerira nadānpāṅ bāneṅjin pak taṅkuṅ. ⁴^e Nadākaṅ? Pāya kānanitā kujari terak nāmo gatāṅpāṅ ireko uwā bureni tāga nāmo wādāwek unita in nākkāt kwasikotpāṅ irirā nāk inkāt udegān kwasikotpāṅ kaṅ ira. Nākkāt nāmo kwasikotpāṅ kuṅatpāṅā inṅingān imaka tāga kubā tāga nāmo api tāneṅ.

⁵^f Nāk wain pāya irira inā wain pāya unitāṅo kānani ude itkaṅ. Unita āma nākkāt kowat kwasikorān tāṅpāṅ kuṅat tākaṅ uwā kānani tāgatā ude irit kuṅat-kuṅariken bureni pāhap api pewān ahāṅ yāmek. Upāṅkaṅ nākkāt nāmowā, in imaka kubā tāga nāmo tāneṅ. ⁶^g Tāṅpāṅ āma nākkāt nāmo itpāṅ kuṅat tākaṅ uwā kānani waki taniṅpāṅ maṅpā kuk tākaṅ ude api tāneṅ. Kānani u kubit tawānkaṅ āmatā kānani kubiri ātukāt kubā-kengān peṅpāṅ pewā ijineṅ. ⁷^h Unita in nākkāt kowat kwasikorān tāṅpāṅ manna kaṅ buramik tāṅput. Ude tānayāṅ tāṅo uyaku imaka u ba u yāpmākta nadānpāṅā iwet yabānjirā Anututā api tamek. ⁸ⁱ Tāṅpāṅ irit kuṅat-kuṅatjinken bureni pāhap ahānjirān in nākṅo nanaknaye ābot tānjirā Nana tāṅo wāpi biṅam kwawak ahānjirān kāneṅ.

⁹Tāṅpākaṅ Nantā bānep iron pāhap tāṅ namik tāyak udegān nākā inta bānep iron tāṅ tamik tāyat. Ude tāṅ tamik tāyat unita nākṅo bānep iron

^y 14:28 Jon 14:3, 16:28; Jon 20:17; Luk 24:52   ^z 14:29 Jon 13:19   ^a 14:30 Jon 12:31, 16:11; Efe 2:2   ^b 14:31 Jon 10:18, 12:49; Mat 26:46   ^c 15:2 Mat 3:10   ^d 15:3 Jon 13:10
^e 15:4 Jon 6:56   ^f 15:5 Jon 15:16, 2Ko 3:5   ^g 15:6 Mat 7:19, 13:42   ^h 15:7 Mat 7:7
ⁱ 15:8 Mat 5:16

terakgän kaŋ kuŋat täŋput. ^{10^j} Näk bureni täwera nadäwut; In manna biŋam buraminayän täŋo uwä näkŋo bänep iron terakgän api kuŋatneŋ, näkä Nana täŋo mani buramiŋpäŋ unitäŋo bänep iron terak kuŋat täyat udegän. ^{11^k} Täŋpäŋ nähä bänep oretoret nadäk täyat in udegän nadäk täkot yänpäŋ man ŋo täwetat. Bänep oretoret pähap u inken tokŋeŋpäŋ pat täyon yän yänpäŋ täwetat.

^{12^l} Eruk, näk jukuman ŋode täwera nadäwut; Näkä nadän tamik täyat udegän in notjiyeta gäripi kowat nadän imän täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. ^{13^m} In nadäkaŋ? Bänep iron kädet intäjukun-inik ŋode pätak; Äma kubätä noriye täŋkentäwa yänpäŋ iniken gupi peweko u. Bänep iron kädet kubätä kädet u nämo irepmitak. ^{14ⁿ} Unita ŋode täwetat; Inä näkŋo man buramiŋpäŋ kuŋarirä tabänjira notnaye bureni täneŋ. ¹⁵ Täŋpäŋ näk kadäni ŋoken watä ämanaye yän wari nämo täwet täyat. Nämoinik! Näkä inta nadäwa notnaye ude täkaŋ. Imata, watä ämatä intäjukun ämani täŋo bänepi-ken nadäk-nadäk pat täyak u iwerän nämo nadäwek. Upänkaŋ nähäwä Nanaken nanik man nadänjkuro u kudup yänhäŋpäŋ täwet moreŋjkuro unita notnaye yän täwetat yäk.

¹⁶ Täŋpäkaŋ, intä näk inta biŋam nämo yäpmän daniŋkuŋ. Nämoinik, näkä inä näkŋata biŋam yäpmän daniŋkut. Täŋpäŋ in yäpmän daniŋkuro uwä irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahän tamikta in yäpmän daniŋpäŋ tepmaŋkut. Täŋpäŋ bureni bäräŋeŋ wak täkaŋ udewanita nämo yäyat. Nämo, bureni kehäromi nitek, paot-paori nämo udewani irit kuŋat-kuŋatjinken ahän tamikta yäyat. Ude täŋkaŋ näk wäpna terak Nanaken yänapiŋirä uterakgän api tamek. ^{17^o} Unita näk jukuman äneŋi ŋode täwera nadäwut; In notjiyetakät gäripi kowat nadän imän täŋpeŋ kaŋ kuŋarut.

Jesu iwarän täwanita iwan api täneŋ

^{18^p} Jesutä man ude yänpäŋ ŋode yäwetkuk; Komen ämawebetä iwan täŋ tamäwä ŋode kaŋ nadäwut; Jesuta jukun täŋ imiŋkuŋo udegän täŋ nimikaŋ yän kaŋ nadäwut. ^{19^q} In komen ämawebe udewanigän itneŋo uyaku inkät not täŋpäŋ kuŋatneŋ, iniken noriye-kät not täŋpeŋ kuŋat täkaŋ udegän. Upänkaŋ inä komen äma nämo. Nämo, näkä in komen ämawebe äbotken nanikpäŋ yäpmän daniŋpäŋ tepmaŋpa kome täŋo täktäki mäde ut imiŋkuŋo unita iwan täŋ tamik täkaŋ. ^{20^r} Näk man ŋode bian täwetkut; Epän watä ämatä ekänini nämo yärepmitneŋ. Näkä iwan täŋ namiŋkuŋo unita inta udegän api täŋ tamineŋ. Täŋpäkaŋ äma ätutä näkŋo man nadänpäŋ iyap täŋkuŋo uyaku intäŋo man

^j 15:10 Jon 14:15, 1Jo 2:5   ^k 15:11 Jon 17:13   ^l 15:12 Jon 13:34   ^m 15:13 Jon 10:11, 1Jo 3:16

ⁿ 15:14 Mat 12:50   ^o 15:17 Jon 13:34   ^p 15:18 Mat 10:22, 1Jo 3:13   ^q 15:19 1Jo 4:5; Jon 17:14

^r 15:20 Jon 13:16

udegän api nadänpän buraminej. ^{21 s} Upänkañ komen äma uwä näk naniñ kireñpewän äpuro unita nämoinik nadäkañ. Tänpän in näkño näwaräntäknaye itkañ unita iwan api täñ taminej.

²² Tänpäkañ näkä äpänpän man nämö yäwetkuro yäwänäku, momini kwawak nämö pewä ahäkkäneñ. Upänkañ apiño momini käbop pekta kädet nämö pätak. ^{23 t} In nadäkañ? Äma näka iwan täñ namik täkañ uwä Nanata udegän täñ imik täkañ. ^{24 u} Näk äma äbot ño bämopi-ken kudän kudupi pähap, ämatä nämö tänañi u nämö täñkut yäwänäku momini kwawak nämö pewä ahäkkäneñ. Upänkañ nämö. Kudän kudupi bämopi-ken täñjira nabänpän-nadäk täk täñkuño upänkañ näka iwan täñ namiñpäñ Nanta udegän täñ imik täkañ. ²⁵ Ude täñjirä man kubä unitäño бага man kudän täwani terak pätak u täñkehärom täyak. Man uwä ñode;

Mebäri nämö, iwan jop nadän täñ namiñkuñ. *Sam 35:19, 69:4*

^{26 v} Upänkañ näk täñ-kehäromtañ tamikta Täñkentäk, Nanken nanikpäñ api taniñ kirewet. Tänpän Täñkentäk uwä Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewä ahäwani u. Munapik unitä äbänkañ näkño manbiñam api täwerek. ^{27 w} Tänpäkañ in bian näkä epän yäput peñjira näkkät it yäpmän äbäkañ unita kadäni uken näkño manbiñam kañ yäñahänpän yäwerut.

16 ¹ Jesutä man ude yänpän äneñi pen ñode yäñkuk; In nadäkinikjin pewä putäreneño udetä man ño täwetat. ^{2 x} In nadäkañ? Ämatä käbeyä yot gänañ nanik täwat kireñpäñ äneñi ärokta api yäjiwätneñ. Bureni täwetat, kadäni keräp täñjirän ämatä nin Anututa watä epän bureni täñ imikamän yäñ nadänkañ kumän-kumän api tadäpneñ. ^{3 y} Ude tänayän täkañ uwä Nankät nekta nämö nadäwä tärewäpäñ api täñ tamineñ. ^{4 z} Tänpäkañ imaka u nämö ahäñjirän man ñowäku intäjukun täwet kiretat. Tänpän imaka u bureni ahänjirän jukuman täwetat ño api juku pineñ.

Kudupi Munapiktä epän jide api täñpek?

Jesutä ude yänpän yäwetkuk; Näk inkät penta itpäñ unita imaka umuri ño bian nämö täwetkut. ^{5 a} Eruk, näk apiño tepmañpeñ naniñ kireñpewän äputken kwayän. Upänkañ in kubätä gäk de kwayän yän nämö näwet yabäkañ. ⁶ Nämö, näk man täweraro unita nadäwätäk tänpän bänepjintä bäräpi pähap nadäkañ. ^{7 b} Upänkañ bureni täwera nadäwut; Tepmañpeñ kwayän täyat uwä in täñkentäka kwayän. Bureni, näk päñku Täñkentäk u iniñ kireñpewa inken api äpek. Täñ, näkä nämö kwawä Täñkentäk u inken täga nämö api äpek.

⁸ Tänpäkañ Täñkentäk unitä äbänpänä komen ämawebe siwoñi nadäwut yänpän imaka ñodeta goret nadäk täkañ u yäwetpäñ yäwoñärek

^s 15:21 Mat 5:11; Mak 13:13   ^t 15:23 Luk 10:16   ^u 15:24 Jon 9:41, 14:11

^v 15:26 Jon 14:26   ^w 15:27 Luk 1:2; Apos 1:8,21-22   ^x 16:2 Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22

^y 16:3 Jon 15:21   ^z 16:4 Jon 13:19   ^a 16:5 Jon 7:33, 13:36   ^b 16:7 Jon 14:16

api tãņpek; Momini tãņo mebãri, Anutu iņamiken siwoņi irit tãņo mebãri, ba yãpmãņ danik-danik epãn Anututã tãņpayãņ tãyak unitãņo mebãri. ^{9c} Tãņkaņ momini tãņo mebãri uwã nãka nadãkinik nãmo tãk tãkaņ yãņ api yãwoņãrewek. ^{10d} Ba nãk Anutu iņamiken siwoņi itat yãņ kaņ nadãwut yãņpãņ ñode api yãwetpãņ yãwoņãrewek; Nãk kumãņpãņ Nanken api kwet. Kuņira wari nãmo api nabãneņ. ^{11e} Tãņkaņ Anututã yãpmãņ danik-danik epãn tãk tãyak unitãņo mebãri ñode api yãwetpãņ yãwoņãrewek; Kome ñonitãņo intãjukun ãma waki Anututã manken uku teņkuk yãņ api nadãneņ.

^{12f} Man mãyap tãga tãwerero upãņkaņ in tãga nãmo nadãwã tãreneņ. ^{13g} Upãņkaņ Munapik, Anutu tãņo mebãri kwawak pewãn ahãwani unitã äbãņpãņã Anutu tãņo mebãri kwawakinik nadãkta kãdet api tãwit tamek. Tãņpãkaņ iniken nadãk-nadãkpãņ nãmo api tãwerek. Nãmo, imaka Anutu-ken nadãņkaņ ugãņpãņ api tãwerek. Ba imaka ahãkta yãwani u imaka, api tãwerek. ¹⁴Tãņpãņ Munapik, Anutu tãņo mebãri kwawak pewãn ahãwani unitã wãpna biņam imaka, kwawak api pewãn ahãneņ. Ude tãkta nãkņo mena jinom yãpmãņpãņ api tãwerek. ¹⁵Nadãkaņ? Nanatã iniken nadãk-nadãk kumãn-tagãn namiņkuk. Mebãri unita Munapiktã nãkņo mena jinom yãpmãņpãņ api tãwerek.

Nadãņbãrãp ba oretoret tãņo man

^{16h} Jesutã man ude yãņpãņ iwarãntãkiye man ñode yãwetgãn tãņkuk; Ätu nanak itpãņ kuņira nãmo api nabãneņ. Tãņkaņ ätukãt it yãpmãņ äroņpãņã äneņi api nabãneņ. ¹⁷⁻¹⁸Ude yãwãnã iwarãntãkiye ätutã initãgãn nãwetgãwet tãņpãņ yãņkuņ; Man yãyak ño jide ude? Kadãni kerãpi-tagãn nãmo api kãne. Tãņpãkaņ ätu itpãņ äneņi api kãne yãņ niwetak u mebãri jideta? Kadãni kerãpi yãņ niwetak u jideta yãyak? Ba Nãk Nanaken kwayãņ yãņ niwerako u jideta niwerak? Man yãyak u guņ tãkamãņ. Nãmo nadãna tãrekaņ yãk.

¹⁹Ude tãņirã Jesutã nadãwãtãki u yabãņpãņ-nadãņkaņ ñode yãwetkuk; In man ñode tãweraro unita yãņpãņ-nadãk tãkaņ? Ätu itpãņ kuņira nãmo api nabãneņ. Tãņkaņ ätukãt it yãpmãņ äroņpãņ äneņi api nabãneņ. Man unita guņ tãkaņ? ²⁰Eruk, nãk bureni tãwera nadãwut; Inã nãka yãņpãņ konãm butewaki api tãneņ. Tãņ, kome ãmawebetã wisikinik, kumãņtak yãņpãņ oretoret pãhap api tãneņ. Bureni, in butewaki api nadãneņo upãņkaņ äyãņutpãņ mãdenã oretoret terak api kuņatneņ. ²¹ⁱIn nadãkaņ? Webe nanak bãyanayãņ komi nadãk tãkaņ. Upãņkaņ nanaktã ahãņirãn kaņpãņ Wisikna, nanakna ahãtak ño yãņpãņ oretoret pãhap nadãk tãkaņ. ^{22j}Tãņpãkaņ in udegãn. Apiņo in butewaki terak itkaņ

^c 16:9 Jon 3:18 ^d 16:10 Apos 5:31; Rom 4:25 ^e 16:11 Jon 12:31 ^f 16:12 1Ko 3:1-2

^g 16:13 Jon 14:26, 1Jo 2:27 ^h 16:16 Jon 14:19 ⁱ 16:21 Ais 26:17 ^j 16:22 Ais 66:14

upänkaŋ näk äneŋi ahän tamiŋira nabänpän bänepjintä oretoret inide kubä api täneŋ. Täŋirä äma kubätä oretoret u täga nämo api utpewän mänpek.

²³^k Täŋpän kadäni näkä kumänpeŋ kunum gänäŋ ärowayän täyatken uken in näk-kenä imaka kubäta nämo api yänjapineŋ. Nämo, imaka kubäta näk wäpna terak yänjapiŋirä Nanatä ini api tamek. ²⁴^l Umunitä päbä apiŋo in imaka kubäta näk wäpna terak nämo yänjapik täkaŋ. Täŋpäkaŋ apiŋotä pänku kämi, in imaka kubäta yänjapiŋpäŋä api yäpmäk täneŋ. Ude täŋpän bänep täga pähap api nadäneŋ yäk.

Jesutä kome täŋo mäheŋi api urek

²⁵^m Jesutä ude yänpän pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Man täwet yäpmän äbätat ŋo man wärani terak täwetat. Upänkaŋ kämiwä man wärani terak nämo api täweret. Nämo, kadäni uken Nana täŋo manbiŋam kwawakinik api täweret. ²⁶ Bureni, kadäni ukentä pänku kämi injin-tägän näk wäpna terak Nanken api yänjapineŋ. Näk inta Nanken nämo api yänjapiwet yän täwetat. ²⁷ⁿ Nämo, Nantä ini inta nadän tamikinik täk täyak. Imata, in näka gäripi nadän yäpmän äbäkaŋ unita. Ba in näka Anutu-ken naniktä äpuk yän nadäwä bureni täk täkaŋ unita. ²⁸ Täŋkaŋ näk Anutu-ken naniktä kome ŋoken äpuropän kome ŋo peŋpeŋ äneŋi Nanken kwayän.

²⁹ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuŋ; Eruk, apiŋo gäk man wärani terak nämo niwetan. Kwawakinik niwet ahätaŋ yäk. ³⁰^o Nin nadäkamän, gäk imaka kuduŋtagän nadäwi tärekaŋ. Äma kubätä yänjyabäk kubä täŋpayän nadänirän gäkä jukun kaŋpän nadänkaŋ kowata täga iwet ahäwen yäk. Urita gäk Anutu-ken naniktä äpän yän gabänpän-nadäkamän.

³¹⁻³²^p Ude yänjirä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Apiŋo nadän namikinik täkaŋ upänkaŋ ŋode täwera nadäwut; Kadäni keräptaŋ tamitak. Kadäni uken in kubäkubä täwat kireŋpewä komejin-ken kuŋtäŋpä kuŋjirä näkŋagän api iret. Eruk, kadäni u ahätäk! In nepmaŋirä näkŋa kubägän irayän. Upänkaŋ näkŋagän-inik nämo irayän. Nämo, Nan näkkät it täyak udegän api itde. ³³^q Eruk, man täweraro uwä mebäri ŋodeta täwerat; In näkkät kowat kwasikorän täŋpän näkŋo bänep pidäm terak kaŋ kuŋarut. Bureni, kome ŋoken bäräpi mebäri mebäri api kaŋ-ahäneŋo upänkaŋ ŋode nadäkot; Näk kome ŋonitäŋo mäheŋi unitäŋo kehäromi yäpmän äpäro unita nadäwätäk nämo täneŋ!

^k 16:23 Mat 7:7 ^l 16:24 Jon 15:11 ^m 16:25 Jon 10:6 ⁿ 16:27 Jon 14:21,23

^o 16:30 Jon 2:25 ^p 16:32 Mat 26:31,56; Jon 8:29 ^q 16:33 Jon 14:27; Rom 5:1, 2Ti 3:12, 1Jo 5:4

Jesutä inita Nani-ken yänapijukuk

17 ^{1r} Eruk, man ude yän paotpäjä Jesutä kunum doranjpäñ ñode yänjukuk;

Nan, kadäni ahatak unita gäk ämanaye injamiken wäp bijam kañ nam. Ude täñjiri näk manka buramiñpäñ epän namiñkuno u täñjira wäpka bijam udegän kañ ahän parän. ^{2s} Unita näk ñode yäyat; Gäk ämawebe kuduptagän intäjukun it yämikta kehäromi uku namiñkun. Kehäromi namiñkuno uwä mebäri ñodeta namiñkun; Ämawebe gäkä näka bijam namiñkuno unita irit kehäromi yämikta kehäromi u namiñkun. ^{3t} Irit kehäromi unitäño mebäri ñode; Ämawebetä gäk kubätagän Anutu bureni-inik nadäkinik täñpäñ näk Jesu Kristo gäkä nepmañpi äpuro unita imaka, bok nadän namikinik täñpäñ irit kehäromi api kañ-ahäneñ.

^{4u} Täñpäkañ näk epän namiñkuno u kumän täñpa täreñjirä wäpka bijam ba kehäromika kome ño terak kwawak kañpäñ nadänkuñ. ^{5v} Täñpäkañ Nan, näk nadän namiñjiri gäkkät bok itpäñ wäpnek bijam ikek kañ itda. Kome ño nämo yäwi ahänjirän näk gäkkät bok itkañ wäpna bijam ikek itkuro udegän äneñi kañ nam.

Jesutä iwaräntäkiyeta Nani-ken yänapijukuk

⁶ Täñpäñ ämakaye komen ämawebe bämopi-ken nanik yäpmän daniñpäñ näka bijam namiñkuno ño gäkño mebärika yäwoñäreñkut. Mebärika yäwoñäreñjira manka buramiñ yäpmän äbäkañ. ^{7-8w} Täñpäkañ man näwetkuno u kudup yäwerira bänepi-ken daiñpäñ yäpmän kuñat täkañ. Daiñpäñ yäpmän kuñatpäñ apiño ñode nadäwä tärekañ; Imaka namiñkuno u kudup gäkken nanikgän. Ba ñode imaka nadäkañ; Näk gäkkät iranipän gäkña-tägän näwetpewi äput.

^{9x} Eruk, ämanaye unita yäñpäñ gäkken yäñapitat. Komen ämawebe päke unita nämo gäwetat. Nämo, äma gäkñata bijam iwoyäñpäñ namiñkuno unita gäwetat. ^{10y} Näk nadätat, gäkño ämawebekaye uwä näkño bok. Ba näkño ämawebenaye uwä gäkño bok. Ämawebeniye unita yäñpäñ injamka-ken wäp bijam tañi yäpuro itat. ^{11z} Upänkañ näk kome ñoken wari nämo api it yäpmän ärowet. Apiño gäkken äretat. Täñ, äbotnaye ñowä ñogän itnayän unita Kudupi Nana, gäk watäni it yämiñjiri säkgämän kañ irut. Kehäromika terak watäni kañ it yämi. Kehäromi namiñkuno uterak watäni it yämiñjiri bänep kubägän kañ irut, nektä bänep kubägän

^r 17:1 Jon 11:41, 12:23   ^s 17:2 Mat 11:27   ^t 17:3 1Jo 5:20   ^u 17:4 Jon 4:34

^v 17:5 Jon 1:1, 17:24   ^w 17:8 Jon 16:30   ^x 17:9 Jon 6:37,44   ^y 17:10 Jon 16:15

^z 17:11 Jon 10:30, 17:21

itkamäk udegän. ^{12 a} Tänpäkaŋ näk ukät itpäŋ gäkŋo kehäromika terak watäni it yämik täyat. Bureni, kehäromi namiŋkuno uterak watä ude it yämiŋira ukät nanik kubä-tägän paotkuk, äma geŋita biŋam yäwani u. Täŋkaŋ unitä paorirän man kudän täwani u bureni ahätak.

^{13 b} Eruk nan, näk ärewayän. Upänkaŋ näk kome terak ŋo pen itkaŋ yänapik man ŋo gäwetat. Tänpän äbotnaye ŋonitä bänep oretoret pähap, oretoret pähap näkä nadäk täyat udegän kaŋ nadäwut yänpäŋ gäkken yänapitat. ^{14 c} Nan, näk man näwetkuno u kumän yäwet moreŋkut. Täŋjira komen ämawebetä mäde ut yämik täkaŋ. Tänpäkaŋ näk komen ämawebe täŋo kädet nämo iwat täyat udegän äbotnaye ŋowä komen ämawebe täŋo kädet waki u nämo iwat täkaŋ. Mebäri unita komen ämawebetä iwan täŋ yämik täkaŋ. ^{15 d} Äbotnaye ŋo kome terak ŋo nanikpäŋ kunum gänaŋ yämagut yäpmän kukta nämo gäwetat. Nämo, gäk watä säkgämän it yämiŋiri Äma Wakitä nämo api tänpän waneŋ yänpäŋ gäwetat ŋo. ¹⁶ Tänpäkaŋ näk komen ämawebe täŋo kädet waki nämo iwat täyat udegän äbotnaye ŋowä kädet waki u nämo iwat täkaŋ. ¹⁷ Unita gäkŋo manbiŋam bureni yäweriri kome ŋonitäŋo gäripita mäde ut imiŋpäŋ gäkŋata biŋam kaŋ täŋ morewut. ^{18 e} Tänpäkaŋ gäk pengän-inik komen ämawebe bämopi-ken itta kome ŋo terak näwetpewi äput. Udegän, näk ämanaye ŋonitä komen ämawebe bämopi-ken epän täkta yäwetpewa kuŋtänpä kunayän. ^{19 f} Tänpäkaŋ täŋkentän yämikta näk gupna nadäk-nadäkna u kuduŋtagän gäkŋata biŋam ganiŋ kiretat. Ude täŋjira äbotnaye ŋowä udegän man burenita biŋamgän kaŋ täŋput.

Jesutä nadäkinik täŋpani kuduŋta yänapiŋkuk

²⁰ Nan, äbotnaye ŋonita gäkken yänapitat. Upänkaŋ unitagän nämo gäwetat. Ämanaye ŋonitä näkŋo biŋam yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋjirä ämawebe näka nadän namikinik tänayän täkaŋ unita bok yänapitat. ^{21 g} Tänpäkaŋ nan, gäk täŋkentän yämiŋiri ämawebe näka nadäkinik tänayän täkaŋ u bänep kubägän, nektä bänep kubägän itkamäk udegän itpäŋ kaŋ kuŋarut yänpäŋ yänapitat. Tänpän nekkät bänep kubägän bok kaŋ it yäpmän ärona. Ude kuŋarirä komen ämawebetä näka Anutu-ken naniktä äpuk yän bureni api nadäneŋ. ^{22 h} Tänpän kehäromi ba nadäk-nadäk tägagämän gäkä namiŋkuno udegän äbotnaye ŋonita yämiŋkut. Bänep kubägän it täkamäk,

^a 17:12 Jon 6:39, 13:18; Jon 18:9   ^b 17:13 Jon 15:11   ^c 17:14 Jon 15:19   ^d 17:15 Mat 6:13, 2Te 3:3, 1Jo 5:18   ^e 17:18 Jon 20:21   ^f 17:19 Hib 10:10   ^g 17:21 Jon 4:11; Gal 3:28

^h 17:22 Apos 4:32

udegän kaŋ irut yänpän yämiŋkut. ²³Näk ukät kubägän iritna gäk näkkät kubägän kaŋ itda. Täŋkaŋ ugän nämo. Bänep kubägän itpän kuŋarirä komen ämawebetä yabänpän-nadänkaŋ näka ŋode api nadäneŋ; Anututä tewän äpuk yän api nadäneŋ. Ba Anututä gäripi nadän imiŋkuko udegän äbot ŋonita gäripi nadän yämik täyak yän api nadäneŋ.

²⁴ⁱ O nan, ämawebe ŋo näka biŋam iwoyänkuno u kome näkä irayän täyat-ken u bok itta nadätat. Tänpän näkkät bok itkaŋ kehäromina ba wäpna biŋam nitek kaŋ nabänpän-nadäwut. Kunum kenta kome nämo ahänjirän näka gäripi nadänpän kehäromi ba wäpna biŋam u namiŋkun. ²⁵^j Siwoŋi nana, komen ämawebetä mebärika u nämo nadäwä tumänkaŋ. Täŋ, nähä gäkŋo mebärika nadätat. Ba ima mebärita nepmaŋpi äput yän, äbotnaye ŋowä nadäkaŋ. ²⁶Tänpakaŋ näk kome terak ŋo äpänpän mebärika yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋ yäpmän äbätat. Täŋkaŋ kämiwä, mebärika kumän-tagän api yäwoŋäreŋ morewet. Yäwoŋäreŋ moreŋira gäkä näka gäripi nadän namik täyan udegän äbotnaye ŋonitä gäripi kowat nadän imän api täneŋ. Täŋirä u kentänpän api iret yäk.

Judastä Jesu iwan keriken peŋkuk

Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

18 ¹^k Jesutä yänapik man ude yäwän täreŋjirän eruk iwaräntäkiye-kät kome awaŋ pähap wäpi Kidron udude käda Olip päya epän gänaŋ kuŋkuŋ.

²^l Jesu iwaräntäkiye-kät epän uken kadäni mäyap itpän-nadäŋta kuk täŋkuŋo unita Judas, Jesu iwan keriken pewani unitä ŋode nadänkuk; Jesu uken käwep itak yän nadänkuk. ³^m Ude nadänpän komi äma ätukät bämop äma ba Parisi täŋo watä äma ätu yämaguränkaŋ epän uken kuŋkuŋ. Topän ijiŋ-yäŋeŋpän yäpmänkaŋ kadä boham ikek kuŋkuŋ.

⁴Tänpakaŋ iwan tuän äbänjirä Jesu jide ahän imayän täŋkuko uku nadäwän tärewäpän äma äbot äbuŋo u dubini-ken kuŋpän yäwet yabänkuk; Netä känäyän äbäkaŋ? ⁵Yäwänä yänkuŋ; Jesu, Nasaret nanik känäyän äbäkamän yäk. Yäwäwä yänkuk; Etän uwäku näkŋa itat ŋobayän yäk. (Komi äma u bämopi-ken Judas, Jesu iwan keriken pewayän täŋkuko u penta itkuŋ). ⁶Jesutä uwäku näk ŋo yän yäwänä komi äma u mäde käda pänku kome terak bumta maŋdäpuŋ. ⁷Tänjirä Jesu äneŋi yäwetgän täŋkuk; Netäta äbäkaŋ? Yäwänä äneŋi yänkuŋ; Jesu, Nasaret nanik känäyän äbäkamän yän yänkuŋ.

ⁱ 17:24 Jon 12:26, 17:5   ^j 17:25 Jon 8:55   ^k 18:1 Mat 26:36   ^l 18:2 Luk 21:37

^m 18:3 Jon 7:45

⁸ Yäwäwä Jesutä äneñi yäwetgän täñkuk; Etäñ, u näkña ñobayäñ. Unita näk nepmäñitnayäñ yäñpäñ ätu ño yabä kätäwä ini kut yäk. ⁹ Jesu man ude yäñkuko uwä man bian ñode yäñkuko udegän bureni ahäñkuk; Yabäñ äwaräkuk täñjira äma namïnkuno u kubätä nämoinik api paorek. ¹⁰ Ude yäwerirän uterakgän Saimon-Pitatä päipi pion gänañ nanik wädäwän kwäpäñä bämop äma intäjukun täñpani unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni bure kädä painkuk. (Epän watä ämani u wäpi Malkus). ¹¹ Täñjirän Jesutä Pita iwetkuk; Mujuk äneñi dai! Ume komi nïkek Nanatä namayäñ täyak ini kañ näñpa!

Jesu Anasken yäpmäñ päñku teñkuñ

¹² Ude yäwänä komi äma täño intäjukun ämakät komi ämaniye ba kudupi eñi täño watä ämatä Jesu iñitpäñ keru pädat täñkuñ. ¹³ Keru pädat täñpäñ Anasken jukun yäñikñat yäpmäñ kuñkuñ. Anas uwä Kaifas täño yepmani. Täñkañ Kaifas uwä kadäni uken bämop äma intäjukun itkuko u. ¹⁴ Ba unitägän Juda äma ekäni ekäni bian ñode yäwetkuk; Ämawebe kumän-tagän paotneño udetä yäñpäñ äma kubä-tägän kañ kumbän yäñ yäñkuko u.

Pitatä Jesu wäpi käbop peñkuk

Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57

¹⁵ Täñpäkañ Jesu yäñikñat yäpmäñ kuñjirä Saimon-Pitakät noripak kubä Jesu iwat yäpmäñ kuñkumän. Noripaki uwä bämop äma intäjukun täñpani ukeñonita nadäñkuko unita nadäñ imiñirä bämop äma täño yewa gänañ Jesu-kät bok äronkuñ. ¹⁶ Äronjirän Pita yäma-kengän itkukonik. Ude irirän noripaki ukeñonitä yäman äneñi äpäñpäñ webe yäma watä itkuko u iwerän Pita yäñikñat yäpmäñ äronkuk. ¹⁷ Täñpäñ webe unitä Pita kañpäñ iwetkuk; Äma unitäño iwaräntäki kubä gäk ba? Ude iweränä Näk nämo! yäñ iwetkuk. ¹⁸ Mänit kadäni unitä eñi unitäño watä ämakät komi äma ätutä kädäp iñiñpäñ äñäriñ itkun. Äñäriñirä Pita imaka, penta äñäriñ itkun.

Anastä Jesu manken teñkuk

Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

¹⁹ Täñjirä bämop äma intäjukun täñpani unitä Jesu ñode iwet yabäñkuk; Gäwaräntäkaye u netä-netä? Ba man jidepäñ yäñpäñ-yäwoñärek täk täñkun? ²⁰ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk komeni komeni kuñatpäñ ämawebe man kwawakgän yäñahäñpäñ yäwet täñkut. Näk kadäni kadäni kudupi yot gänañ ba käbeyä eñi, Juda ämawebetä

ⁿ 18:9 Jon 6:39; Jon 17:12   ^o 18:10 Luk 22:38   ^p 18:11 Mat 26:39   ^q 18:14 Jon 11:49-51
^r 18:15 Jon 20:3, 21:20; Apos 3:1; Mat 26:58   ^s 18:20 Mat 26:55; Jon 7:26

äbä kubä-kengän it täkaŋ-ken äronpäj yäwetpäj yäwojäreŋk täŋkut. Ba man kubä käbop nämo yäjähäk täŋkut. ²¹Unita gäk imata näwet yabätan? Nadäwa yäjpäjä ämawebe näkä man yäjpäjä-yäwojäreŋk täk täŋkuro u yäwet yabä. Unitä uyaku näkä man yäwet täŋkuro u nadäkaŋ yäk. ²²^t Jesutä ude yäwänä komi äma kubä u itkukonitä utkuk. Täŋpäjä yäjŋkuk; Gäk bämop äma ŋonitäŋo man imata utan? Gäk goret täyan yäk. ²³Yäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Jide? Näkä man waki kubä yäwawä yäjähä. Täŋ, man yäro u bureni yäj nadäŋpäjä imata nutan? ²⁴Ude täŋpäjä yen topuŋo u nämo pit imiŋkaŋ Anastä Jesu iniŋ kireŋpewän bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Kaifas uken kuŋkuk.

Pita Jesu wäpi äneŋi käbop peŋkuk

Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

²⁵Täŋpäkaŋ Saimon-Pita kädäp äjäriŋ itkuk-ken pen irirän ŋode iwet yabäŋkuŋ; Iwaräntäki kubä gäk, bure? Yäwawä yäjŋkuk; Nämoinik! Näk unitäŋo iwaräntäki nämo yäk. ²⁶^u Ude yäwänä bämop äma intäjukun täŋpani täŋo watä äma kubä, Pitatä jukuni madäŋ täkŋeŋkuko unitä äbotken naniktä yäjŋkuk; Piäken bok irirän tabäro u gäkkät irirän tabät yäk. Bure? ²⁷^v Yäwänä Pitatä yäjŋkuk; Nämoinik! Ude yäwänä uterakgän purup gera yäjŋkuk.

Jesu imagut yäpmäŋ Pailat-ken kuŋkuŋ

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

²⁸Täŋpäkaŋ tamimaŋ-inik Juda äma ekäni ekänitä Jesu imaguräkaŋ Kaifas täŋo eŋi yäma peŋpeŋ Rom Gapman täŋo yäma-ken kuŋkuŋ. Täŋkaŋ ŋode nadäŋkuŋ; Uken äronpäjä Anutu iŋamiken bänepnin täna wawäpäjä Pasova äŋnak-äŋnak täŋo ketem täga nämo näne unita äronero yäk. Ude yäjpäjä Rom gapmantä eŋi gänaŋ nämo äronkuŋ. ²⁹Yäman umu itsämäŋ irirä Pailattä äbäŋpäjä ŋode yäwet yabäŋkuk; Äma ŋo mebäri imata manken tenayäŋ äbäkaŋ? ³⁰Yäwänä iwetkuŋ; Äma ŋonitä imaka waki kubä nämo täŋpeko uwä gäkken ŋode täga nämo yäjŋikŋat yäpmäŋ ämne yäk. ³¹^w Yäwawä Pailattä yäwetkuk; Yäjŋikŋat yäpmäŋ kuŋkaŋ injinken бага man uterak manken tewut yäk. Yäwänä iwetkuŋ; Ude nämo! Nintä äma kumäŋ-kumäŋ däpmäŋtä yäjiwäranani yäk. ³²^x (Ude yäjirä bian Jesutä ude api kumbet yäj yäjŋkuko unitä bureni täŋkuk). ³³Ude yäwawä Pailat äneŋi eŋi gänaŋ unu kuŋkaŋ Jesuta yäjŋpewän ärowänpäjä ŋode iwet yabäŋkuk; Bureni? Gäk Juda äma täŋo intäjukun äma? ³⁴Yäwänä Jesutä kowata ŋode yäjŋkuk; Gäkŋa nadäŋpäjä man ŋo yäyan, ba äma ätutä näka man yäjirä nadäŋkun? ³⁵^y Yäwänä Pailattä

^t 18:22 Apos 23:2   ^u 18:26 Jon 18:10   ^v 18:27 Jon 13:38   ^w 18:31 Jon 19:6-7; Apos 18:15
^x 18:32 Mat 20:19; Jon 3:14, 12:33   ^y 18:35 Jon 1:11

iwetkuk; Jide? Näk Juda äma kubä nabätan? Nämoinik! Upänkañ gäk jide täñkunta gäkñaken äbotkät bämop äma intäjukun täñpanitä gäk yängäkñat yäpmäj äbäkaj?

³⁶Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk intäjukun äma kome terak ño ämawebe yabäj yawat täkañ udewani nämo. Näk ude ira yäwänäku epän ämanaye ämik täñpäñ äma kubätä näk Juda äma ekäni ekäni keru terak täga nämo nepmanpäñ. Upänkañ näk kome ñonitäño intäjukun äma nämo itat. Nämo, näk kome kubä täño yäk. ^{37z}Ude yäwänä Pailattä iwetkuk; Aha, gäk intäjukun äma kubä? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Intäjukun äma yäyan u bureni yäyan. Näk mebäri kubätagan kome ñoken ahänkut; Ämawebe manbiñam bureni yäñahänpäñ yawetta äbut. Mebäri unita ämawebe man bureni tä gäripi nadäwanitä näka nadäj namik täkañ yäk.

³⁸Ude yäwänä Pailattä yänkuk; Wa! Manbiñam bureni u imatäken?

Pailattä Jesu kumäj-kumäj utta yäñtäreñkuk

Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

Pailattä ude yäñpäñä yäman äpämañ kuñpäñ äma ekäni ekäni yäwetkuk; Näk äma ñoken kudän waki kubä nämo täñkuko käyat.

³⁹Upänkañ näkä kädet ñode iwat täyat u in nadäkañ; Pasova orekirit kadäni kubäkubäken äma komi eniken irani kubä taniñ kirek täyat yäk. Unita jide nadäkañ? Näkä Juda täño intäjukun äma ño tewa äpämañ kwek? ⁴⁰Ude yäwänkañ gera terak yänkuñ; U nämo! yäk. Gäk Barabas tewi äpämañ kuñ nimän! yäk. (Barabas uwä ämik kubota täñpani kubä).

19 ¹Ude täñpäñ Pailattä yäwet-pewän komi ämatä Jesu yänikñat yäpmäj päñku bumta päripuñ. ^{2a}Päripmäñpäñ täñikñarani ñode täñ imiñkuñ; Intäjukun äma täño gwäpä ude täñ imina yäñpäñ gupmom yenpäñ kedon täñpäñ gwäki terak ähät imiñkuñ. Ähät imiñpäñ tek säkgämän, intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ imiñkuñ. ^{3b}Ude täñpäñ dubini-ken tawañ itpäñ Jesu sära man ñode iwetkuñ; Juda täño intäjukun äma gäk ganiñ oretkamäj! Ude täñkañ injami-kengän ut täñkuñ.

^{4c}Ude täñpäkañ Pailattä äneñi yäman äpäñpäñ Juda äma ekäni ekäni yäwetkuk; Kawut yäk. Näk inken Jesu yänikñat yäpmäj äbätat unita ñode nadäwut; Äma ño imaka waki kubä nämo täñkuko käyat. ⁵Yänirän Jesu gupmom yen ähät imiñkuño ba tek säkgämän täñ imiñkuño u nitek yäman äpäñirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Äma ño waki kawut!

^{6d}Täñpäkañ bämop äma intäjukun täñpani ba Juda täño komi ämatä Jesu kañpäñä gera yänkuñ; Päya kwakäp terak ärowän! yäj yänirä Pailattä yäwetkuk; Näk mominita wäyäkñewa wakañ unita injin inñitpäñ

^z 18:37 1Ti 6:13; Jon 8:47   ^a 19:2 Luk 23:11   ^b 19:3 Jon 18:22   ^c 19:4 Jon 18:38

^d 19:6 Jon 18:31

päya kwakäp terak urut yäk. ^{7e} Yäwänä Juda ämatä yänkuḡ; U inita näk Anutu täño nanaki yän yäk täyak. Ude yäk täyak unita kumäkta biḡam täyak yäk. Äma inita ude yäwani uwä kumäkta бага man kubä pätak yäk. ⁸ Ude yänjirä nadänpän Pailattä bumta umuntaḡkuk. ^{9f} Umuntaḡpän Jesu äneḡi yänikḡat yäpmän päro iwet yabänkuḡ; Gäk de nanik? Yäwänä Jesutä man kowata nämo yänkuḡ. ¹⁰ Ude tänjirän Pailattä ḡode iwetkuk; Gäk man näwetta bitnätan? ḡode nämo käwep nadätan; Näkä yäwakanḡ api iren ba näkä yäwakanḡ päya kwakäp terak api gutneḡo unita kehäromi namani yäk.

^{11g} Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Jop yäk. Anutu punin ununitä kehäromi nämo gamiḡkuko yäwänäku näk nutta kehäromi nämo pat gamitek. Unita äma näk ketka terak nepmaḡkuko unitäño momitä gäkḡo momi irepmitpän unitäño taḡi-inik yäk. ^{12h} Ude yäwänkanḡ Pailattä iniḡ kireḡpewän kukta kädetta wäyäkḡeḡkuk. Upänkanḡ Juda naniktä gera pähap ḡode yänkuḡ; Gäkä äma u kakätän-pewi kwänä gähä intäjukun ämaka Sisatä not nämo api täḡ gamek yäk. Gäk nadätan? Äma kubätä inita näk intäjukun äma itat yän yäweko uwä Sisata iwan täḡ imek yäk. ¹³ Ude yänjirä Pailattä nadänpän Jesu yänikḡat yäpmän yäman äpäḡpän bäḡup kubä wäpi Mobä Iriḡ Wädäwani uken kuḡpän äma man yäpmän daniwanitä bäḡup-ken maḡitkuk. (Mobä Iriḡ Wädäwani uwä Juda täḡo man terak Gabata yän yäk täḡpani). ¹⁴ Kepma uwä Pasova täḡtuḡum täktäk kadäni-ken. Täḡpakanḡ kepma bämöpi tänjirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Kawut! In-täḡo intäjukun ämajin ḡo yäk.

¹⁵ Yäwänä gera terak yänkuḡ; Yäpmän kewe! Yäpmän kewe! Päya kwakäp terak kumbän! Yänjirä Pailattä ḡode yäwet yabänkuḡ; Intäjukun ämajin ḡo päya kwakäp terak utpewa kumäkta nadäkanḡ, bure? Yäwänä bämöp äma intäjukun täḡpanitä iwetkuḡ; Nintäḡo intäjukun ämanin mäyap ikek nämo. U Sisa kubäḡän! yäk. ¹⁶ Ude yäwakanḡ Pailattä Jesu päya kwakäp terak utta yäniḡ kireḡkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk
Mat 27:32-50; Mak 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Täḡpakanḡ komi ämatä Jesu iḡitpän päya kwakäp imä buramiwänkanḡ kome kubä wäpi Gwäki Kokäp (u Juda man terak Golgota) uken kuḡkuḡ. ¹⁸ Pänku kome uken ahänpän päya kwakäp terak utkuḡ. Täḡpakanḡ äma waki täḡpani yarä, bok däpmänpän kubä kukḡi kubä kukḡi, Jesu ini uwä bämöp teḡkuḡ. ¹⁹⁻²⁰ Täḡpakanḡ Pailattä yäwänkanḡ Jesu gwäki punin käda man kudän kubä ḡode täḡkuḡ;

---

^e 19:7 Wkp 24:16; Jon 5:18   ^f 19:9 Mat 26:62-63; Mat 27:12; Luk 23:9   ^g 19:11 Jon 10:18; Apos 2:23; Rom 13:1   ^h 19:12 Luk 23:2; Apos 17:7

ŊOWÄ JESU NASARET KOMEKEN NANIK,
JUDA ÄMAWEBE TÄŊO INTÄJUKUN ÄMA.

Man kudän uwä man kotäk yaräkubä, Juda, Rom ba Grik man terak kudän täŋkuŋ. Täŋpäŋ kome Jesu utkuŋo uwä yotpärare dubini-ken itkuko unita ämawebe mäyaptä uken kuŋ äbän täŋkaŋ kudän u daniŋkuŋ. ²¹ Täŋpakaŋ bämop äma intäjukun täŋpani ätutä u daniŋpäŋ nadänkaŋ päŋku Pailat iwetkuŋ; Juda täŋo intäjukun äma kudän täno uwä goret kudän tän yäk. Ŋode kudän tänaŋi; Äma ŋowä inita Näk Juda täŋo intäjukun äma yän yäk täŋkukonik yäk. ²² Yäwäwä Pailattä yäwetkuk; Kudän täro unitägän ini irän yäk.

²³⁻²⁴ Eruk, Jesu päya kwakäp terak utpäŋä komi ämatä teki punin nanik yänopmäŋpäŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ äbot 4 ude peŋkaŋ äbot kubäkubä komi äma ini-ini yäpuŋ. Täŋkaŋ teki gupi terak nanik uwä nämo yäpurärätpäŋ bupani unita komi ämatä madänero yän yänkuŋ. Ude täŋpena waki täŋpek yän yänkuŋ. Unita närepmirek gärepmirek täŋkaŋ kubätä intäjukun täŋpäŋ unitä kaŋ yäpän yän yänkuŋ. Ude yänjirä Anutu täŋo man bian ŋode kudän täwani bureni ahänkuk;

Uwä tekna yäpmäŋ daniŋpäŋ ini-ini yäpuŋ.

Ba närepmirek gärepmirek täŋpäŋ tekna yäpuŋ yäk. *Sam 22:18*

Man ude kudän täwani uterakgän komi ämatä udegän täŋkuŋ.

²⁵ ⁱ Täŋpakaŋ Jesu miŋi uwä nanaki täŋo päya kwakäp dubini-ken itkuk. Täŋkaŋ miŋi täŋo noripaki kubä, Klopas webeni wäpi Maria ukät Maria Makdala komeken nanik u imaka, penta itkuŋ. ²⁶ ^j Ude irirä Jesutä miŋi ba iwaräntäki kubä, Jesutä ini gäripi-inik nadän imik täŋkuko u irirä yabänkuk. Yabänpäŋ miŋi ŋode iwetkuk; Nanakka kubä ŋo yäk. Ude yänpäŋ iwaräntäki u ŋode iwetkuk; Webe ŋowä gäkŋo meŋka yäk. ²⁷ Täŋpakaŋ kadäni ukengän iwaräntäki uwä Jesu miŋi yänjikŋat yäpmäŋ eŋini-ken päŋku watäni it täŋkukonik.

Jesu kumbuk

²⁸ ^k Ude yäwetpäŋä Jesutä Imaka kudup täŋpa täretak yän nadänpäŋ, eruk yänkuk; Umeta nekaŋ yäk. Man keräpi ude yänjirän Anutu täŋo man bian kudän täwani kubä bureni ahänkuk. ²⁹ ^l Umeta nekaŋ yäwänä wain ume jägämi, ume käbot kubä itkuko uken nanik imaka kubä yabut bumik uterak piŋ ibatkuŋ. Piŋ ibatpäŋ päya kubä wäpi hisop unitäŋo momi kubä terak pädat täŋpäŋ yäpmäŋ päŋaku Jesu meni-ken peŋkuŋ. ³⁰ Täŋjirä Jesutä ume u nanpäŋä yänkuk; Piäna täretak uba yäk. Ude yänpäŋä gwäki gurot maŋpäŋ kumbuk.

³¹ ^m Täŋpakaŋ kepma Jesu kumbuko uwä Pasova täŋtuŋum täktäk kadäni. Täŋpäŋ kwep ude uwä Sabat yänkaŋ ŋode täŋkuŋ; Äma kumbanitä

ⁱ 19:25 Mat 27:55-56   ^j 19:26 Jon 13:23   ^k 19:28 Sam 22:15   ^l 19:29 Sam 69:21

^m 19:31 Lo 21:22-23

orekirit kadäni-ken päya kwakäp terak irirä orekirit täño бага irepmitne yänpäj Juda ämatä päñku Pailat iwetkuñ; Gäk yäwetpewi komi ämatä päñku äma päya kwakäp terak itkañ unitäño kuroñi däpmäj tokärä bäräñeñ kumbäkañ komegup yäpmäj kewewut yäj iwetkuñ. ³² Ude iwerirä Pailattä yäwet-pewän komi ämatä päñku äma Jesu kukñi kukñi itkumäno unitäño kuroñi däpmäj tokätkuñ. ³³ Tänpäj Jesu kuroñi däpmäj tokätna kumbän yänkañ dorapäj kañkuñ; Jesu uku kumäñirän. Ude kañpäjä kuroñi nämo däpmäj tokätkuñ. ³⁴ Tänpäkañ komi äma kubätä Jesu järapi-ken bohantä yäputkuk. Täñjirän uterakgän ume nägät mañkumän.

³⁵ ⁿ (Imaka ahäñkuko u äma dapuritä kañkuko unitä ini ño kudän täñjirän bureni-inik täyak. Uwä nadätak; Man ño bureni yäk. Intä nadäkinik täñput yänpäj yänahätak). ³⁶ ^o Tänpäkañ Anutu täño man kudän täwani kubä ñode pätak uwä kehärom tawän yänpäj ude u ahäñkuk; Kujari kubä nämo api tokätneñ yäk. ³⁷ ^p Ba Anutu täño man kudän täwani kubä pen ñode pätak; Äma yäputkuño u api käneñ.

Jesu äneñkuñ

³⁸ ^q Eruk ätu itkañ äma kubä Arimatea nanik wäpi Josep unitä päñku Pailat Jesu täño komegup änehta iwet yabäñkuk. (Josep uwä Jesuta nadäj imani äma kubä upäñkañ Juda äma ekäni ekänita umuntañpäj nadäkiniki kwawak nämo yänahäk täñkukonik). Unitä päñku iweränkañ Pailattä yäntäreñ imiñkuk. Yäntäreñ imänkañ päñku Jesu täño komegup päya kwakäp terak nanik ketäreñkuk. ³⁹ ^r Äma kubä bok täñkumäno uwä Nikodimas, bian bipani kubäta Jesuken kuñkuko u. Nikodimas unitä Jesu täño gupi kábäj täwek yänpäj gakñi kábäñi tägagämän nitek yäpmäj kuñkuk. Gakñi täpuripäj nämo yäpuk. Täñi, bäräpini uwä 30 kilogram udepäj yäpuk. ⁴⁰ Yäpmäj päñku Josep täñken täwänkañ Jesu täño komegup gakñi kábäñi tägagämän upäj ärut imiñkañ tek pakipäj uwäk täñkumän. Juda naniktä äma kumbani änek täkañ ude iwatpäj täñkumän.

⁴¹ Tänpäkañ Jesu utkuño kome u kukñi käda epän tobät kubä itkuk. Uken mobä gänañ ikek, äma änehta biñam yäwani kubä itkuk. U gänañ äma kubä nämo äneñpani, jop ini ude irani. ⁴² Unita Sabat keräp täyak yäj nadänpäj äma yarä uwä Jesu gupi yäpmäj mobä awañ u gänañ päñku peñkumän. Mobä awañ u tuän itkuko unita u peñkumän.

Jesu kumbani-ken nanik akuñkuk *Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12*

20 ¹ Eruk Sande tamimañ-inik, kome ket nämo yäñeñjirän Maria, Makdala komeken nanik unitä Jesu äneñkuñ-ken kuñpäj

ⁿ 19:35 Jon 21:24   ^o 19:36 Kis 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20   ^p 19:37 Sek 12:10; Rev 1:7
^q 19:38 Jon 7:13   ^r 19:39 Jon 3:1-2

kaŋkuk; Mobä awaŋ meni täŋpipiwani u yäpmäŋ kewerŋkuŋopäŋ yäma tumäŋirän. ² Ude kaŋkaŋ bäräŋeŋ päŋku Saimon-Pitakät iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täŋkuko ukät yabäŋ ahäŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Ai! Jesu awaŋ gänaŋ nanik yäpmäŋ päŋku dekaken peŋ? ³⁻⁴ Ude yäwerirän Pitakät noripaki u bäräŋeŋ Jesutä patkuk-ken kakta kuŋkumän. Kuŋkaŋ noripakitä Pita irepmitpäŋ awaŋken intäjukun ahäŋkuk. ⁵ Ahäŋpänä papayäŋpän yabäŋkuk; Tek gupi terak täŋ imiŋkuŋo u yabäŋpän gänaŋ unu nämo äronkuk. ⁶⁻⁷ Ude täŋirän Pitatä mäden äbämaŋ awaŋ gänaŋ unu kuŋ tädot kuŋkuk. Ude kuŋkaŋ tek Jesu gupi terak täŋ imiŋkuŋo u kaŋpän tek gwäki-ken pädat täŋkuŋo u säkgämän pimiŋ tokätpän peŋkuko inigän parirän kaŋkuk. ⁸ Ude kaŋpän irirän iwaräntäki awaŋ meni-ken intäjukun ahäŋkuko u imaka, äro yabäŋpän-nadäwän bureni täŋkuŋ. ⁹ Täŋpäkaŋ äma yarä u Anutu täŋo man terak man Jesu u kumbani-ken naniktä äneŋi kodak taŋpän akwekta yäwani u nämo nadäwän täreŋkuŋ. Eruk kämi, nadäwän täreŋkuŋ.

Jesu Maria ahäŋ imiŋkuk

Mat 28:9-10; Mak 16:9-11

¹⁰ Eruk, iwaräntäki yarä u eŋiken kuŋkumän. ¹¹ Kuŋirän Maria ini ugän itkaŋ konäm butewaki täŋkaŋ papayäŋpän awaŋ gänaŋ dapun täŋpän yabäŋkuk; ¹² Aŋero yarä tek paki nikek irirän. Äma kubätä gwäkitä patkuk-ken, kubätä kuroŋi käda. ¹³ Täŋkaŋ äma u kubätä Maria ŋode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Yäwänä iwetkuk; Ekänina yäpmäŋ päŋku deken peŋo u nämo nadätat yäk. ¹⁴ Ude yäŋpän äyänutpäŋ Jesu pengän dubini-ken irirän kaŋkuk. Kaŋkuko upäŋkaŋ ŋo Jesutä ahäŋ namitak yäŋ nämo nadäwän täreŋkuŋ.

¹⁵ Täŋpän Jesutä ŋode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Ba netäta wäyäkŋetan? Ude yäwänä Mariatä epän ŋo mähemitä yäyak yäŋ nadäŋpän iwetkuk; Gäkä kome kubäken yäpmäŋ päŋku peŋpänä näwerikaŋ päŋku yäpa yäk. ¹⁶ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Maria! Yäwänä Mariatä äyänutpäŋ iwetkuk; Yäwoŋärewani ämana! (U iniken man terak Rabonai yäŋ iwetkuk.) ¹⁷ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Nepmäŋireno, näk Nanaken nämo ärot. Gäk kuŋkaŋ notnaye ŋode yäwet; Jesu Nani ba Anutuni-ken kwayäŋ. Ba intäŋo Nanjin ba Anutujin-ken kwayäŋ yäŋ yäwet. ¹⁸ Ude iweränä Maria, Makdala komeken nanik u äyänutpeŋ kuŋpän iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk Ekäni kaŋkaŋ äbätat! Ude yäŋpän man Jesutä iwetkuko u yäwetkuk.

^s 20:2 Jon 13:23   ^t 20:7 Jon 11:44   ^u 20:9 Apos 2:24-32, 1Ko 15:4   ^v 20:14 Luk 24:16; Jon 21:4   ^w 20:17 Rom 8:29; Hib 2:11-12

Jesu iwaräntäkiye ahän yämiṅkuk
Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

19^x Eruk kepma ugän kome bipmäñirän iwaräntäkiye eñi kubä-kengän itkuṅ. U Juda äma ekäni ekänita umuntaṅpāṅ yäma kehäromigän ukät-pipiṅpāṅ itkuṅ. Ude täṅpāṅ irirä Jesu pengän bämopi-ken ahän yämiṅpāṅ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. 20^y Ude yäṅpāṅ jibi meni keru jārapi-ken u yäwoṅäreñirän kaṅpāṅ U Ekäninin bureni yäṅpāṅ oretoret bumta täṅkuṅ.

21^z Täñirä Jesutä äneji yäwetgän täṅkuk; Bänep kwini terak itkot! Nadäkaṅ? Nanatä epän täkta naniṅ kireṅpewän äpuro udegän näkä in taniṅ kireṅpewa komeni komeni api kuneṅ. 22 Ude yäṅpāṅjä meni woṅ piäṅ-yäwatpāṅ yäwetkuk; Kudupi Munapik yäput! 23^a In äma kubä täṅo momi peṅ iminayāṅ täṅo uwä momini api paorek. Täṅ, kubä täṅo momi nämo peṅ imäwä momini u pen api pat imek yäk.

Jesu Tomas ahän imiṅkuk

24^b Eruk Jesu iwaräntäkiye ahän yämiṅkuk-ken ugän iwaräntäki kubä wäpi Tomas (wäpi kubä Didimus) u penta nämo itkuṅ. 25 Unita Tomas kuṅatkuko äbänä noriyetä nin Jesu kākamāṅ yāṅ iwetkuṅ. Iweräwä Tomastä yäṅkuk; Ude nämo! Näk keru-ken niri bäräm u ba jārapi-ken bäräm u nämo iṅitpāṅ kaṅpāṅjä nadäwa bureni nämo tänayāṅ yäk. 26 Täṅpākaṅ kepma 7 ude täreñirän iwaräntäkiye uwä eñi bian itkuṅ-ken ugän Tomas penta itkuṅ. Täṅkaṅ yäma ukät ikek itkuṅo upāṅkaṅ Jesu äbä bämopi-ken ahän yämiṅpāṅ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! 27 Ude yäṅpāṅ Tomas iwetkuk; Nabä! Ketka ṅo peṅpāṅ iṅitkaṅ nadä. Ba jārapi-ken jibi meni ṅo iṅitpāṅ-nadä. Ude täṅpāṅ bänep yarä nitek täyan uwä peṅpāṅ nadäkinik tä. 28 Ude iweränä Tomastä pengän yäṅkuk; Ekäni Anutuna! 29^c Ekäni Anutuna yāṅ yäñirän Jesutä iwetkuk; Gäk nabätan unita nadäkinik täyan. Täga täyan upāṅkaṅ äma nämo nabāṅkaṅ nadāṅ namikinik tänayāṅ täṅo uwä Anutu täṅo oretoret terak api kuṅatneṅ.

Buk ṅo ima mebarita täṅpani?

30^d Täṅpākaṅ Jesutä iwaräntäkiye iṅamiken kudän kudupi mäyap-inik täṅkuko upāṅkaṅ buk ṅo terak näk kudup nämo kudän täyat. 31^e Täṅ, imaka buk ṅo gānaṅ kudän täyat ṅo mebari ṅodeta kudän täyat; Intä Anutu täṅo iwoyäwani Kristo u Jesu, ba Jesu u Anutu täṅo nanaki

^x 20:19 Jon 19:38   ^y 20:20 Jon 16:22, 19:34, 1Jo 1:1   ^z 20:21 Jon 17:18

^a 20:23 Mat 16:19   ^b 20:24 Jon 11:16, 14:5; Jon 21:2   ^c 20:29 1Pi 1:8   ^d 20:30 Jon 21:25

^e 20:31 Jon 3:15; Rom 1:17, 1Jo 5:13

bureni-inik yäj nadäkinik täneŋta. Tänpäj in nadäkinik ikek kuŋatpäjä unitäŋo wäpi terak irit kehäromi nitek itta buk ŋo kudän täyat.

Jesutä iwaräntäkiye 7 ahäj yämiŋkuk

21 ¹Tänpäj ätu itpäŋ kepma kubä iwaräntäkiye Taibirias^f gwägu dubini-ken irirä ahäj yämiŋkuko unitäŋo manbiŋam ŋode; ²⁻³^g Iwaräntäkiye ŋodetä itkuŋ; Kubä Saimon-Pita. Kubäwä Tomas wäpi kubä Didimus. Kubäwä Nataniel, komeni taŋi Galili, komeni täpuri Kana, u nanik. Yaräwä Sebedi täŋo nanakiyat. Eruk äma ukät yaräkät pentagän irirä Saimontä yäwetkuk; Näk pis wädäwayäj kuyat yäk. Ude yäwänä noriyetä yäjkuŋ; Nin imaka, penta kunawä yäk. Ude yänpäj gäpe terak äromaŋ gwägu terak kuŋkuŋ. Kuŋkuŋo bipani käreŋ päke u pis kubä nämoïnik yäpuŋ.

⁴Eruk kome yänewänä Jesu gwägu pomi-ken ahänpäj itkuk. Ahänpäj irirän iwaräntäkiyetä kaŋpäŋ u Jesutä ahatak yäj nämo kaŋpäŋ nadäwä täreŋkuŋ. ⁵^h Tänpäj yäwetkuk; Notnaye, in pis ätu yäpmäŋkaŋ ba nämo? Yäwänä nämo yäj iwetkuŋ. ⁶ⁱ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yäk taŋi ukeŋo yäpmäŋkaŋ gäpe bure kända pewi äpmonpöpäj pis ätu yäpnayäj yäk. Yäwerän udegän tänpäj pis mäyap yäk gänaŋ äpmonpöpäj yäk u äneŋi gäpe terak wädänpäj pena yäkŋat tänpä waŋkuŋ.

⁷^j Tänpäj iwaräntäki kubä, Jesutä gäripi pähap nadäk täŋkuko unitä Pita iwetkuk; U Ekäninin! yäk. Yäwänä Pita Jesu käwayäj yäjkaŋ, moräj itkaŋ epän täŋ itkukopäj tek äneŋi tänpäj gwägu gänaŋ tubäpenpäj gwägu weŋtäŋ gägäni-ken kuŋkuk. ⁸Kuŋirän noriye gäpe terak pen itkuŋo unitä gäpe tänpewä pis yäk u wädän yäpmäŋ gägäni-ken mäden äroŋkuŋ. Gwägu terak itkuŋ-ken unitä gägäni udude Jesutä itkuk-ken u ban nämo, 100 mitas udegän. ⁹Eruk kuŋtängän gägäni udude ahänpäj kaŋkuŋ; Kädäp kubä ijiŋirän gwägu tomkät käräga ätukät kädäp gänaŋ buan ijiŋ irirä. ¹⁰Tänpäkaŋ Jesutä yäwetkuk; Gwägu tom yäpmaŋo u ätu yäpmäŋ äbut yäk. ¹¹^k Yäwänä Saimontä gäpe-ken päŋku yäk u gwägu gägäni-ken wädänpäj abä penkuk. U gänaŋ pis mäyap, 153 udetä itkuŋopäj yäk u nämo däkŋeŋkuk. ¹²Tänpäj Jesutä yäwetkuk; Äbä ketem penta näna yäk. Ude yäŋirän u Ekäninin yänpäj gäk netä yäj iwetta umuntaŋkuŋ. ¹³^l Täŋirä Jesutä pis kenta käräga u yäpmäŋkaŋ yämän naŋkuŋ.

¹⁴^m Jesu awaŋ gänaŋ naniktä akuŋpäŋ iwaräntäkiye kadäni yarä uku ahäj yämiŋkuk. Eruk ŋonitäwä kadäni yaräkubä ude täŋkuk.

^f 21:1 Wäp Taibirias uwä Galili gwägu täŋo wäpi kubä   ^g 21:2 Jon 1:45-51;
Jon 20:24   ^h 21:5 Jon 20:14; Luk 24:41   ⁱ 21:6 Luk 5:4-7   ^j 21:7 Jon 13:23; Mat 14:29
^k 21:11 Luk 5:6   ^l 21:13 Jon 6:11   ^m 21:14 Jon 20:19,26

Jesutä Pita äneji imagutkuk

15ⁿ Gwägu tomkät käräga u naŋ moreŋpäŋ Jesutä Saimon iwetkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, Notkaye ŋonitā nāka nadāk tākaŋ u irepmiŋpäŋ gāk nāka nadākinik tāk täyan? Yāwānā iwetkuk; Ekāni, nāk gāka nadākinik tāŋ gamik täyat u nadātan yāk. Yāŋjirān Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! 16° Jesutä ude yāŋpäŋ äneji iwetgān tāŋkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, gāk nāka nadāŋ namikinik tāk täyan ba nāmo? Yāwānā iwetkuk; Ekāni, nāk gāka gāripi nadāŋ gamik täyat u nadātan. Yāwānā Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! 17^p Täŋpäŋ äneji pen ŋode iwetgān tāŋkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, gāk nāka nadāŋ namikinik tāk täyan ba nāmo? Jesutä kadāni yarākubā ude iwet yabāŋkuko unita Pitatā nadāŋ bārāp tāŋpäŋ iwetkuk; Ekānina, gāk imaka imaka kudup nadāwi tārek tākaŋ unita nāk gāka gāripi nadāŋ gamikinik tāk täyat u kudup nadātan! Ude yāwānā iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! 18 Nāk bureni gāwera nadā; Gāk gubaŋiken itkaŋ tek wādāwi ārowāpāŋ gākŋaken gārip terak kuŋat tāŋkunonik. Tāŋ, gāk tāgawani tāŋpayāŋ täyan-ken gāk ketka yāpi-siwonŋaŋjiri āma kubātā ketka bok topmāŋpäŋ kome kukta bitnāk täyan-ken api wādāŋ yāpmāŋ kwek yāk. 19^q (Man Jesutä iwetkuko uwā Pitatā Anutu wāpi biŋam yāpmāŋ akukta kādet jide terak api kumbeko unita yāŋahāŋkuk). Iwetpāŋ Pita iwetkuk; Nāk kaŋ nāwat!

20^r Ude iwerānā Pitatā āyāŋutpāŋ iwarāntāki kubā Jesutä gāripi pāhap nadāk tāŋkuko u māden yāwarirān kaŋkuk. (Iwarāntāki uwā Pasova ketem penta naŋkuŋ-ken ugān Jesu tubeŋ kuŋpäŋ ŋode iwet yabāŋkuko u; Ekāni, netātā gāk iwan kerī terak api gepmaŋpek yāk?) 21 Eruk Pitatā noripaki u māden yāwarirān kaŋpäŋ Jesu iwetkuk; Ekāni, āma ŋo imaka, jide iwerayāŋ? 22^s Yāwānā Jesutä iwetkuk; Gāk nadāwātāk nāmo tāŋpen. U kadāni kāroŋi it yāpmāŋ āroŋirān nāk äneji abāŋjira kaŋ kumbān yāŋ nadāŋ imero u tāŋpānā nākŋaken gāripna iwaret, gākŋo gārip nāmo. Tāŋ, gāhā nāk kaŋ nāwat!

23 Jesutä man ude yāŋkuko unita noriyetā ŋode nadāŋkuŋ; Notninpak uwā nāmo api kumbek yāk. Upāŋkaŋ Jesutä āma u nāmo api kumbek yāŋ ude nāmo yāŋkuk. Nāmo, u ŋode yāŋkuk; U kadāni kāroŋi it yāpmāŋ āroŋirān nāk äneji abāŋjira kaŋ kumbān yāŋ nadāŋ imero u tāŋpānā nākŋaken gāripna iwaret yāŋ yāŋkuk.

24^t Täŋpākaŋ iwarāntāki manbiŋam yāŋahātak ŋo ba kudān tāyak ŋo u nākŋa. U jop nāmo yāwani, manbiŋam bureniŋān yāk tāyak

ⁿ 21:15 Mat 26:33; Jon 1:42   ^o 21:16 Apos 20:28   ^p 21:17 Jon 13:38, 16:30

^q 21:19 Mat 16:24-25; Mak 1:17, 2Pi 1:14   ^r 21:20 Jon 13:23-25   ^s 21:22 Mat 16:28

^t 21:24 Jon 19:35

yäj nadäkamäj. ²⁵ " Tänpäkaŋ Jesutä imaka imaka täŋkuko unitäŋo manbiŋam kudän täyat ŋogän nämo täŋkuk. Nämo, imaka imaka kuduptagän ŋo kudän täyat yäwänäku man kudän unitä ahäŋpäŋ kome terak ŋo jiraŋ ude tokŋeŋ moretek.

---

^u 21:25 Jon 20:30